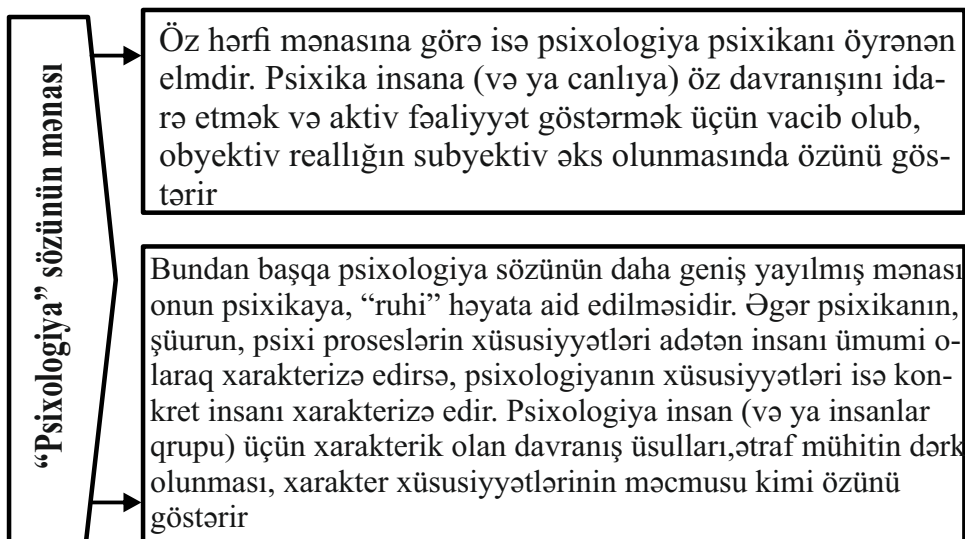
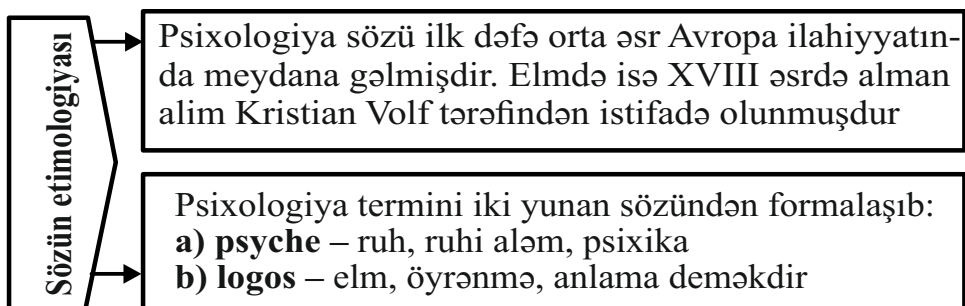

Mövzu:
“Daxili işlər orqanlarının fəaliyyətində psixologiyanın öyrənilməsi və təcrübədə istifadəsi. Fənnin məqsəd və vəzifələri”

“Psixologiya” sözünün mənası

Öz adına və ilkin izahına görə psixologiya yunan mifologiyasına borcludur. Afroditanın oğlu Erot Psixeya adlı gözəl bir qıza vurulur. Afrodita isə ölümsüz olan oğlunun həyatını sadə, ölümlü olan insanla birləşdirmək istəyinə razı olmur və Psixeyanı müxtəlif sınaqlardan keçirməklə səvənləri ayırmağa çalışır. Lakin Psixeyanın sevgisi və Erotu qovuşmaq istəyinin çox güclü olması allahları həvəsləndirir və onlar Psixeyaya Afroditanın tələblərini yerinə yetirməkdə kömək edirlər. Öz növbəsində Eros Zevsi inandıra bilir və Psixeya ilahə olaraq ölümsüzlər sırasına qatılır. Beləliklə onların sevgiləri əsrlərlə birləşir.

Müasir psixologiyanın əsas xüsusiyyətləri

Psixologiyanın müstəqil elm kimi tarixi inkişafı öz tədqiqat predmetinin axtarılması ilə əlaqəlidir. Belə ki, müxtəlif vaxtlarda insan psixologiyasının mücərrəd olaraq özünü göstərən tərəfləri mövcud olmuşdur: şüur və onun təzahürü, davranış, şüursuz psixika, tam psixi struktur, şəxsiyyət və fərdilik, fəaliyyət və şüur

İnsan psixologiyasının ayrı-ayrı proyeksiyaları psixikanın təbiətini izah edən prinsiplər qismində müxtəlif elmi məktəblərdə və müxtəlif istiqamətlər üzrə formalaşmışdır

Bir çox məktəblərdə insan psixologiyası haqqında olan təsəvvürlərin natamamlılığı və birtərəfliliyi real insan amilinin bir çox həyatı vacib problemlərini həll etmə imkanlarını məhdudlaşdırırdı.

Psixikanın təbiəti haqqında özlərinin birtərəfli fikirlərinə və kateqoriyalarına əsaslanan ideyalar qurmuşlar ki, bunun əsasında da müxtəlif təcrübə və psixotexnikalar yaradılmışdır

Psixologiyanın bir elm kimi inkişafının əsas mərhələləri

1

Psixologiya ruh haqqında elm kimi - Psixologiyaya belə tərif 2 min il əvvəl verilmişdir. İnsanın həyatında baş verən və aydın olmayan hadisələri ruhun mövcud olması ilə izah etməyə çalışırdılar. Qədim dövrdən başlayaraq bizim eradan əvvəlki VII-VI əsrlərə qədərki dövrü əhatə edir. Bu dövrdə ruh (psixika) haqqında təsəvvürlər çoxsaylı mif və əsətlərdə, nağıl və ilkin dini inanlarda, totemlərdə öz əksini tapmışdır.

2

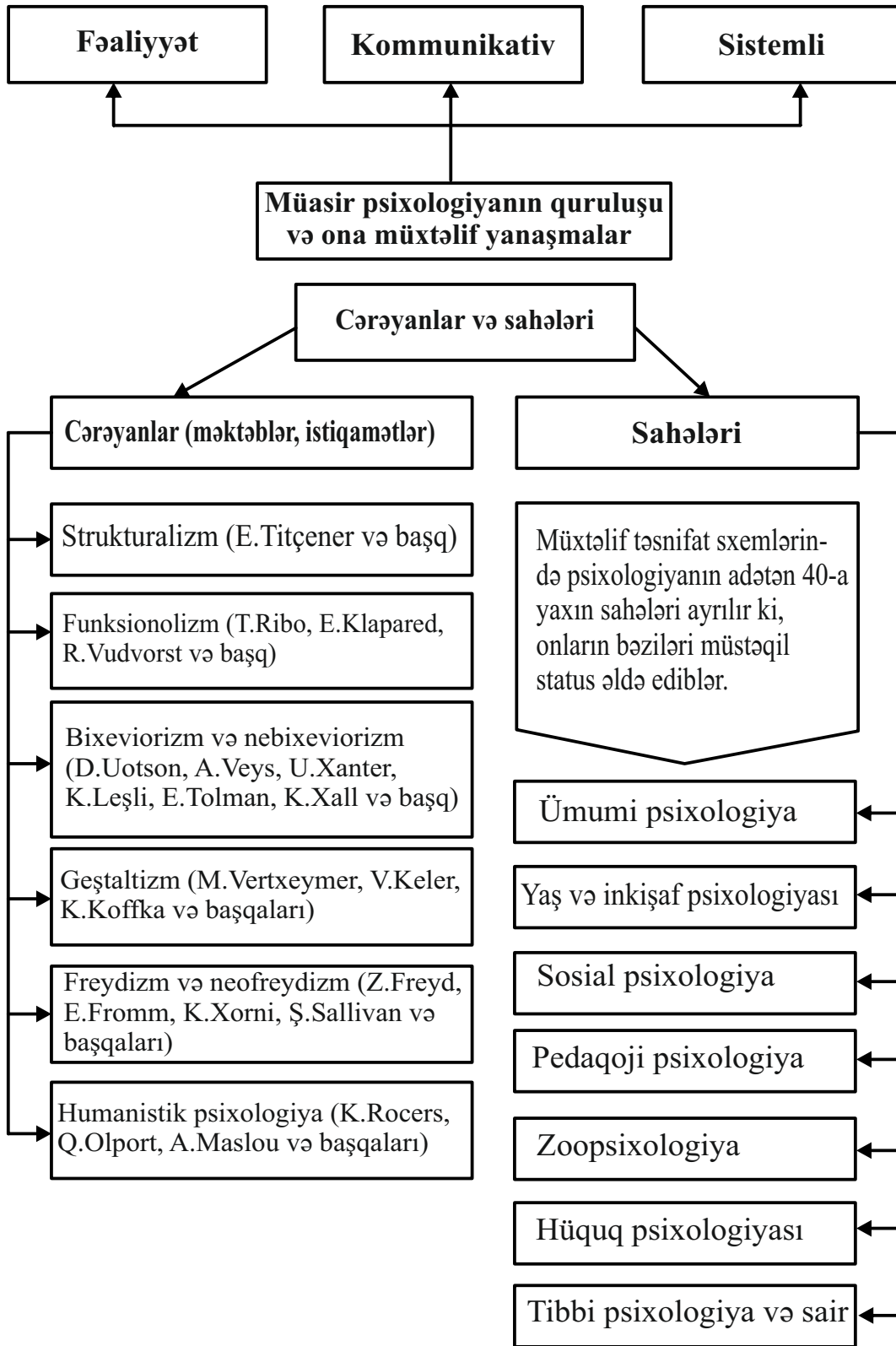
Psixologiya şüur haqqında elm kimi - Bu dövr eramızdan əvvəl VII-VI əsrlərdən başlayaraq XVIII əsrin sonuna qədər olar dövrü əhatə edir. İnsanın fikirləşmək, hiss etmək qabiliyyətini şüur adlandırırdılar. Tədqiqatın əsas metodu insanın öz-özünü müşahidəsi və faktların təsvir edilməsi hesab olunurdu.

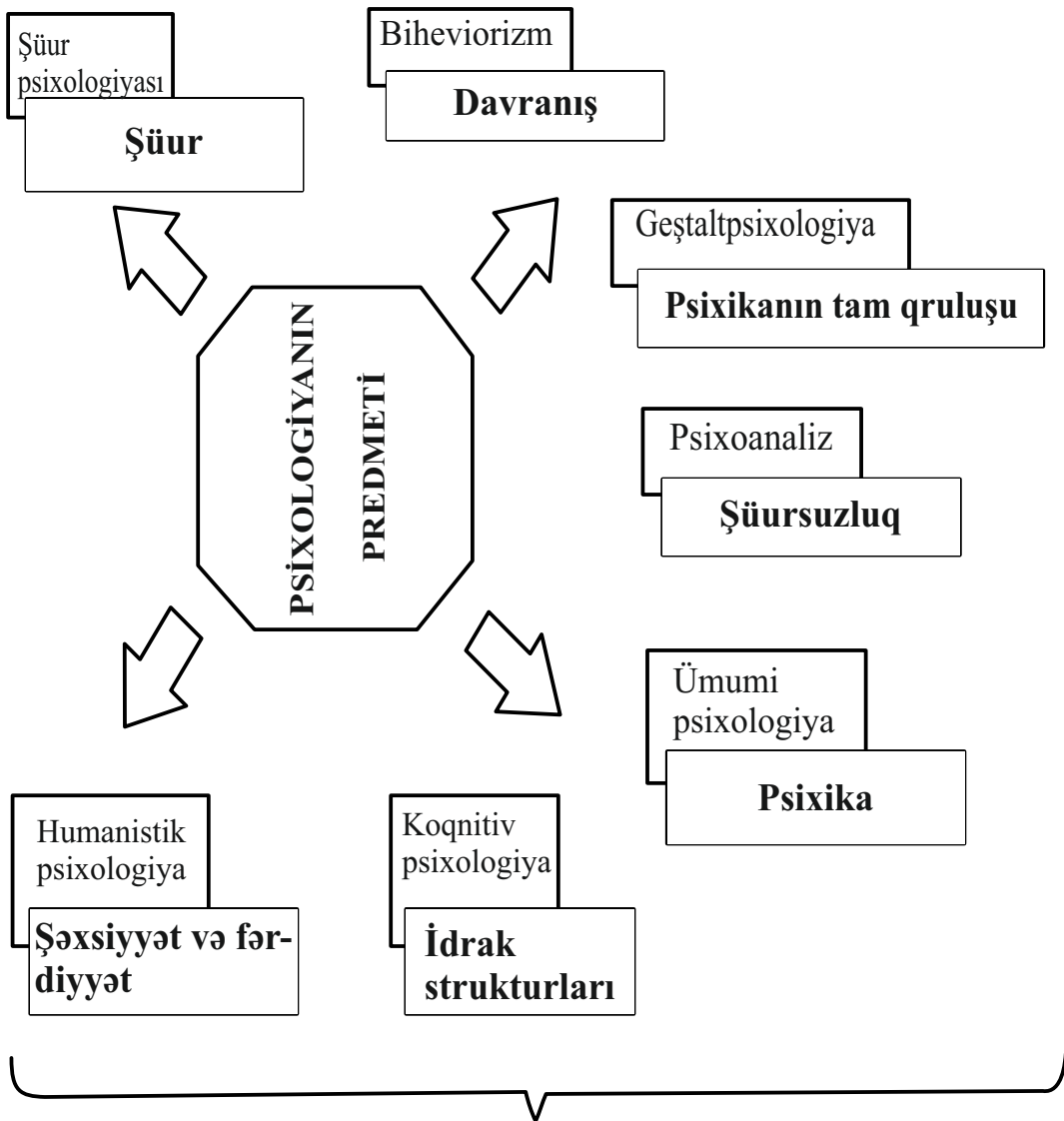
3

Psixologiya davranış haqqında elm kimi - 1879-cu ildə Almaniyanın Leypsiq şəhərində Vilhelm Vundunt ilk eksperimental psixologiya laboratoriyasını yaratması ilə başlayır. Eksperimental psixologiya laboratoriyasının yaranması ilə psixologiya müstəqil, obyektiv və eksperimental elm sahəsinə çevrildi. Lakin V.Vundtun assosianis yanışımanın əsasında qurduğu psixoloji model insanın ruhi aləmi, emosional haləti, şəxsiyyətin strukturu ilə bağlı yeni faktlar verə bilmədi.

4

Psixologiya psixikanın faktları, qanunauyğunluqları və mexanizmləri haqqında elm kimi - fəlsəfə elminin tərkibində yaranmış və formalaşmışdır. Müasir psixologiya elminin əsasını inikas nəzəriyyəsi təşkil edir

Elmin obyektı → Bu reallığın o istiqamətidir ki, həmin elm məhz onu öyrənir.

Elmin predmeti → Bu elmin obyektinin təqdim olunduğu tərəflər-
idir; əgər obyekt elmdən asılı olmayaraq mövcud
ola bilirsə, onda predmet elmlə birlikdə formala-
şır və onun anlayışlar sistemi də meydana gəlir.

Müəyyənləşdirmə

İnikas sözünün mənası

Materialist idrak nəzəriyyəsinin əsas prinsipidir. İnikas nədir? İnikas materiyanın ən ümumi xassəsidir. İnikas dedikdə 2 (iki) obyektin qarşılıqlı təsiri prosesi və onun nəticəsi nəzərdə tutulur

Psixi inikas

ən mürəkkəb və daha inkişaf etmiş inikas

Psixi inikasın xüsusiyyətləri

1

O, ətraf mühiti düzgün şəkildə əks etdirmə inkanı verir; inikasın düzgünlüyü təcrübə ilə təsdiqlənir.

2

Psixi inikas aktiv xarakter kəsb edir, o fəaliyyət və hərəkətlər vasitəsilə mühitin adekvat şərtlərini axtarmaq və seçməklə əlaqəlidir

3

Fəaliyyət prosesində psixi inikas daimi inkişaf edir, təkmilləşir və dərinləşir

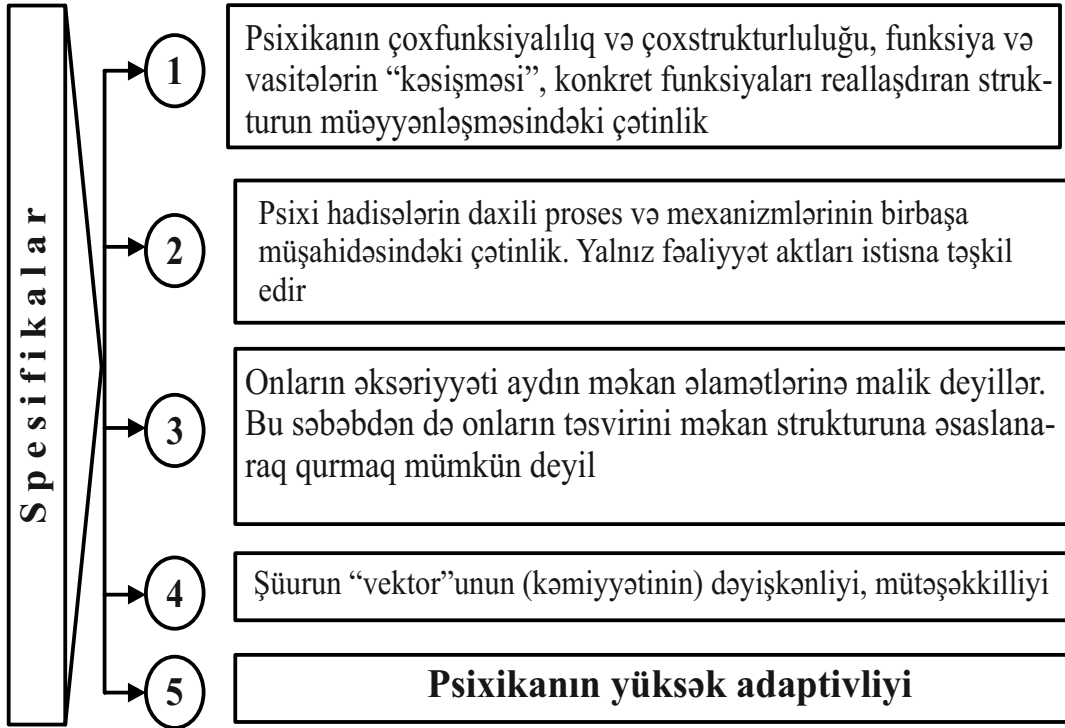
4

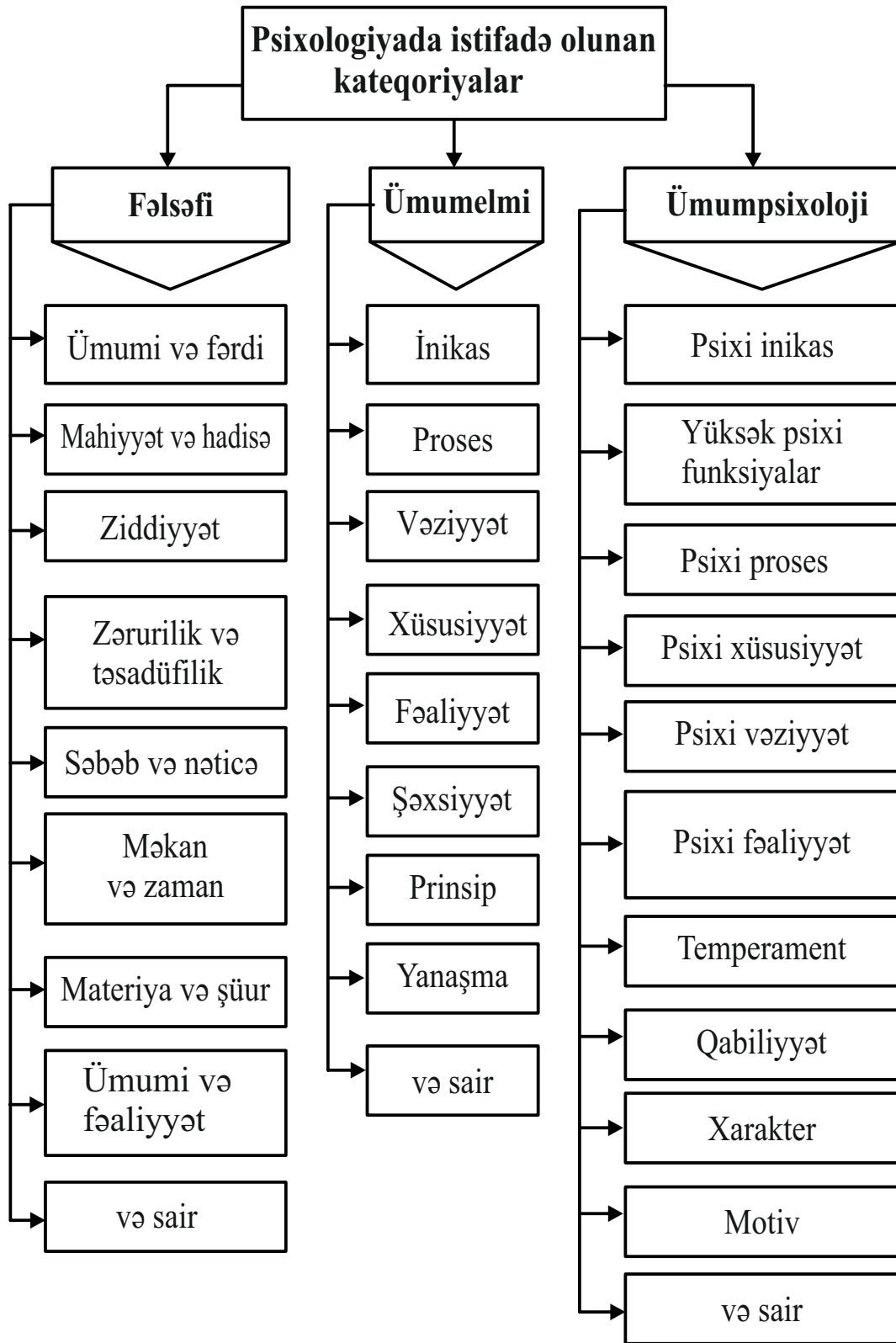
Psixi inikasın subyektivliyi: hər bir psixi akt obyektiv aləmin subyektiv inikasla, insanın fərdiyyəti ilə təsirinin nəticəsi kimi çıxış edir və onun psixi həyatında özünəməxsus iz qoyur

5

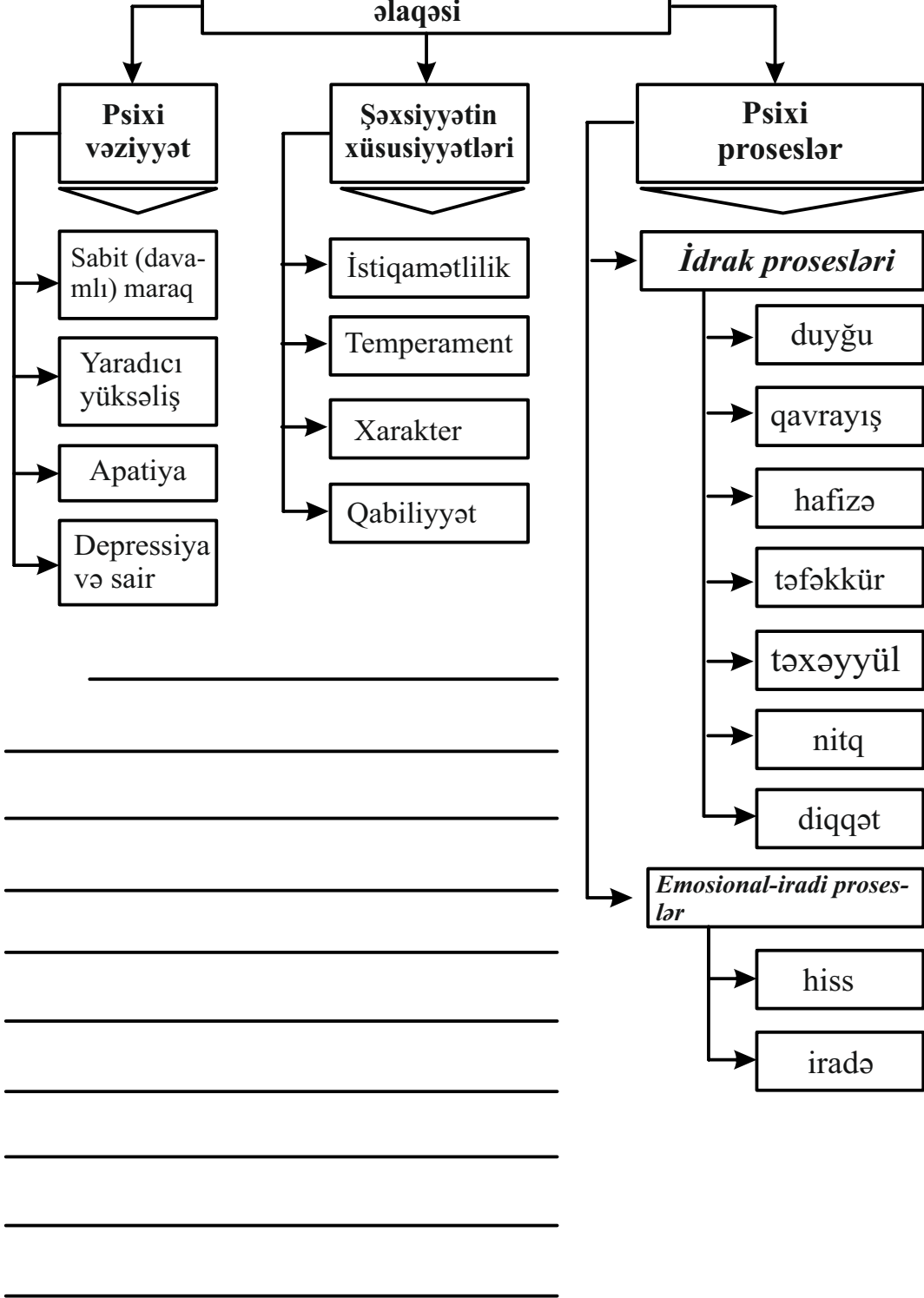
Qabaqçılıq xarakter kəsb edir: İnsanın davranış və fəaliyyətində öncədən hiss etməni təmin edir.

Psixi hadisələrin spesifikasi

İnsan psixikasının ifadəsinin əsas formaları və onların psixoloji əlaqəsi

Determinizm prinsipi

Latıncada (*determinase-* müəyyən etmək deməkdir). İctimai və təbii hadisələrin səbəbi haqqında təlimdir. Bu prinsipə görə psixoloji hadisələr maddi həyat vasitələri, istehsal üsulunun inkişaf qanunları ilə, ictimai münasibətlərlə, sosial həyat tərzilə müəyyən olunur və onların dəyişilməsi ilə də dəyişilir. Bu prinsip psixoloji təzahürlərin mənşəyini, onların yaranmasını şərtləndirən amilləri, başlıca inkişaf qanunauyğunluqlarının təhlil edilməsini nəzərdə tutur

Şüur və fəaliyyətin vahədi prinsipi

Psixi hadisələri obyektiv surətdə öyrənməyə yeni yol açdı. Bu prinsipin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, şüur və fəaliyyət bir-birinə əks olmadıği kimi onlar bir-birinin eyni də deyillər. Şüur və fəaliyyət vahədidədir. Şüur fəaliyyətin daxili planını, onun programını təşkilədir. Bu prinsip psixoloqlara davranış, fəaliyyəti öyrənərkən, işin məqsədlərini müvəffəqiyyətlə əldə edilməsini təmin edən daxili psixoloji mexanizmləri aydınlaşdırmaq imkanı verir.

Psixologiyanın əsas prinsipləri

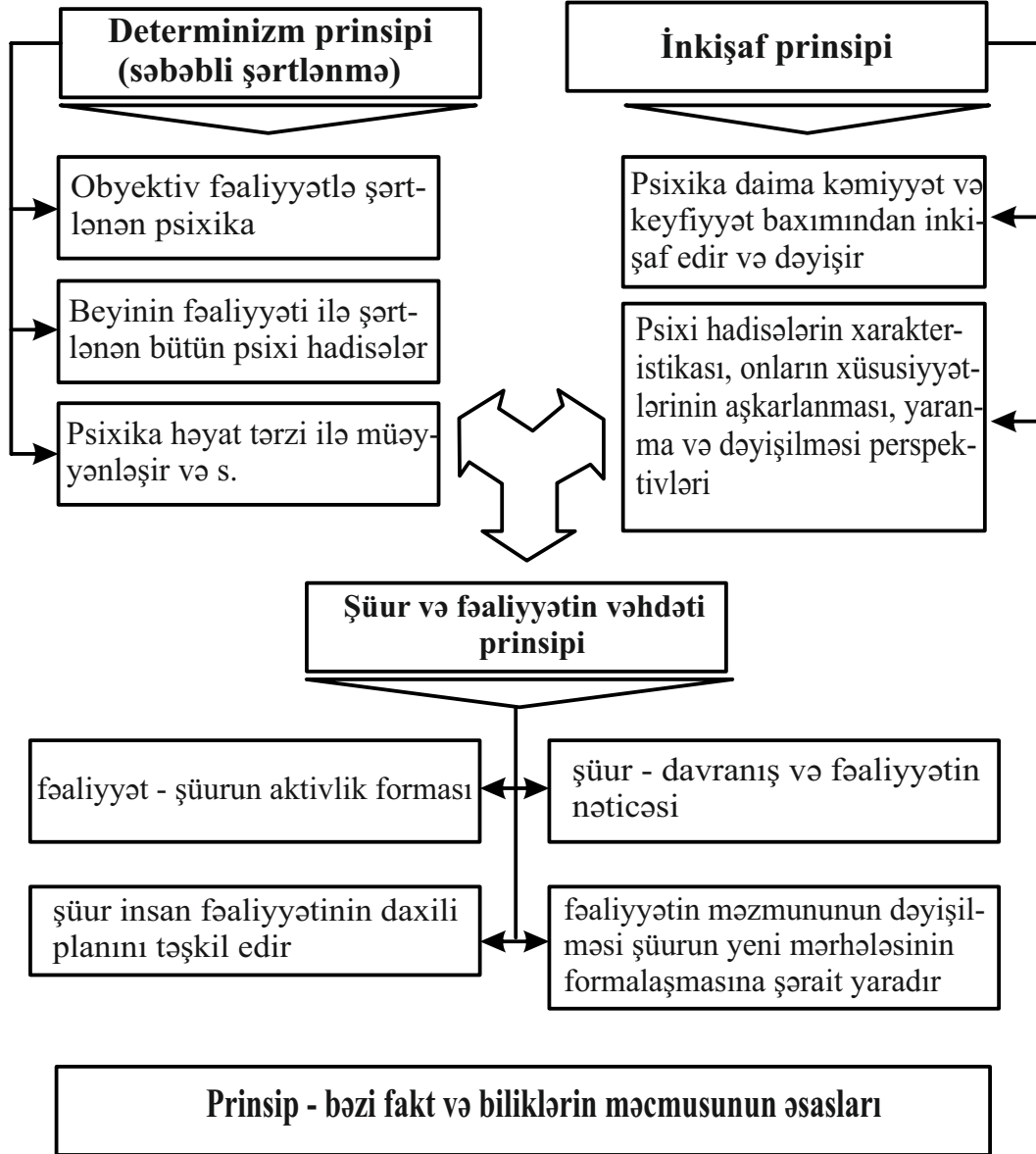
Psixikanın fəaliyyətdə inkişafı prinsipi

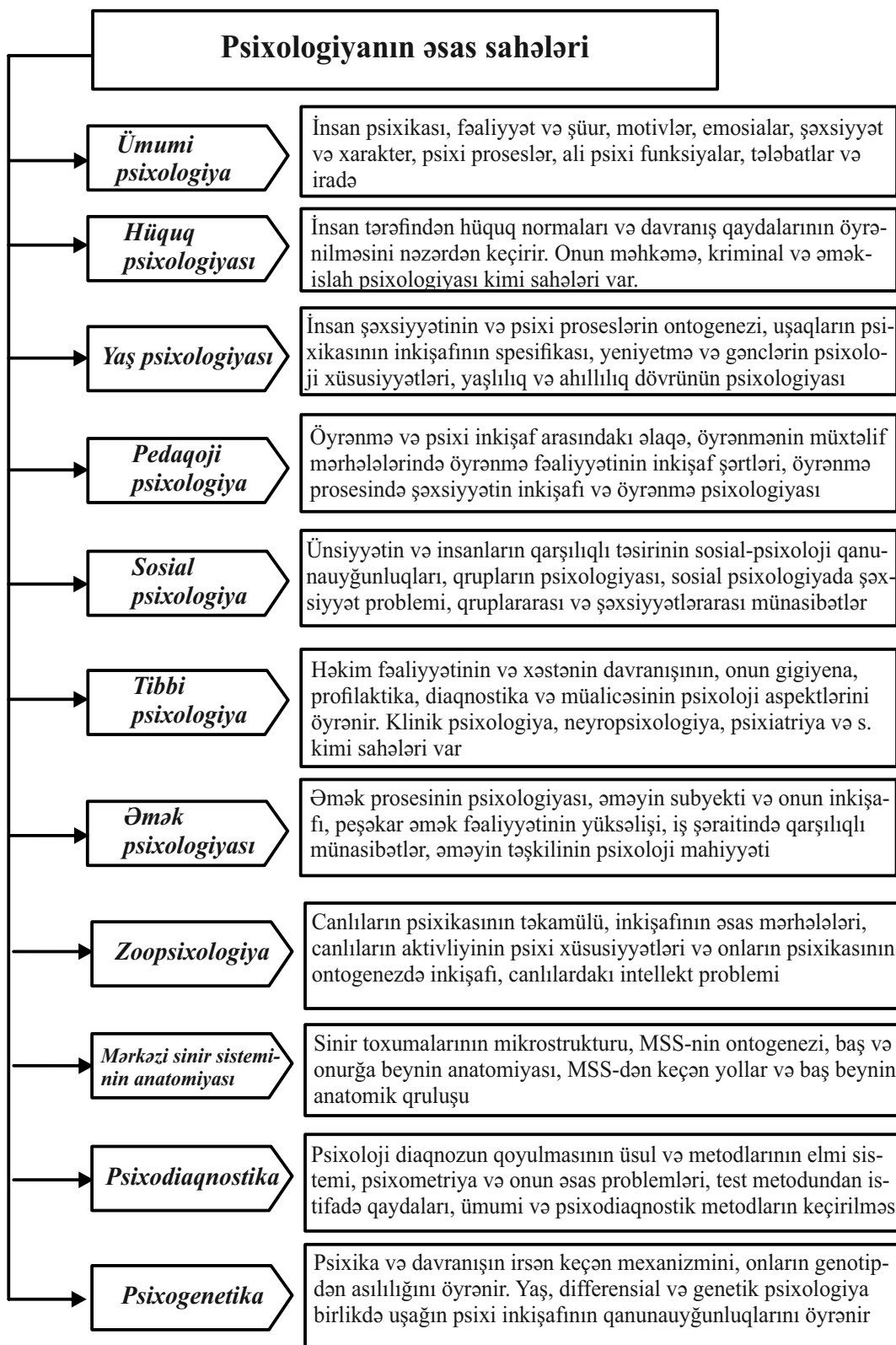
Psixikanın fəaliyyətdə inkişafı prinsipində psixika inkişafın məhsulu və fəaliyyətin nəticəsi kimi nəzərdən keçirir. Psixikanın inkişafı əmək fəaliyyətindən, oyun fəaliyyətindən və təlim fəaliyyətindən asılıdır.

Sistemli yanaşma prinsipi

Psixologiyada sistemli yanaşma son zamanlar daha geniş miqyasda tətbiq olunur. Psixi hadisələr sistemli xarakter daşıyır. Bu prinsip psixoloji hadisələri müxtəlif koordinatlar sistemində nəzərdən keçirtmək və onları şərtləndirən amilləri elmi baxımdan ətraflı təhlil etmək imkanı verir.

Psixologiyannın prinsipləri.
(ardı)

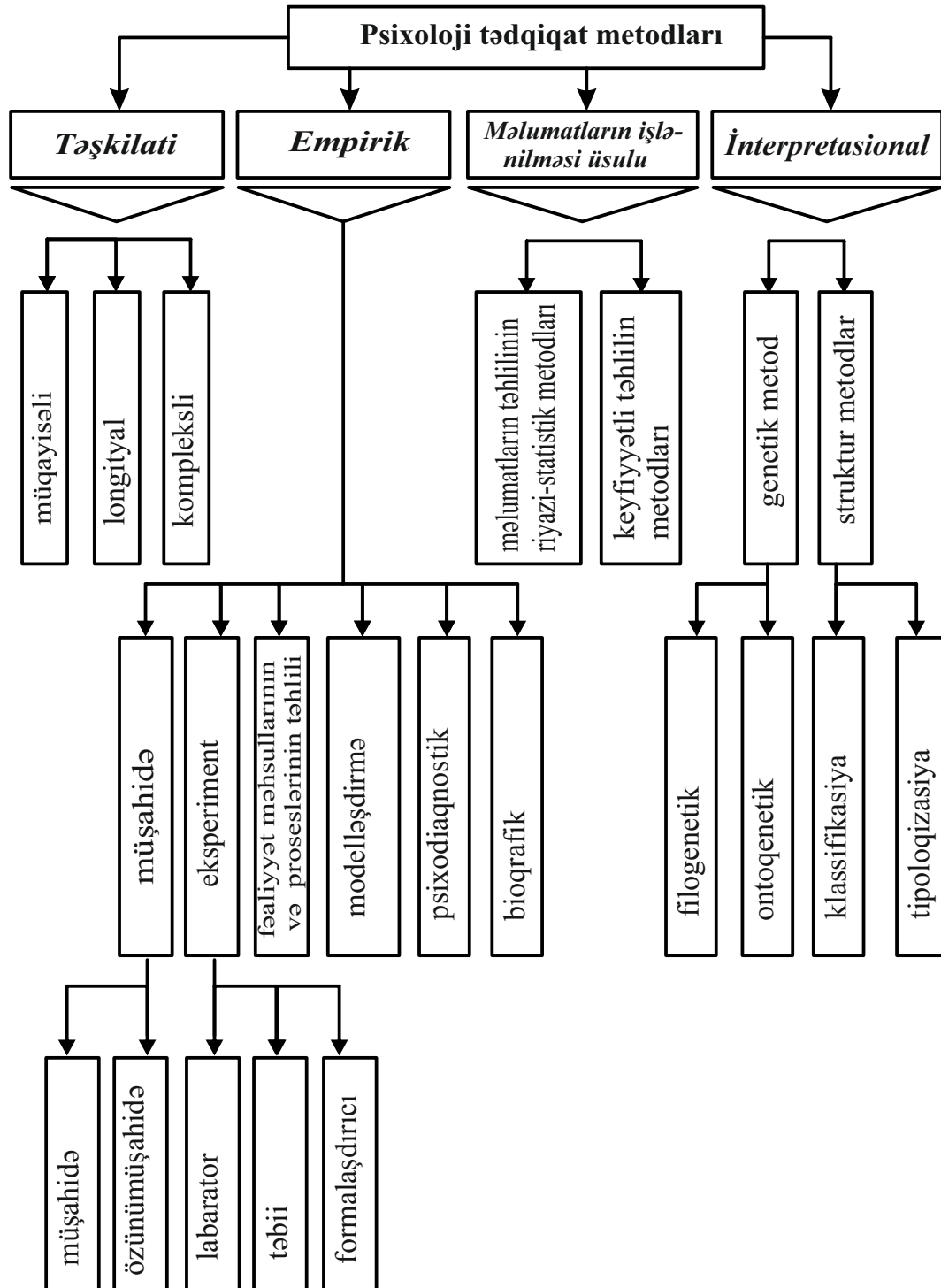

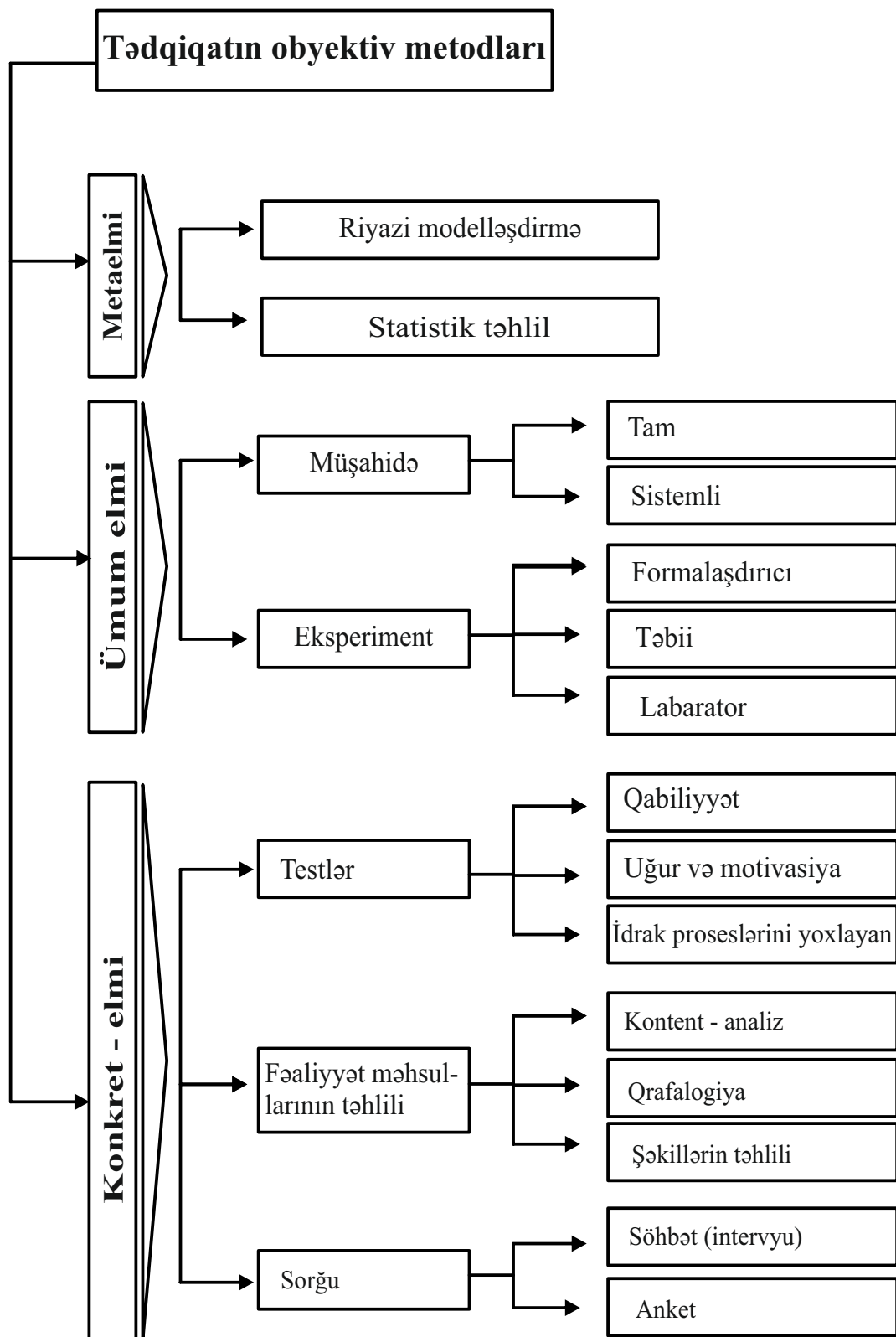

**Psixologiyanın sistemli təsviri
(ilk üç səviyyə)**

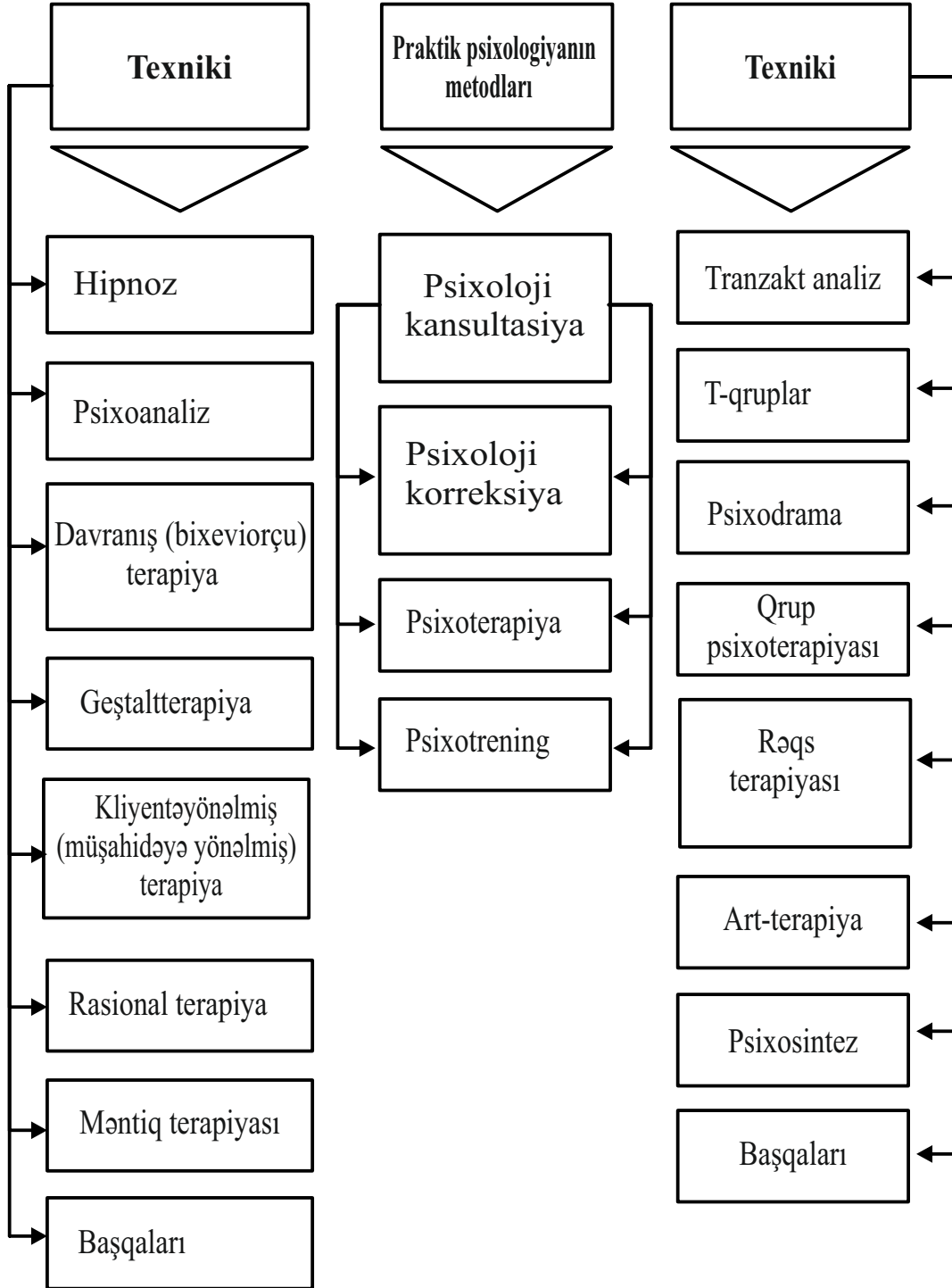
Əmək psixologiyası		İdrak psixologiyası			Tipoloji fərqlər psixologiyası		Fərdi fərqlər psixologiyası
	Fəaliyyət psixologiyası					Fərq psixologiyası	
Davranış psixologiyası		Ünsiyyət psixologiyası			Anomal fərqlər psixologiyası		Etnik fərqlər psixologiyası
			Psixofiziologiya		Psixofizika		
				Ümumi psixologiya			
			Canlıların psixologiyası		Qrup subyektlərinin psixologiyası		
Ontogenezin psixologiyası		Müqayisəli psixologiya			Şəxsiyyətlərarası psixologiya		Kütləvi kommunikasiya psixologiyası
	İnkişaf psixologiyası					Sosial psixologiya	
Filogenozun psixologiyası		Antropogenezin psixologiyası			Tarixi psixologiya		Şəxsiyyət psixologiyası

**Psixoloji tədqiqat metodlarının təsnifatı
(B.Q.Ananyevə görə)**

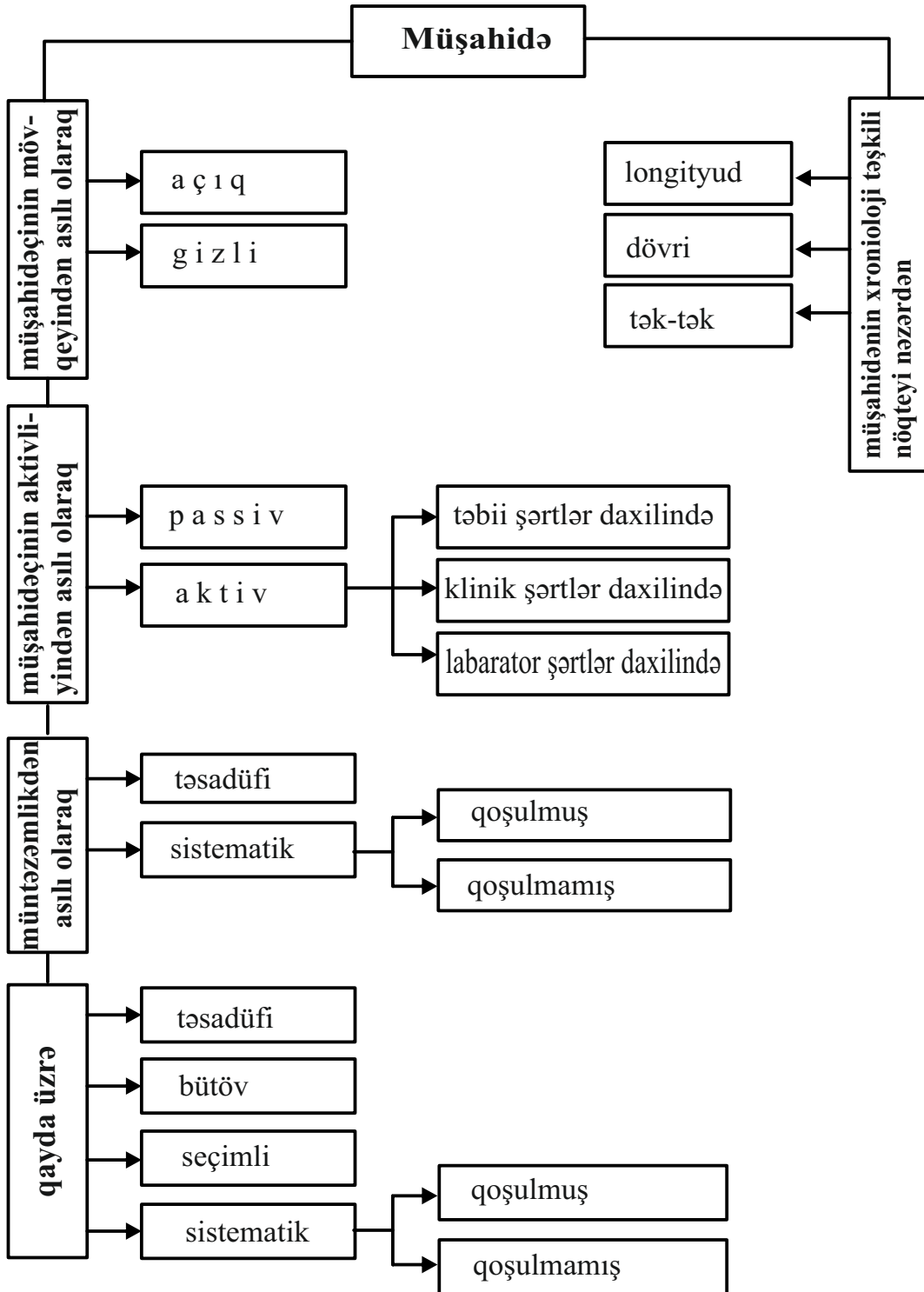

Praktik psixologiyannın metodları

Müşahidə metodunun formaları

Müşahidə və eksperimentin müqayisəli təhlili

Müşahidə

Eksperiment

Sualların təbiətindən asılı olaraq

Müşahidədə qarşıya qoyulan eksperimental vəzifənin həlli nəzərdə tutulmur, bu barədəki sualların cavabları açıq qalır. Eksperimentator həmin sahədə yalnız dumanlı təsəvvürə malik olur

Eksperimentdə əksinə, fərziyyə halında qoyulmuş faktlar arasında hansısa əlaqənin olması fərz edilir və eksperiment həmin fərziyyəni yoxlamağı öz qarşısına məqsəd qoyur

Situasiyanın nəzarətindən asılı olaraq

Müşahidədəki situasiyalar eksperimentdəkinə nisbətən daha az ciddi olur. Təbii eksperimentdən süni eksperimentə keçid mərhələsi baş verir

Eksperiment situasiyası dəqiq müəyyənləşdirilir

Yoxlamanın dəqiq qeydə alınmasından asılı olaraq

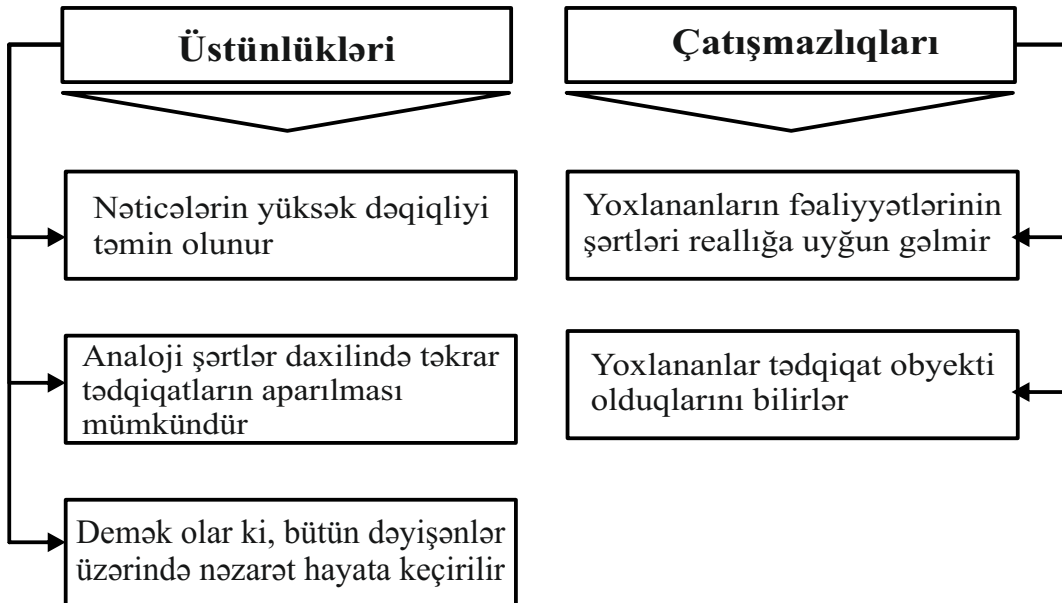
Eksperimentdən daha az ciddi olur

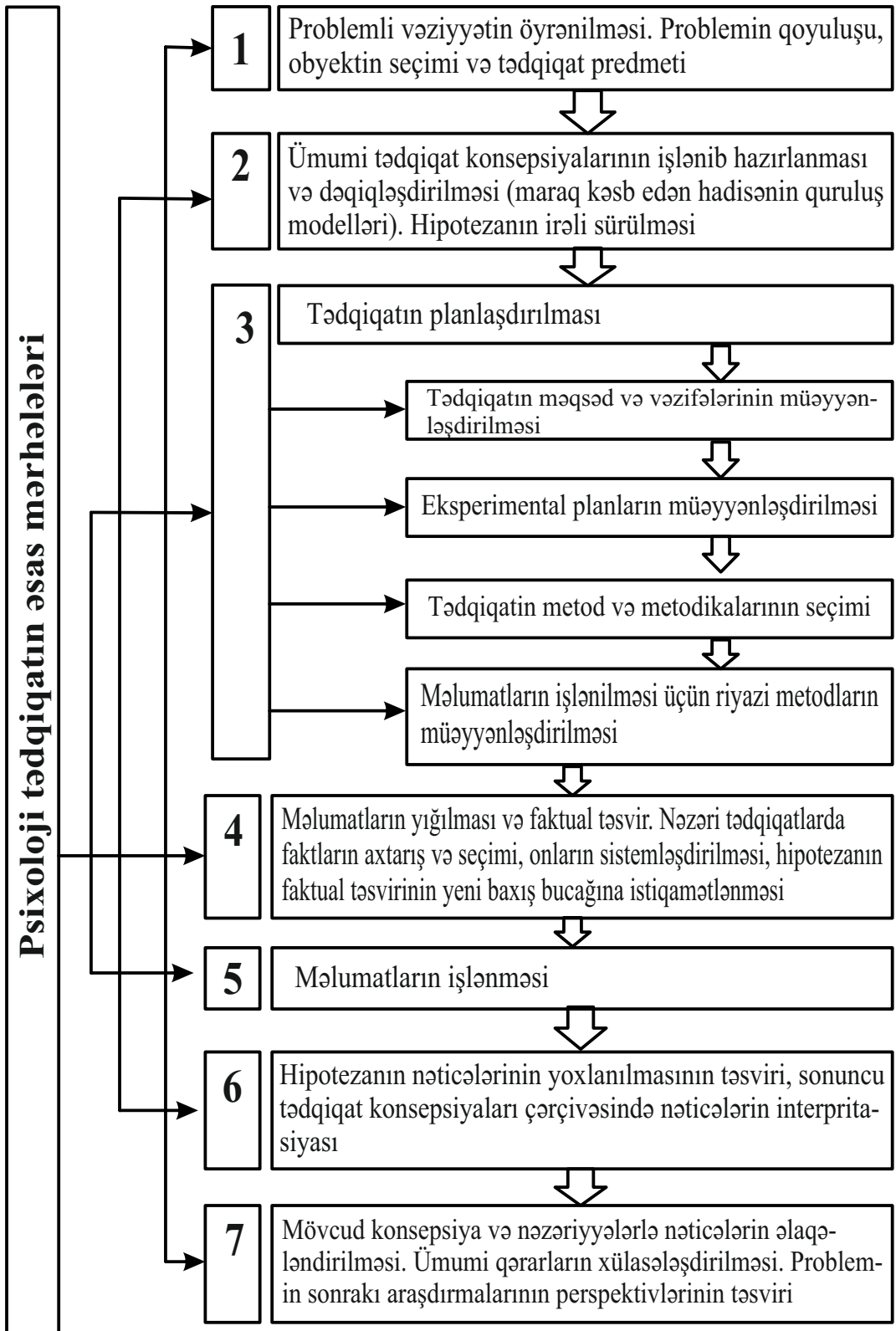
Yoxlananın hərəkətlərinin daha dəqiq qeydə alınması baş verir

Müşahidə metodunun üstünlük və çatışmazlıqları

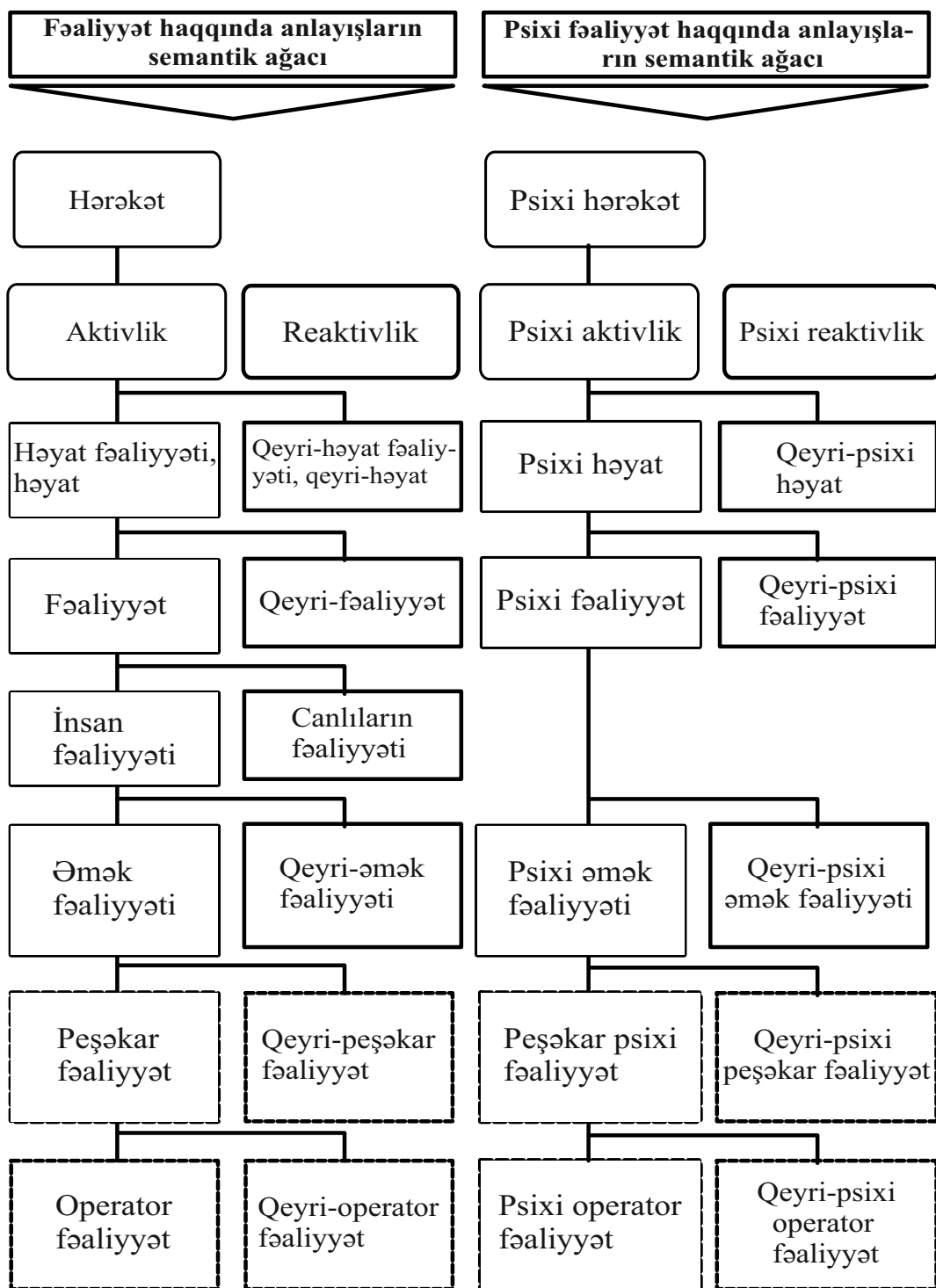

Eksperiment metodunun üstünlük və çatışmazlıqları

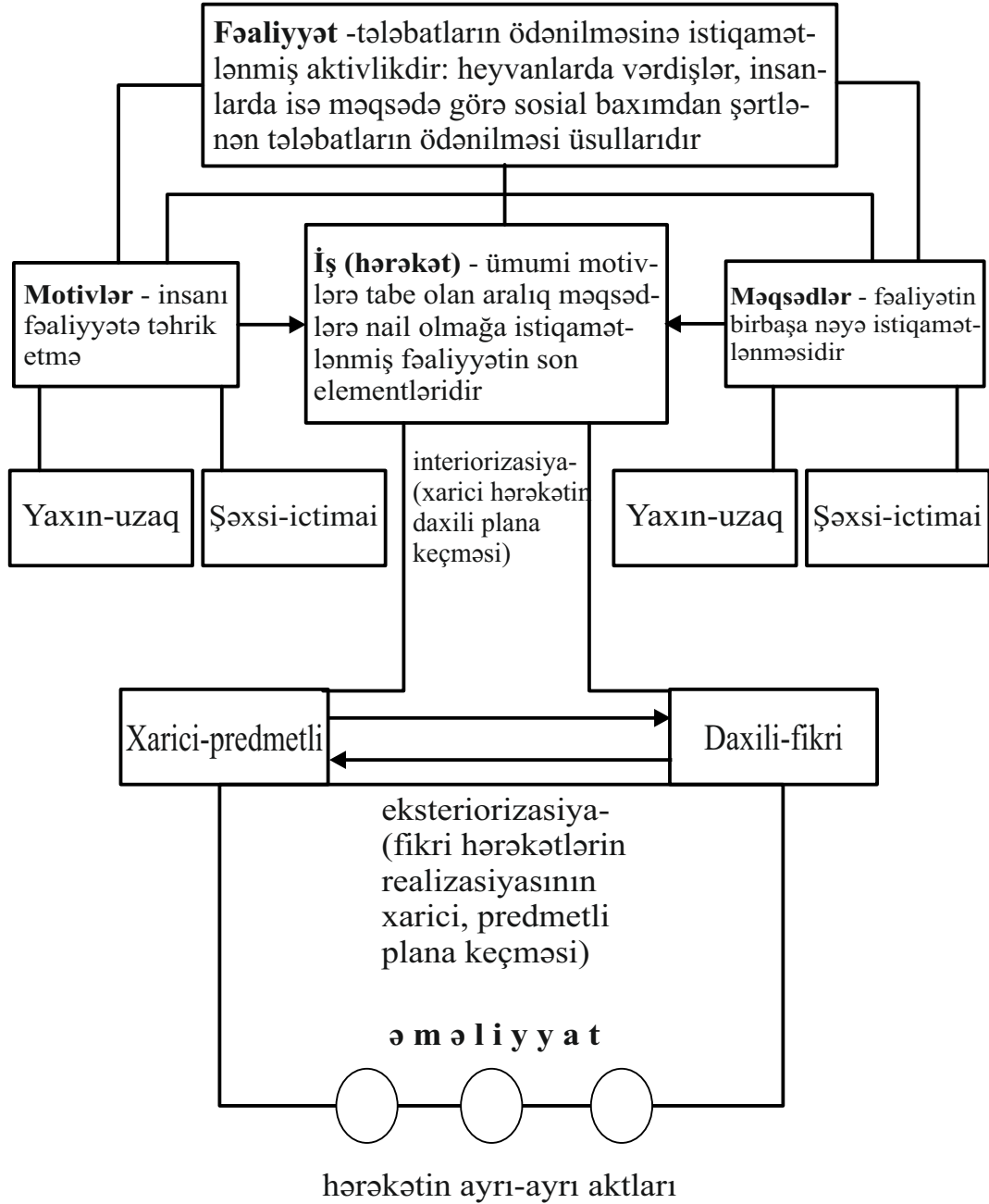

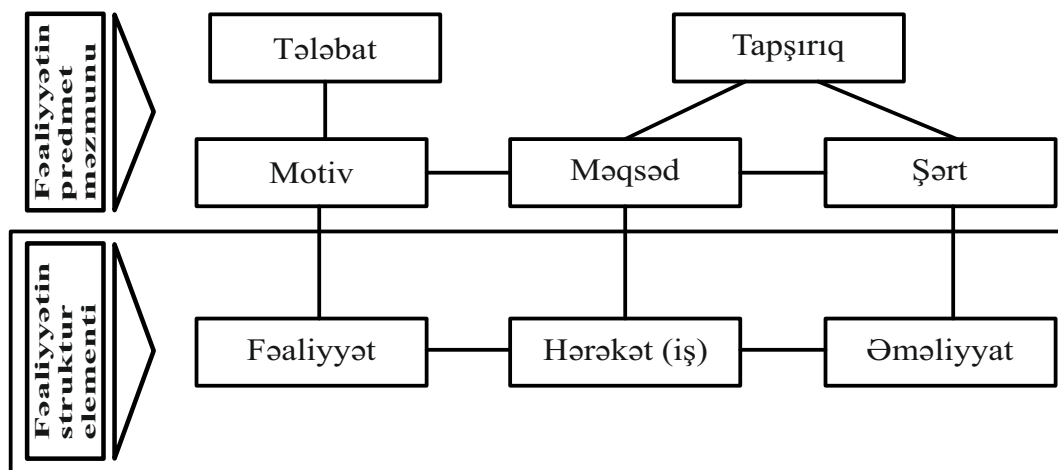
**Fəaliyyət və psixi fəaliyyət haqqında anlayışların
semantik (məna) ağacı**

Fəaliyyətin strukturu və mahiyyəti

Fərdi fəaliyyətin qeyri quruluşu (A.N.Leontyevə görə)

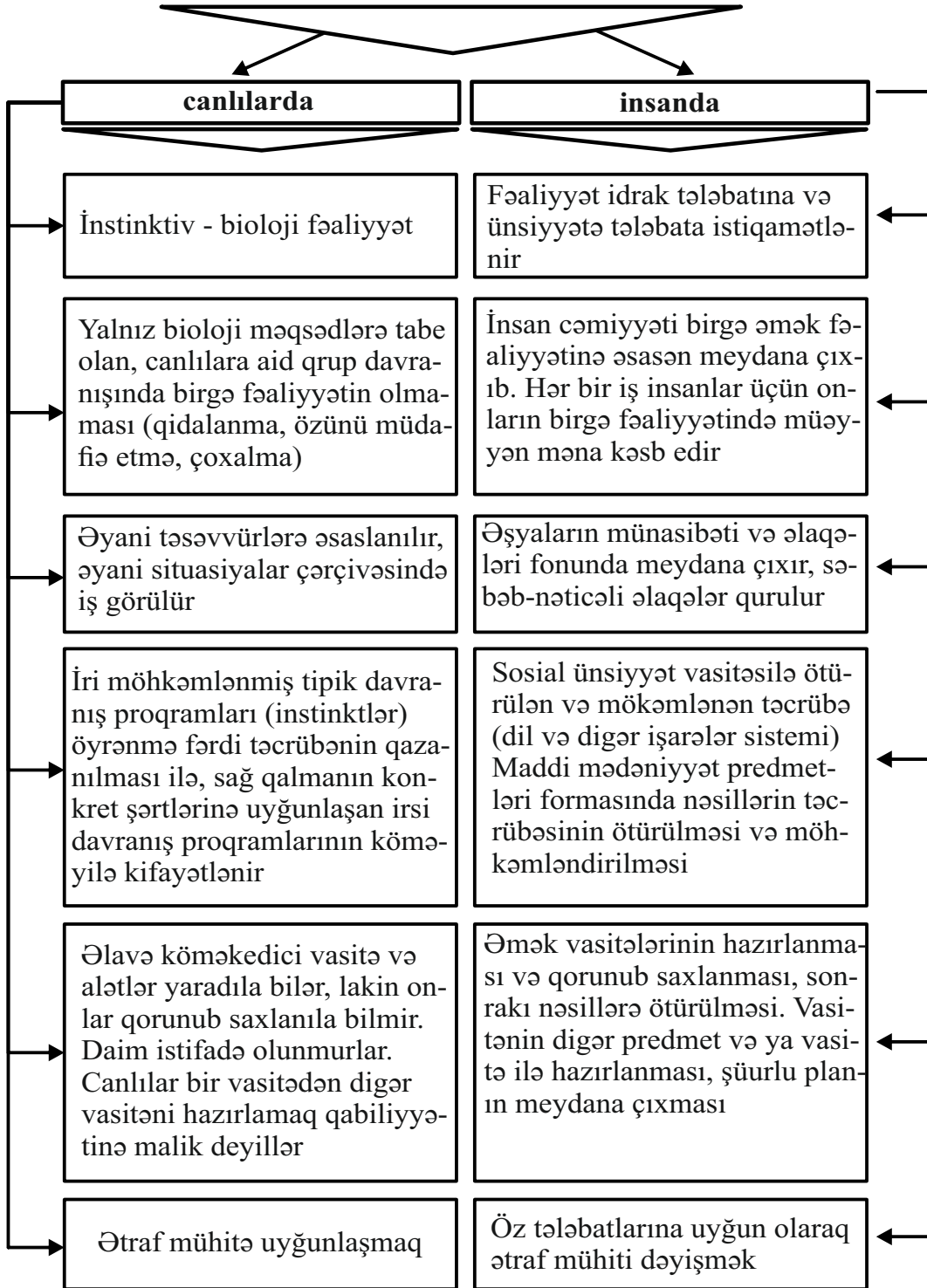
Üçüncü təbəqə - fəaliyyətin dinamikası:
onun ayrı-ayrı struktur elementlərinin qarşılıqlı keçidləri və çevrilmələri (motivin-məqsədə, fəaliyyətin - hərəkətə (işə); məqsədlərin-onların reallaşmasının şərtləri və s.)

Tələbat	mövcudluğun konkret şərtlərdən asılılığını ifadə edən ehtiyacın daxili vəziyyəti
Motiv	tələbatların təmin olunması ilə əlaqədar fəaliyyətə təhrik etmə
Məqsəd	insan tələbatını reallaşdırır və fəaliyyətin konkret nəticəsinin obrazı qismində çıxış edir
Tapşırıq	konkret şərtlər daxilində məqsəd

Müqayisə parametri	Ali canlılar	İnsan
Antropomorfik fərqlər	Primatlarda düz hərəkət etmə qabiliyyəti	Düz hərəkət etmə
	Beynin az inkişaf etmiş strukturu	Mürəkkəb beyin təşkili (inkişaf etmiş olan hissənin mövcudluğu)
	Nitq üçün uyğun olmayan səs çıxarma orqanları	Mükəmməl nitq aparatının mövcudluğu

Psixikamın təşkilindəki fərqlər	<ol style="list-style-type: none"> 1. İnstinktəbənzər psixika. 2. İnkişaf etməmiş təbii və abstrakt təfəkkür. 3. Psixikada şüur (dərketmə) və özünüdərketmənin əsası kimi çıxış edən "Mən" in ayırd edilməməsi 	Mental (ruhi) ierarxiyanın yüksək dərəcəsi var: <ol style="list-style-type: none"> a) təbii təfəkkür; b) şüura nəzarət; c) mənəvi yaşantılar; d) "Mən" konsepsiyası; e) dünyagörüşü
Ətraf mühitlə qarşılıq əlaqədəki fərqlər	Avtomatlaşdırılmış davranışa əsaslanan adaptiv və uyğunlaşmış aktivlik	<ol style="list-style-type: none"> a) Dərk olunmuş konstruktiv və dəyişən aktivlik; b) mədəniyyət, incəsənət və yaradıcılığın mövcudluğu; c) özünün və ətraf aləmin dərk olunması

Canlılar və insanlarda fəaliyyətin müqayisəli təhlili

Psixikanı başa düşmək üçün irəli sürülən əsas yanaşmaları

**Antropsixizm
(R.Dekart)**

Psixika yalnız insana məxsusdur

**Panpsixizm
(fransız
materialistlər)**

Təbiətin ümumən ruhlanması; bütün təbiətə, bütün aləmə psixika xasdır (daşa da həmçinin)

Biopsixizm

Psixika canlı təbiətin xüsusiyyəti kimi (həmçinin bitki aləminə də xasdır)

**Neyropsixizm
(Ç.Darvin)**

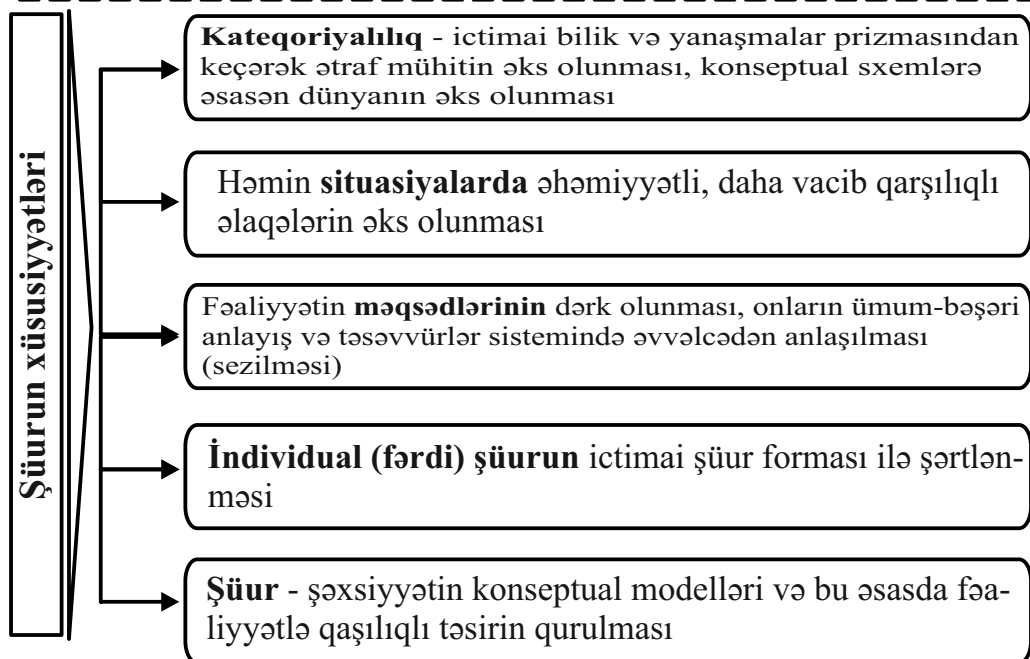
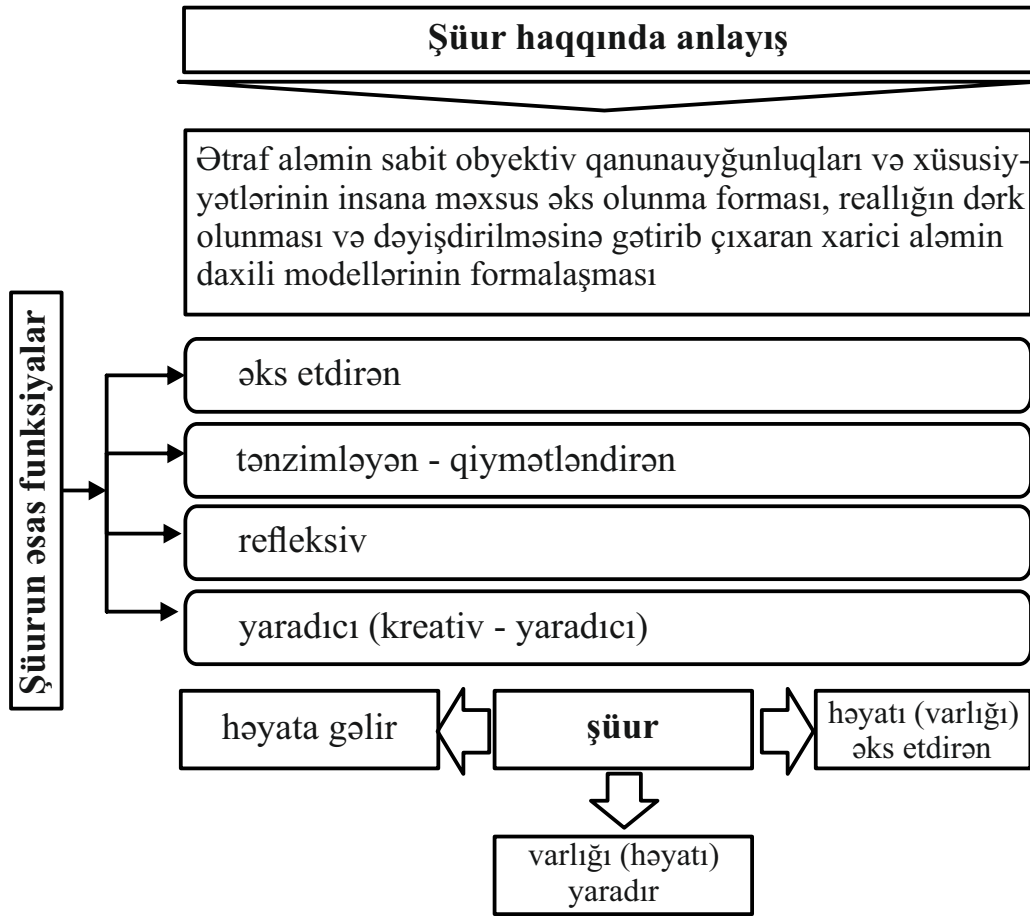
Psixika yalnız sinir sistemi olan orqanizmlərə xasdır

**Beynpsixizm
(K.K.Platonov)**

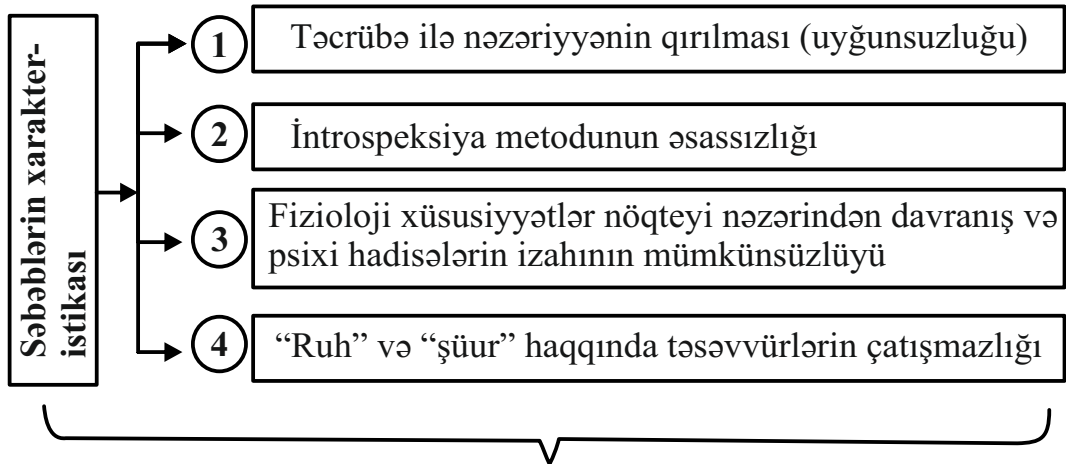
Baş beyni olan boruşəkilli sinir sistemli orqanizmlərdə yalnız psixikaya rast gəlinir (bu yanaşmaya görə həşəratlarda psixika yoxdur, onlar düyünlü sinir sisteminə malikdirlər)

**Canlı orqanizmlərdə psixikanın rüşeymlərinin yaranması kriteriyaları kimi hissiyatın olması çıxış edir.
(A.N.Leontyevə)**

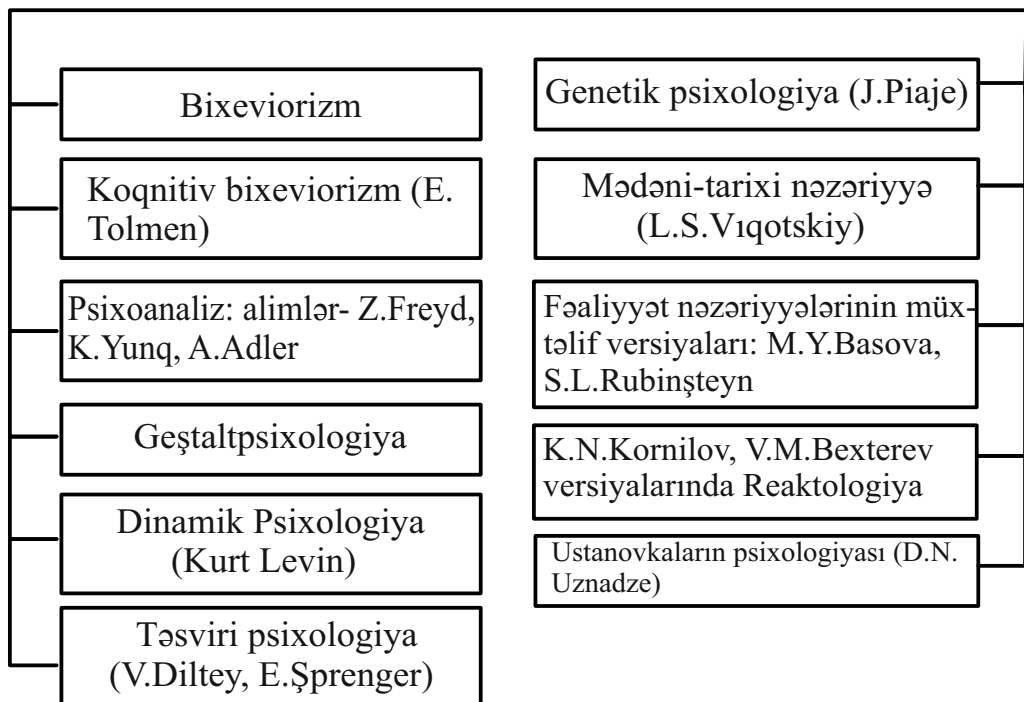
Obyektiv dayanıqlı əlaqələrin köməyi ilə vacib qıcıqlandırıcı (qida, təhlükə) üçün siqnal kimi çıxış edən ətraf aləmdəki həyati vacib olmayan qıcıqlandırıcılara (səs, iy və s.) reaksiya vermə qabiliyyəti. Hissiyatlılıq kriteriyaları kimi sinir sisteminin köməyi ilə bu və ya digər fəaliyyətin daxili və xarici qıcıqlandırıcılarının qanunauyğun əlaqələrini - şərti refleksləri yarada bilmə qabiliyyəti çıxış edir

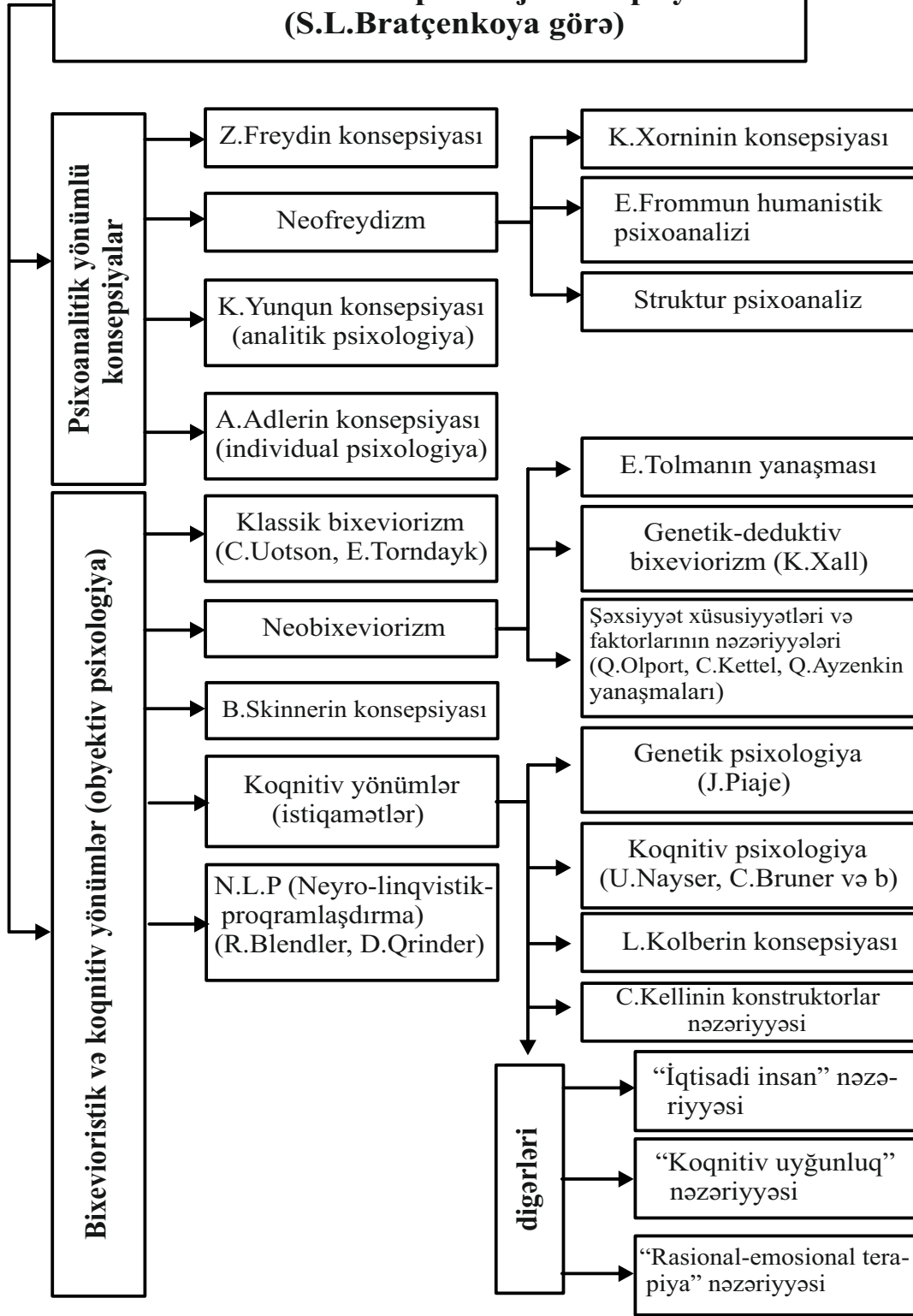
XX əsrdə psixologiyada yaranmış böhranın səbəbləri

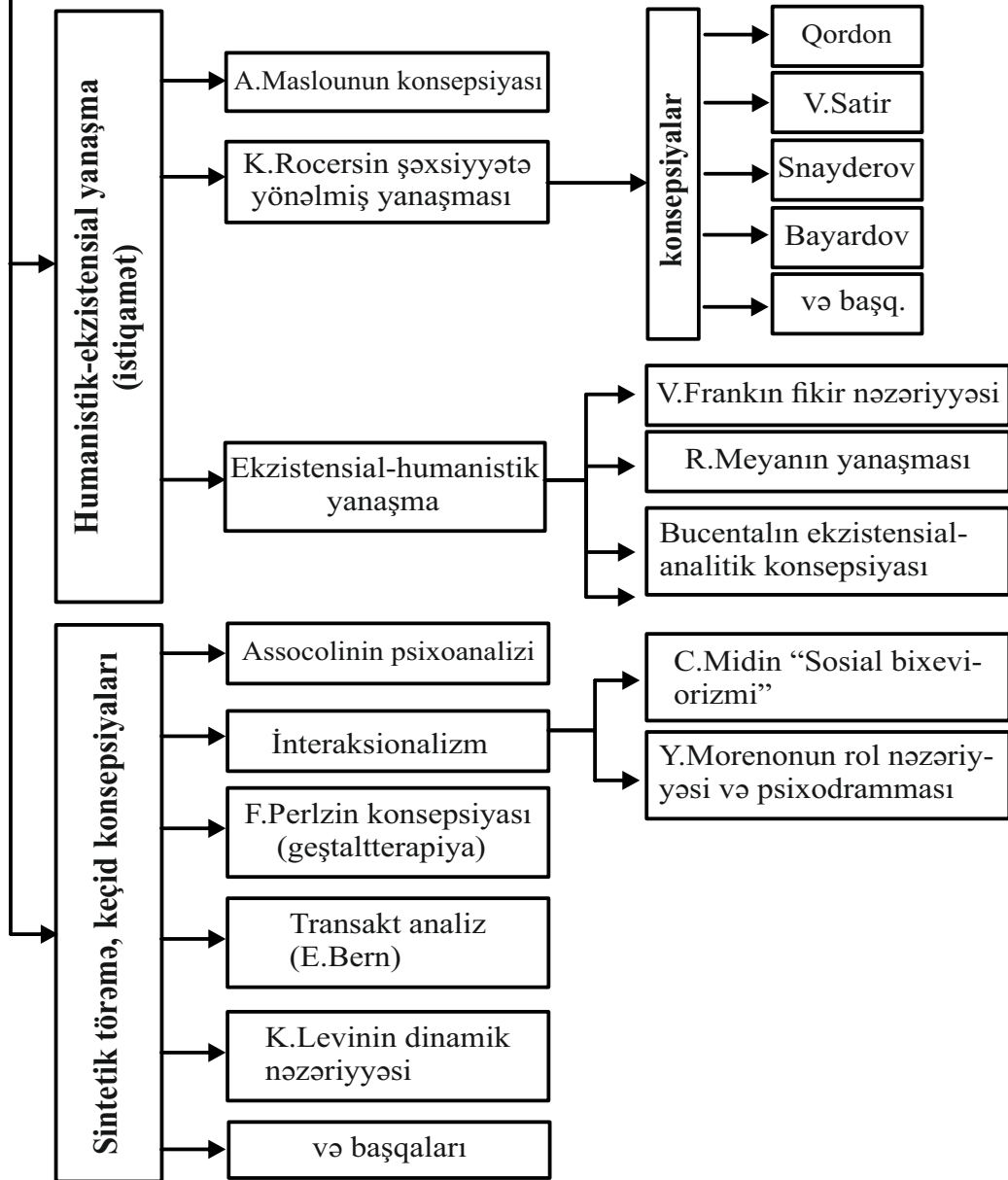
Bu müxtəlif cərəyanların, özünəməxsus inqilabların, predmet və metodlar haqqında müxtəlif təsəvvürlərlə, prinsiplərlə əlaqəli olan psixologiyanın müxtəlif sahələrinin meydana gəlməsi üçün şərait yaratdı

**XX əsrdə əsas xarici psixoloji konsepsiyalar
(S.L.Bratçenkoya görə)**

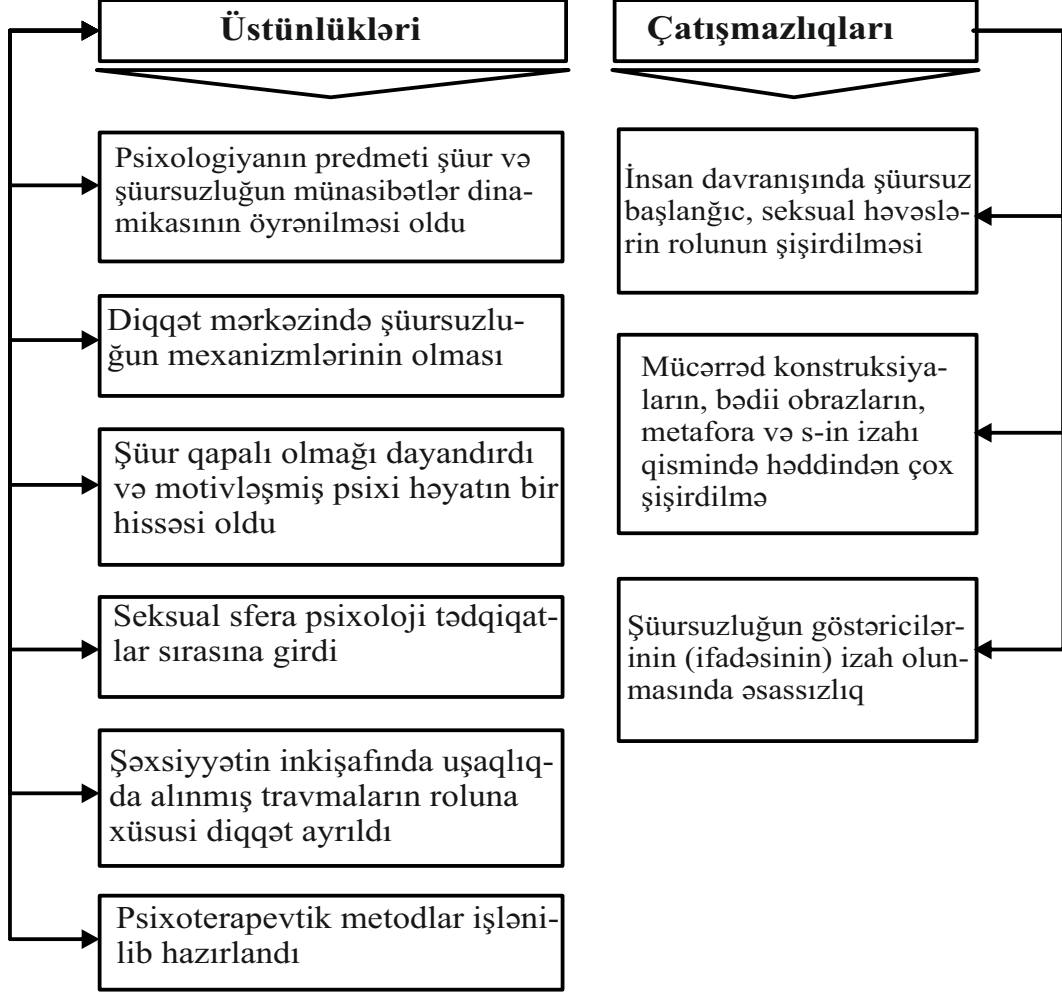
**XX əsrdə əsas xarici psixoloji konsepsiyalar
(S.L.Bratçenkoya görə) ardı**

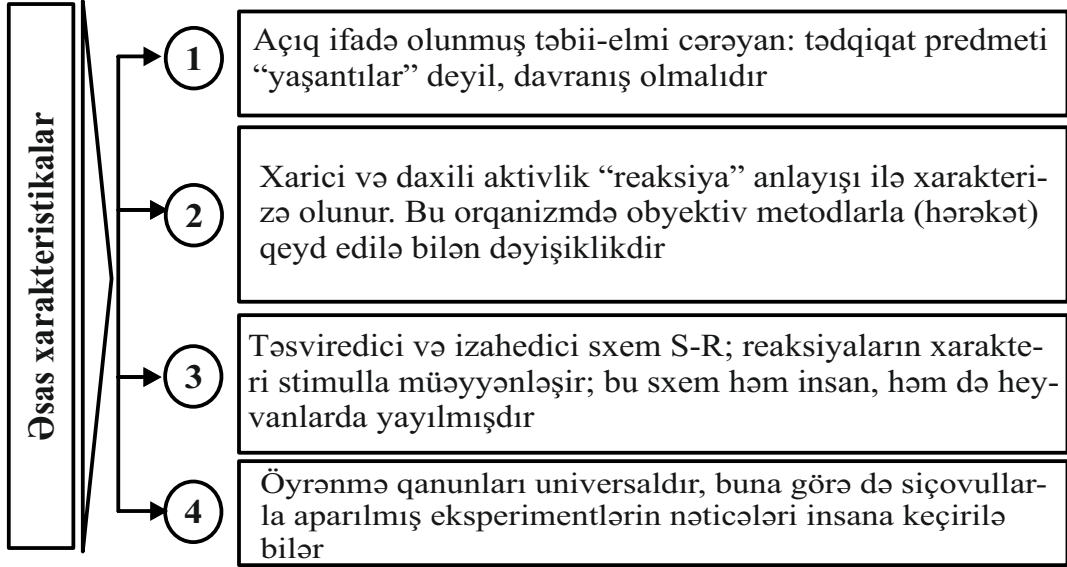
**Psixologiyanın istiqamətləri: tədqiqat predmeti,
paradiqmalar, metodlar və təcrübə**

Psixologiya- nın istiqamətləri	Tədqiqat predmeti	Elmi paradiqma	Metod	Təcrübə
<i>Şüür psixologiyası</i>	Şüür	Təbii-elmi	İntrospeksiya	
<i>Bixeviorizm</i>	Davranış	Təbii-elmi	Müşahidə, eksperiment	Treninq bacarığı
<i>Freydizm</i>	Şüursuzluq	Təbii-elmi	Psixozanaliz	Psixozanaliz
<i>Geştalt psixologiya</i>	Psixikanın vahid strukturu	Təbii-elmi	Fenomenal ekspert	Geştalt terapiya
<i>Humanistik psixologiya</i>	Şəxsiyyət, fərdiyyət	Humanitar	Praktik psixologiyanın metodları	Kliyəntə- yönelmiş terapiya
<i>Koqnitiv psixologiya</i>	İdrak strukturları	Təbii-elmi	Eksperiment	Rasional (məntiqi) terapiya
<i>Sovet psixologiyası</i>	Psixika	Təbii-elmi	Müşahidə, eksperiment (formalaşdırıcı)	

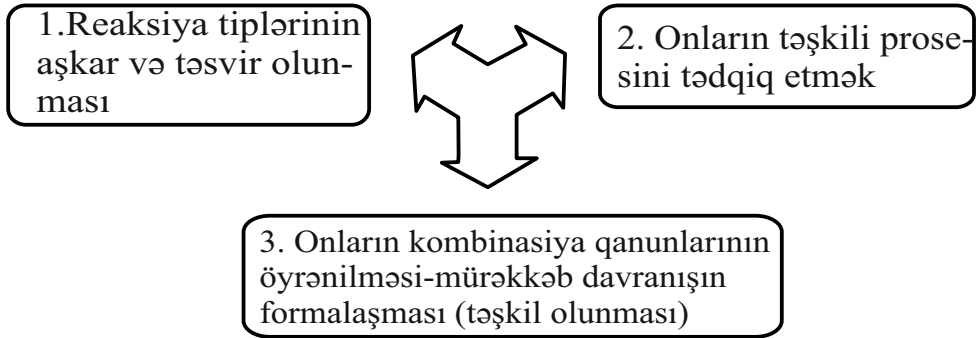
Psixozanalizin üstünlükləri və çatışmazlıqları

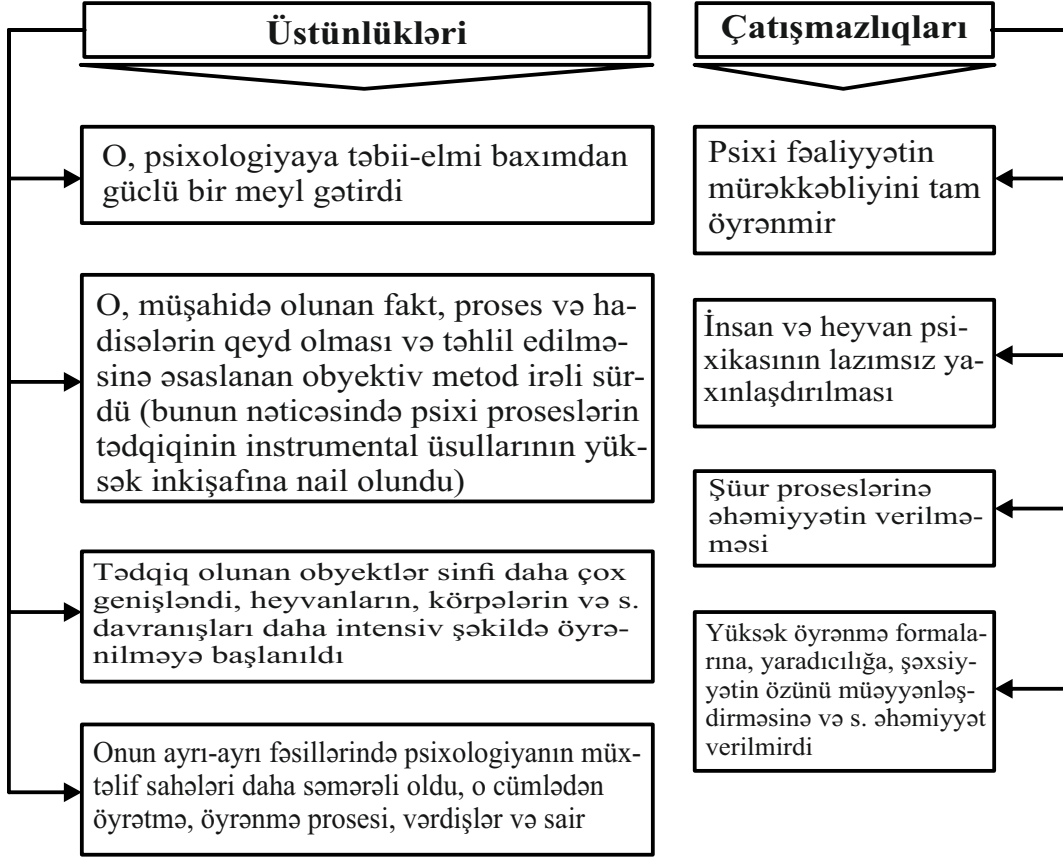
Bixeviorizmin əsas xarakteristikaları

Bixeviorizmin vəzifələri

Bixeviorizmin üstün və çatışmayan cəhətləri

Əsas xidməti

İnsan fəaliyyətinin öyrənilməsinə ciddi elmi istiqamət gətirdi və onu necə idarə etməyin yollarını göstərdi

Humanistik psixologiyannn prinsipləri

Vəhdət prinsipi

Şəxsiyyət bütöv, tam olaraq çıxış edir. Tamın istənilən hissəsində nəşə baş versə, bu bütün şəxsiyyətə təsir edir. "Mən" vəhdəti (tamlığı) hər bir insan yaşantılarının unikal xarakterini yaradır. Məhz buna görə də tədqiqat predmeti kimi şəxsiyyətin məqsədləri, özünə münasibəti, özünü qavraması çıxış edir

Pozitivlik prinsipi

İnsan təbiəti konstruktiv və faydalıdır. Bununla əlaqədar əsas diqqət böyük daxili resurslara malik sağlam və yaradıcı fərdlərin öyrənilməsinə istiqamətlənir. Ağır (dözülməz) xarici determinizmə qarşı özü ilə şərtlənmə və özü ilə keyfiyyətlənmə qoyulur

İnkişaf prinsipi

Bu prinsip davranış imkanlarının mövcudluğunun izahı ilə bağlıdır. İstənilən varlıq kimi insan da təbiətin inkişafa, yüksəlişə və realizasiyaya meyliyə bağlıdır. K.Rocers aşağıdakı analogiyayı göstərir: torpağa atılmış toxum böyüyür, inkişaf edir və məhsul verir. Hər bir insan da eyni cürdür: təbiət inkişafa, artıma və özünü tənzimləməyə güc verir, yəni bu dünyada xeyirxahlığın, faydalılığın artmasına gətirib çıxaran özünəməxsus təkrarolunmaz yolun seçimi vacibdir. Əsasən, ən vacib "insan potensialının aktuallığıdır". İnkişaf sərhət tanıdır. İnsan böyük yaradıcılıq imkanlarına sahibdir, lakin onları reallaşdırmaq üçün mütləq aktiv olmalıdır.

Aktivlik prinsipi

İnsan şəraitin, əvvəllər qazanılmış vərdişlərin, uşaqlıq yaşantılarının qurbanı deyil. Təbiət, o, özünü determin edən (şərtləndirən), öz həyatını özü quran, həyat yolu seçimində sərbəst olandır və bu seçimdə məsuliyyətlidir. Humanistik psixologiya şəxsiyyətə təzyiq və zor tətbiq etmək ideyalarında imtina edir. Xaricdən, kənarından nə gəlsə, o, şəxsiyyətin daxili tələbatlarıyla uyğun gəlmədikdə, əvvəl axır özünü sinir pozuntularında, xəstəliklərdə göstərir

Humanistik psixologiyanın əsas mövqeyi

- 1 → İnsan bütöv bir tam kimi öyrənilməlidir
- 2 → Hər bir insan unikaldır, buna görə də ayrı-ayrı halların təhlili statistik ümumiləşdirmədən az deyil
- 3 → İnsan dünyaya açıqdır: insanın dünyanı və özünü bu dünyada hiss etməsi - əsas psixoloji reallıqdır
- 4 → Həyat insanın yaranması və formalaşmasının vahid prosesi kimi nəzərdən keçirilməlidir
- 5 → İnsan öz məqsəd və dəyərlərinin köməyi ilə xarici determinasiyadan (şərtlənmədən) müəyyən səviyyədə asılı olmur
- 6 → İnsana öz təbiətinin bir hissəsi olan özünü reallaşdırma və daimi inkişaf imkanları xasdır
- 7 → İnsan - aktiv, intensional, yaradıcı varlıqdır

“Özünüaktuallaşdırən şəxsiyyətin” xarakteristikası

Biliyi biliksizlikdən dəqiq şəkildə ayırmaq, konkret faktları bu faktlar haqqında fikirlərdən, mövcud hadisələri ümumi görüntüdən fərqləndirə bilmə qabiliyyətində ifadə olunan reallığın obyektiv qavranılması

Özünün, digərlərinin və dünyanın necə var, o cür də qəbul olunması

Qeyri-eqosentriklik, ətrafdakı problemlərin həllinə istiqamətlənmə, obyektə mərkəzlənmə

Tənhalığa dözə bilmə qabiliyyəti və xüsusişəxsiyyətə tələbat

Yaradıcılıq qabiliyyəti

Davranışın təbiiliyi

İnsanın təhsilindən, statusundan və digər formal xarakteristikalarından asılı olmayaraq xoş xasiyyətli istənilən insanla dostluq münasibəti

Əxlaqi (mənəvi) müəyyənlik, yaxşını pisdən dəqiq ayıra bilmək, əxlaqi şüur və davranışda ardıcılıq

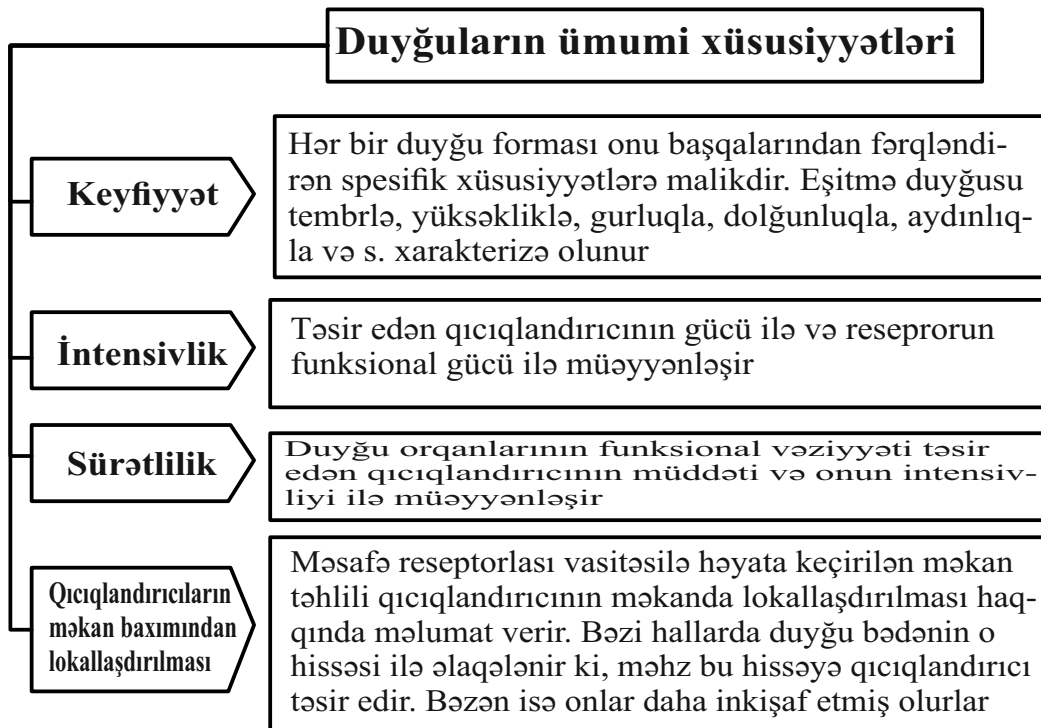
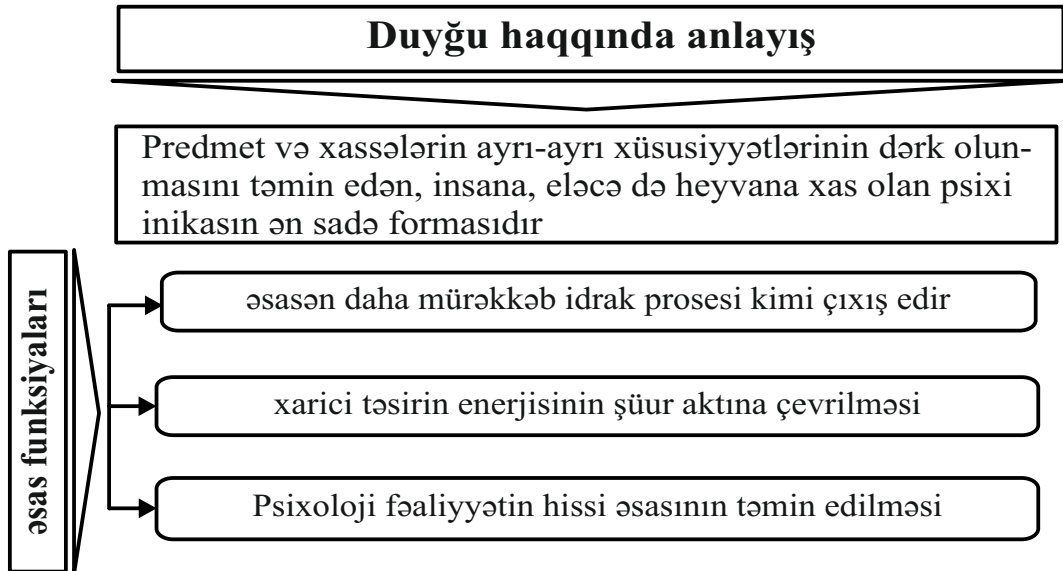
Fiziki və sosial mühitdən nisbi asılılığın olmaması

Dərin bağlanma qabiliyyəti (əsasən insanlara)

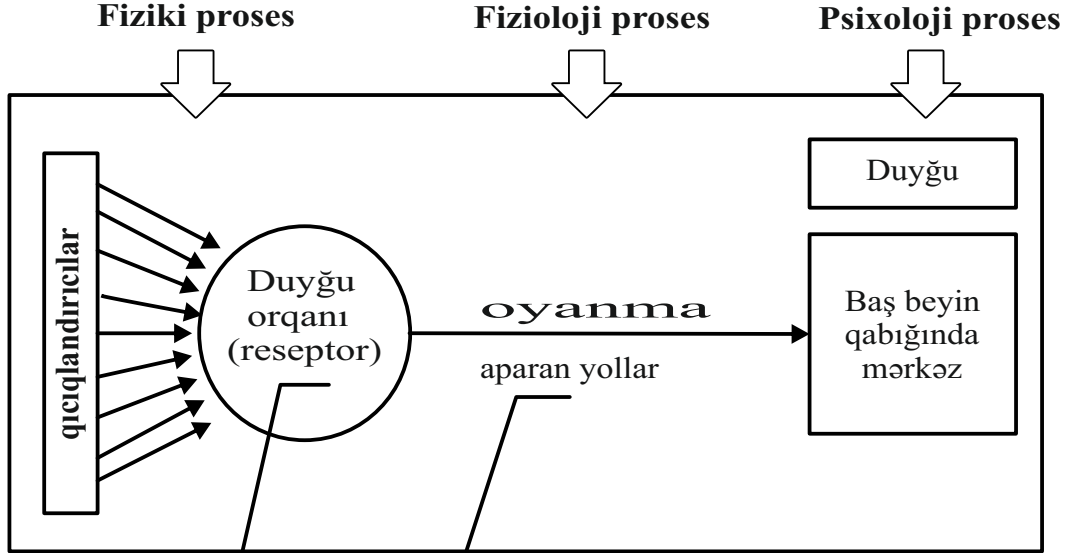
Psixikanın məzmun və fəaliyyətinin əhatəliliyi

Məqsəd və vasitə arasındakı fərqi dərk olunması, məqsəddən uzaqlaşmamaq, lakin eyni zamanda vasitənin (üsulun) öz-özlüyündə emal olunaraq qavranılması

Mövzu:
“İdrak prosesləri. Onların DİO-nun fəaliyyətində rolu”

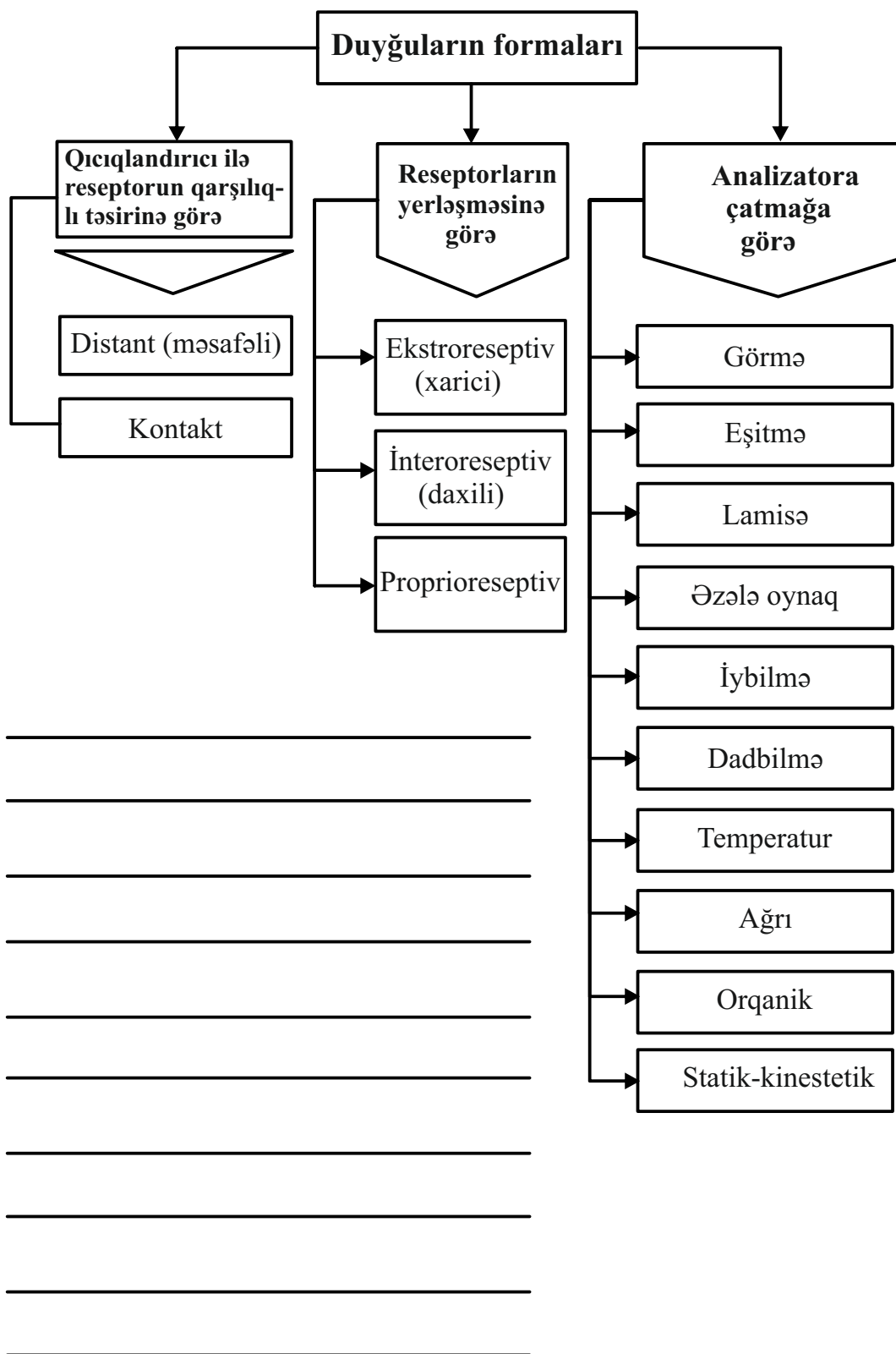
Duyğuların meydana çıxması

Burada sinir proseslərində enerjinin müəyyən formasının transformasiyası baş verir

Afferent və ya mərkəzəqaçan yollarla oyanma analizatorun mərkəzi hissəsinə ötürülür

Analizator - ayırma, təhlil deməkdir. İnsan və heyvanın orqanizminə xarici və daxili mühitdən olan təsirləri təhlil edən mürəkkəb sinir törəməsidir

**Duyğu proseslərinin əsas xüsusiyyətləri və onların
anatomik-fizioloji substraktı**

Modallıq	Duyğu orqanları	Duyğunun keyfiyyəti	Həmin duyğularla əlaqəli reseptorlar
<i>Görmə</i>	Torlu	Aydınlıq	Cubuqcuqlar və kolbacıqlar
		Kontrast	
		Hərəkət	
		Rəng	
		Həcm	
<i>Eşitmə</i>	İlbiz	Yüksəklik	Tük hüceyrələri
		Tembr	
<i>Tarazlıq</i>	Vestubulyar orqan	Ağırlığın gücü	Makulyat hüceyrələr
		Fırlanma	Vestubulyar hüceyrələr
<i>Lamisə (toxunma)</i>	Dəri	Təzyiq	Ruffinin qurtaracağı Merkel diskləri
		Vibrasiya	-----
<i>Dad bilmə</i>	Dil	Şirin və turş dad	Dad məməcikləri dilin ucunda olur
		Acı və duzlu dad	Dad məməcikləri dilin kökündə olur
<i>İybilmə</i>	İybilmə sinirləri	Gül iyi	İybilmə reseptorları
		Meyvə iyi	
		Müşq iyi	
		Tünd iy	

Hissiyatlılığın həddləri (həddləri)

Duyğunun aşağı mütləq həddi

Qıcıqlandırıcının güclə sezilən və ən zəif duyğu törədə bilən qüvvəsidir. Duyğunun yaranması üçün vacib olan təsirin intensivliyinin minimal həcmi

Duyğunun yuxarı mütləq həddi

Qıcıqlandırıcının gücü duyulmayacaq həddə çatarsa, ona duyğuların yuxarı mütləq həddi deyilir. Məsələn, insan qulağı 20.000 hersədək səsləri eşidə bilər, onda yuxarı tezliyi isə eşitmək mümkün deyil

Müxtəlif həddlər

İki eynitipli təsirin intensivliyindəki minimal fərqlilik

Hissiyatlılığın (həssaslıq) fərdi-tipoloji xüsusiyyətləri

Senzitivlik

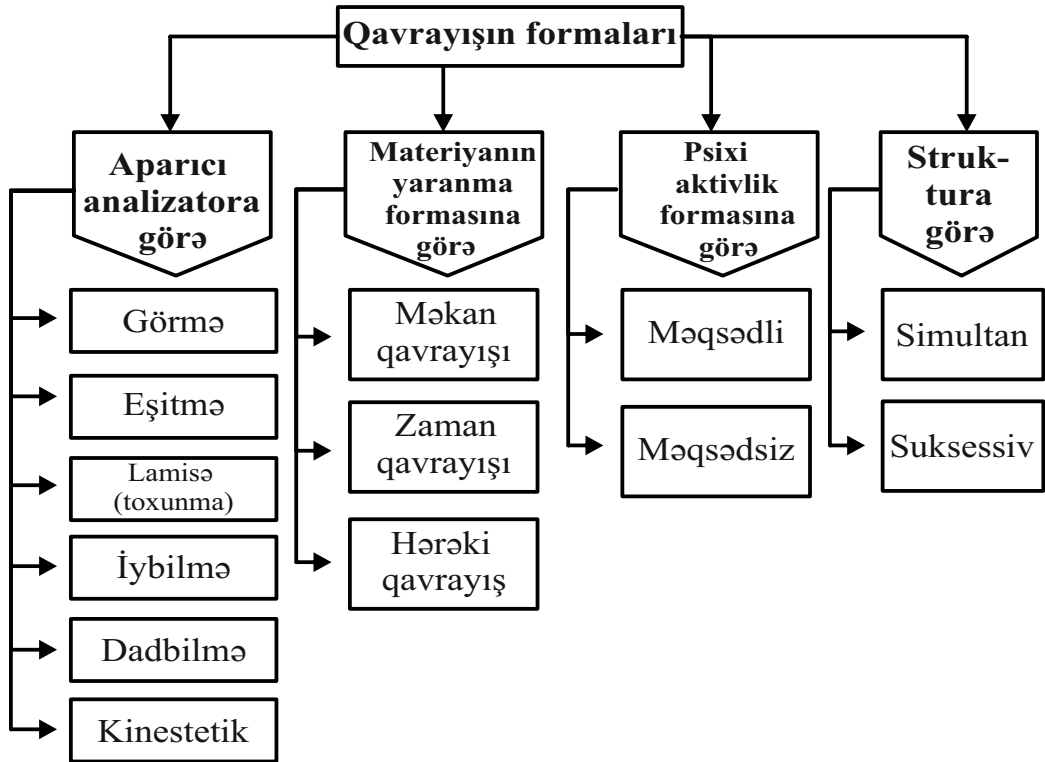
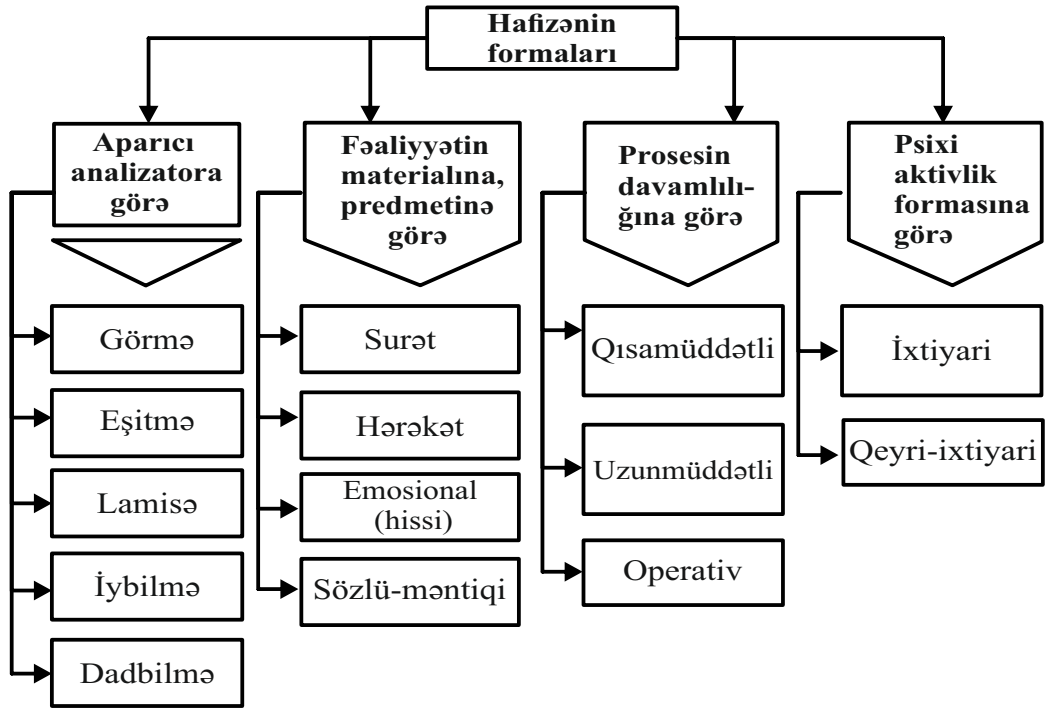
Ayrı-ayrı analizatorların təbii şərtlənən yüksək həssaslığı

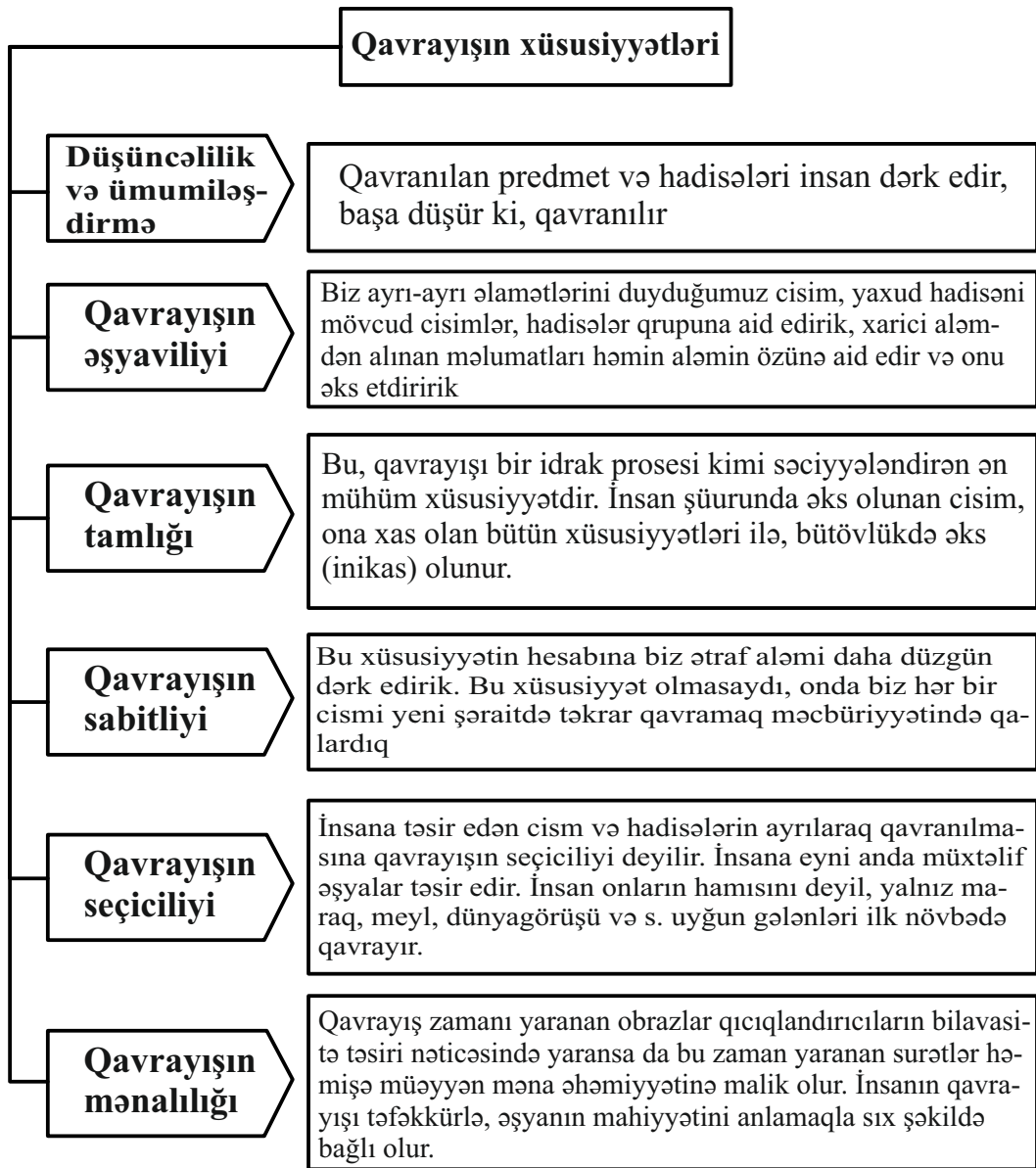
Sensibilizasiyalıq

Peşəkar fəaliyyətin təcrübəsi altında meydana gələn yüksək həssaslıq

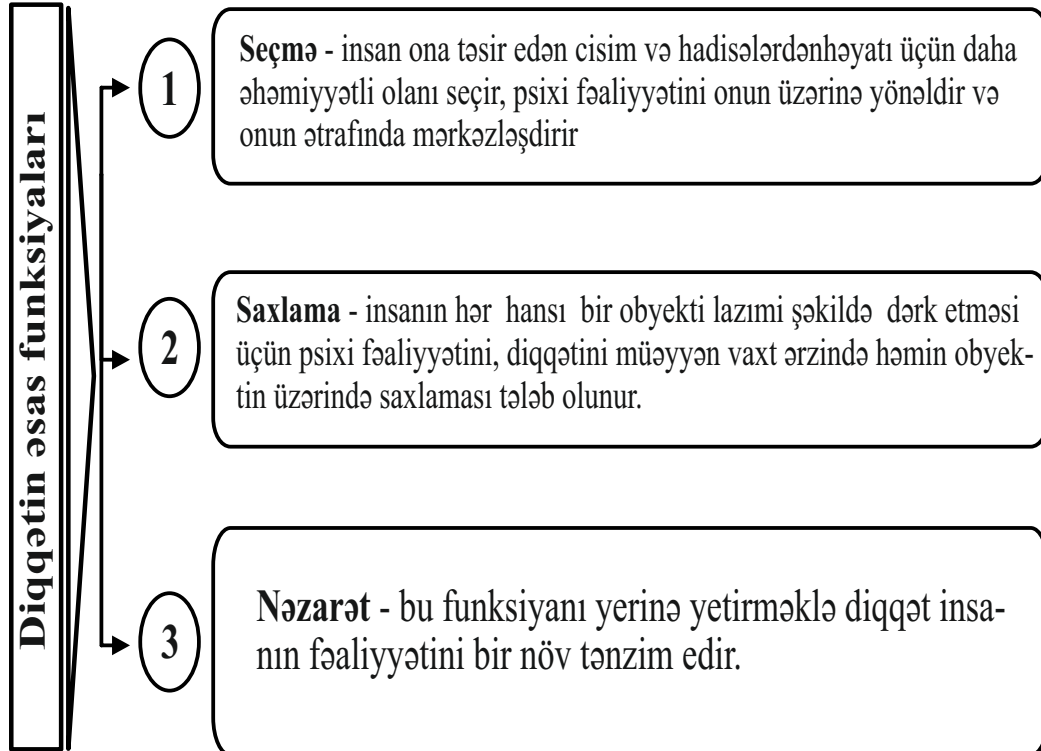
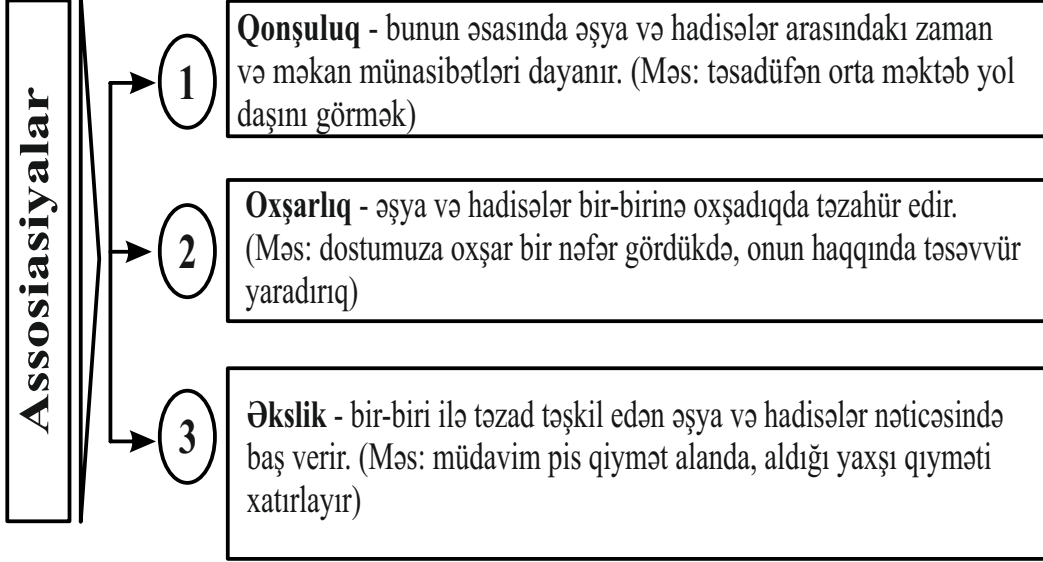
Sensor təşil

Aparıcı analizatorun üstünlüyündə, sinir prosesləri və onların işinin davamlılığının inkişaf surətində, sensor reaksiyaların gücündə, emosional tonun intensivliyində özünü göstərən fərdin anadangəlmə və qazanılmış xüsusiyyətlərinin kompleksi

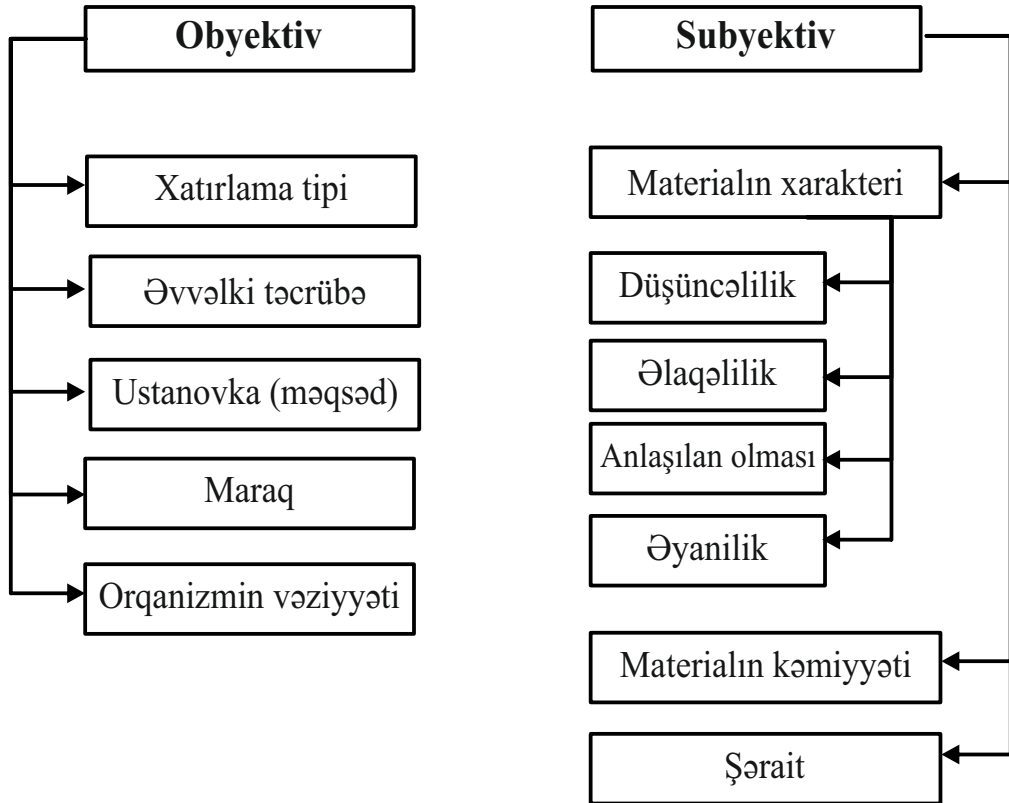

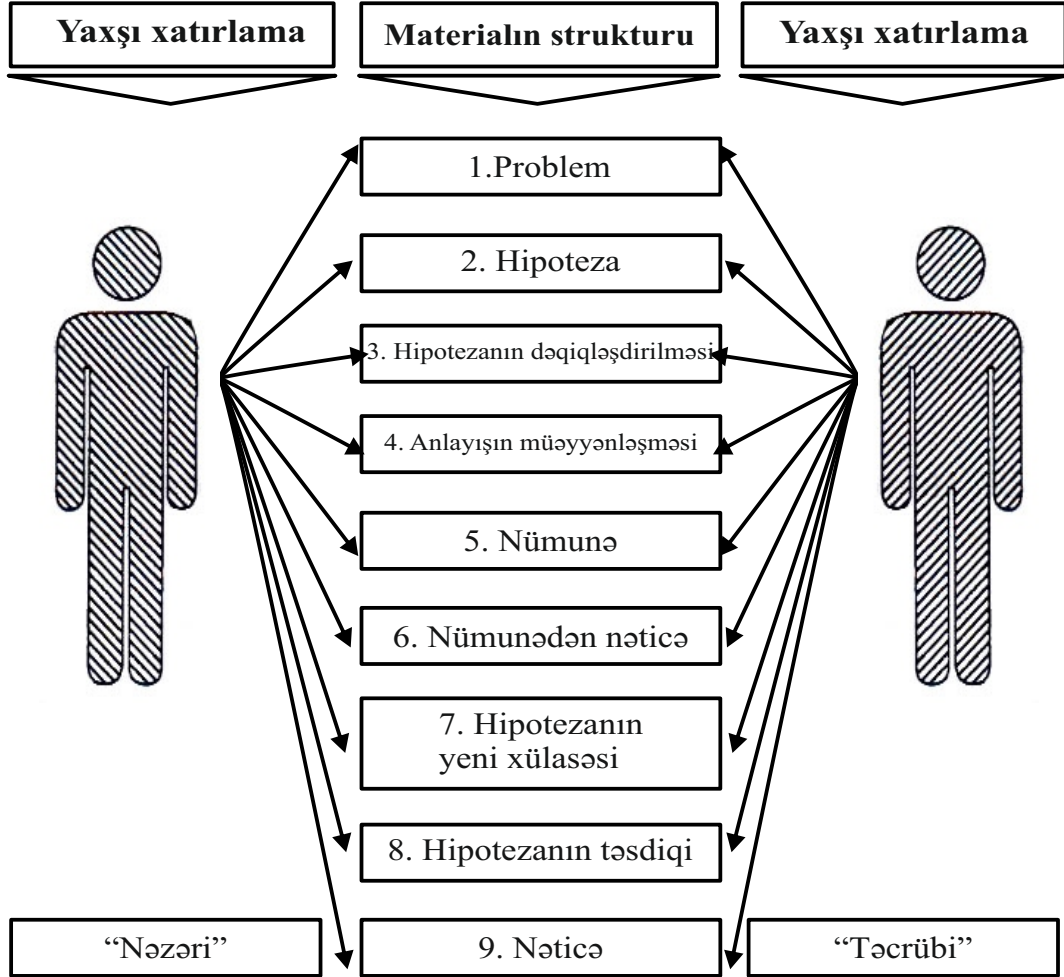
Hafizədə assosiasianın 3 növünü görsədirlər

Hafizənin səmərəliliyinə təsir edən səbəblər

**Xatırlamanın təfəkkürün tipindən
asılılıđı**

Diqqət haqqında anlayış

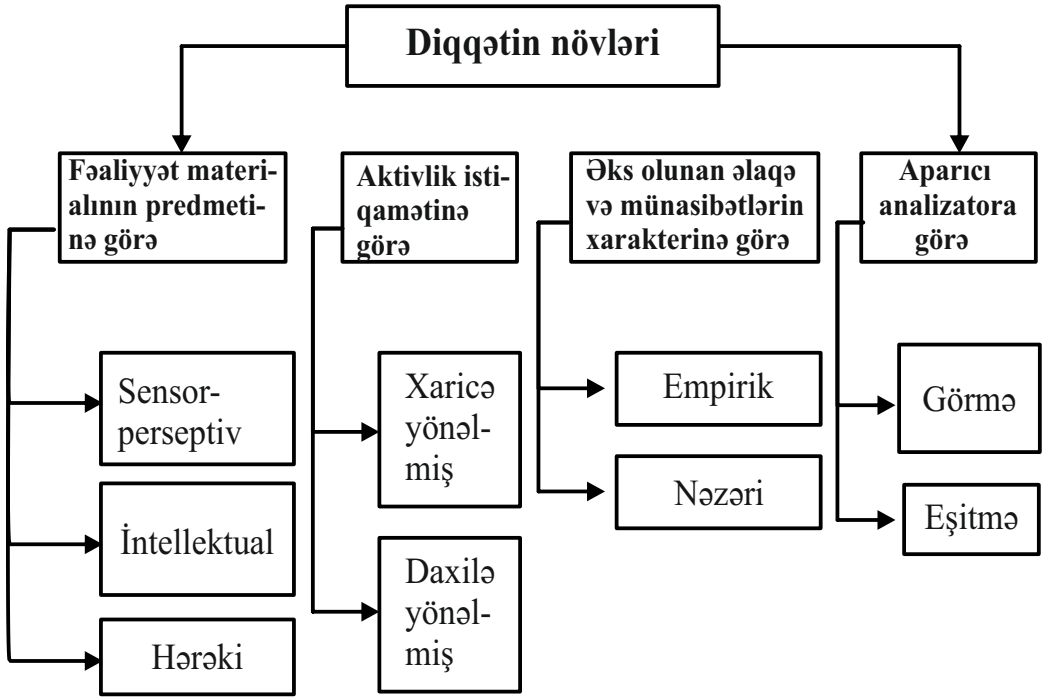
Şüurun müəyyən obyekt üzərinə yönəlməsi və mərkəzləşməsindən ibarət olan psixi hadisədir

diqqətin funksiyaları

Konkret anda psixoloji və fizioloji proseslərin lazım olanlarının aktiv edilməsi və lazım olmayanların dayandırılması

İnsanın aktual tələbatları ilə əlaqəli informasiyaların orqanizmə daxil olmasının təşkili və məqsədyönlü seçimi imkanı yaratmaq

Eyni obyekt və ya fəaliyyət formasına psixi aktivliyin seçici və uzunmüddətli cəmləşməsinin təmin edilməsi

Diqqətin əsas xüsusiyyətləri

Mərkəzləşməsi

Bu zaman şüurumuz bir obyekt və ya fəaliyyətə yönəlir, başqalarından uzaqlaşır. Başqa sözlə, yalnız bir obyektə yönəlmiş diqqət mərkəzləşmiş diqqət hesab olunur

Davamlılığı

Ümumi bir məqsədə tabe olan obyektlər üzərində uzun müddət və fasiləsiz olaraq saxlanmasında ifadə olunur. Burada diqqət bir obyektə digərinə keçirsə də, onlar ümumi məqsədə tabe olan fəaliyyət obyektləri kimi qalır

Həcmi

Beyində eyni bir vaxtda əks olunan obyektlərin miqdarı ilə müəyyən edilir. Diqqətin həcmi, obyektlər arasındakı əlaqənin sıxlığından, qarşıya qoyulmuş məqsədin xarakterindən, obyektlərin forma və vəziyyətindən, mürəkkəblilik dərəcəsindən asılıdır

Paylanması

Eyni vaxtda iki müxtəlif və daha artıq iş yerinə yetirmək bacarığı ilə xarakterizə olunur

Keçirilməsi

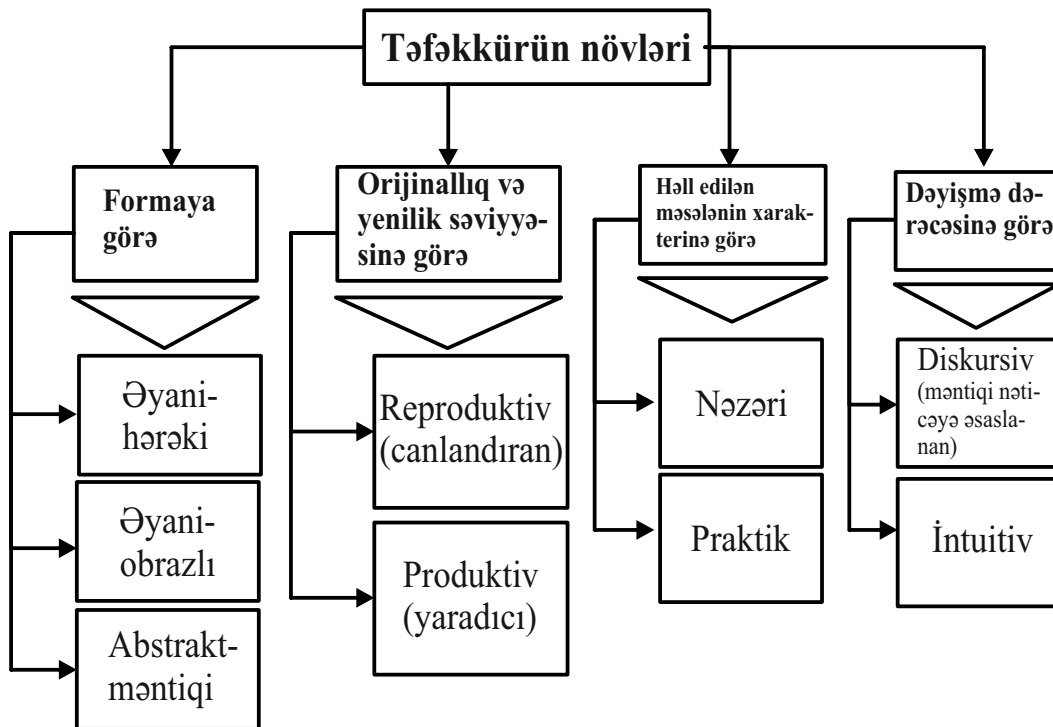
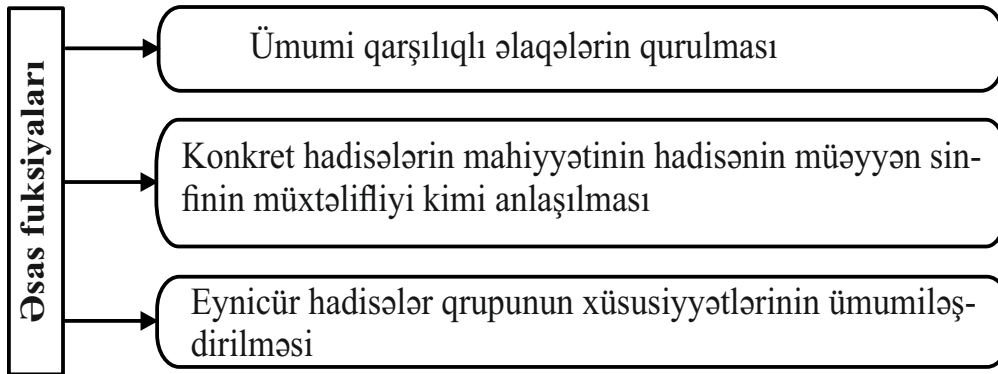
Onun şüurlu surətdə bir obyektə digər obyektə keçirilməsində ifadə olunur

Yayınması

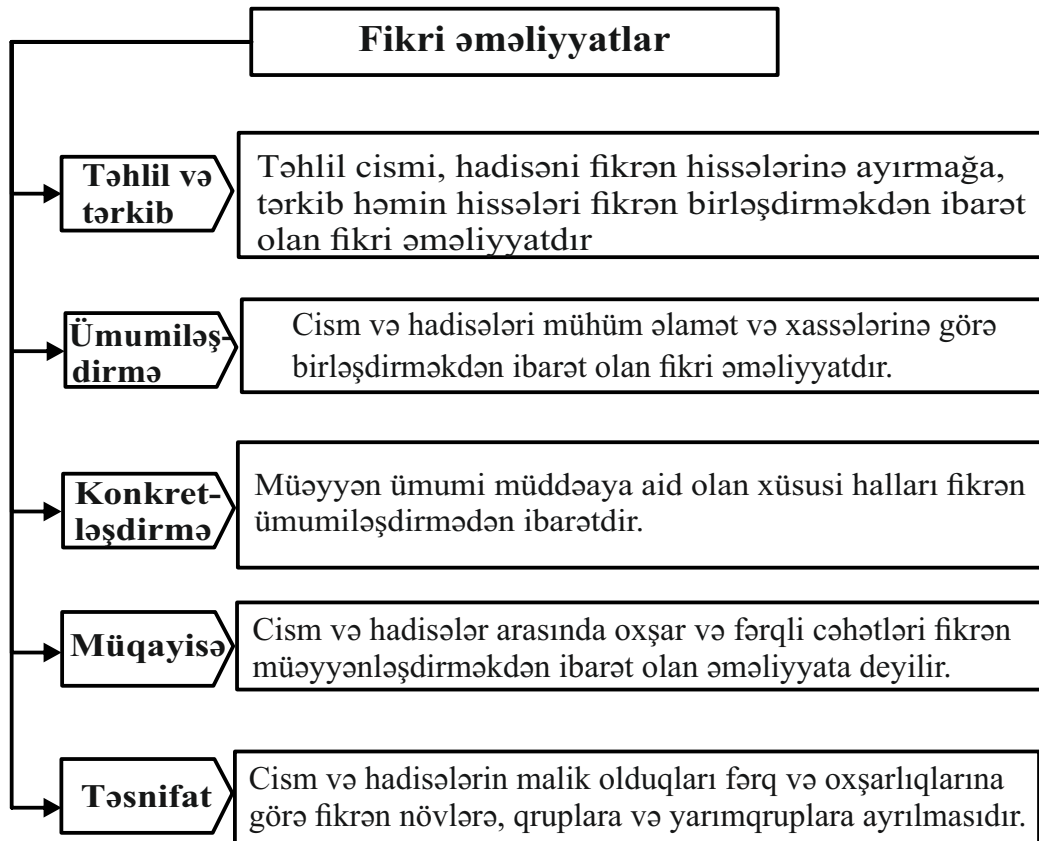
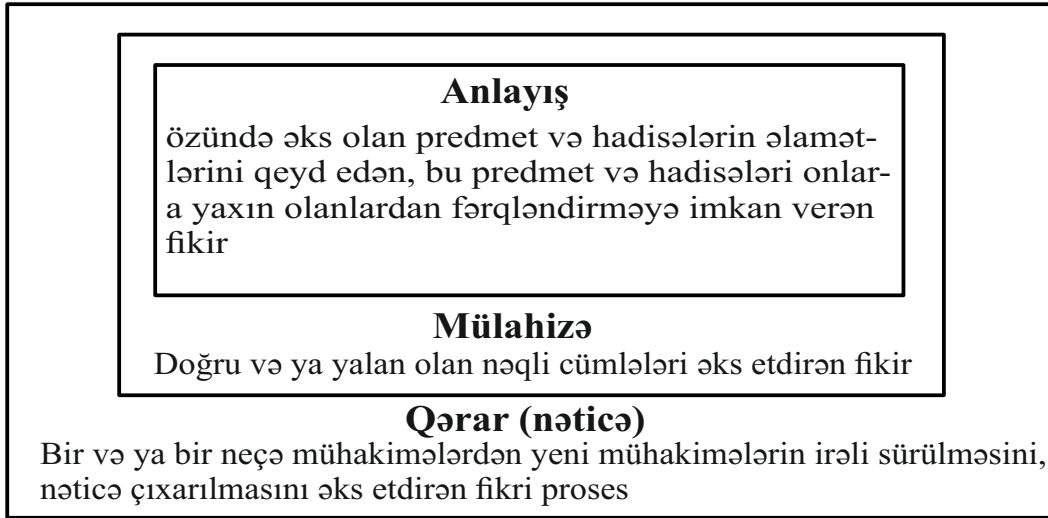
Onun hazırda qarşıda duran məqsədlə əlaqədar olmayan cisim və hadisə üzərinə yönəlməsində ifadə olunur

Təfəkkür haqqında anlayış

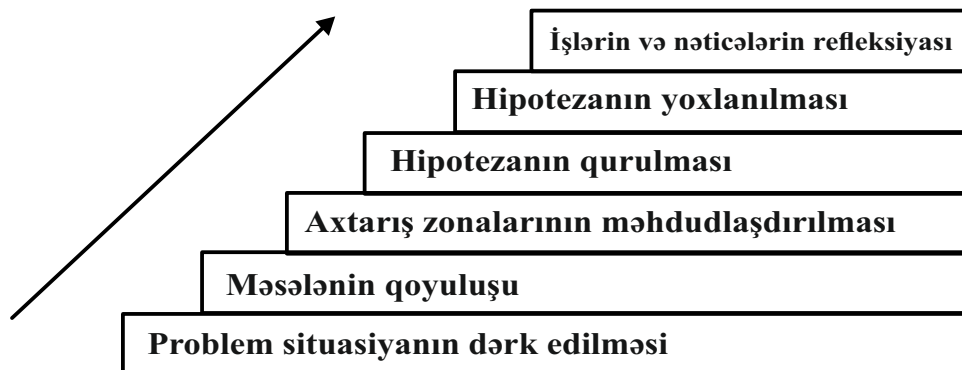
Cisim və hadisələrin mahiyyətinin, onlar arasındakı əlaqə və asılılıqların insan şüurunda ümumiləşmiş və vasitəli inkikasından ibarət olan idrak prosesidir

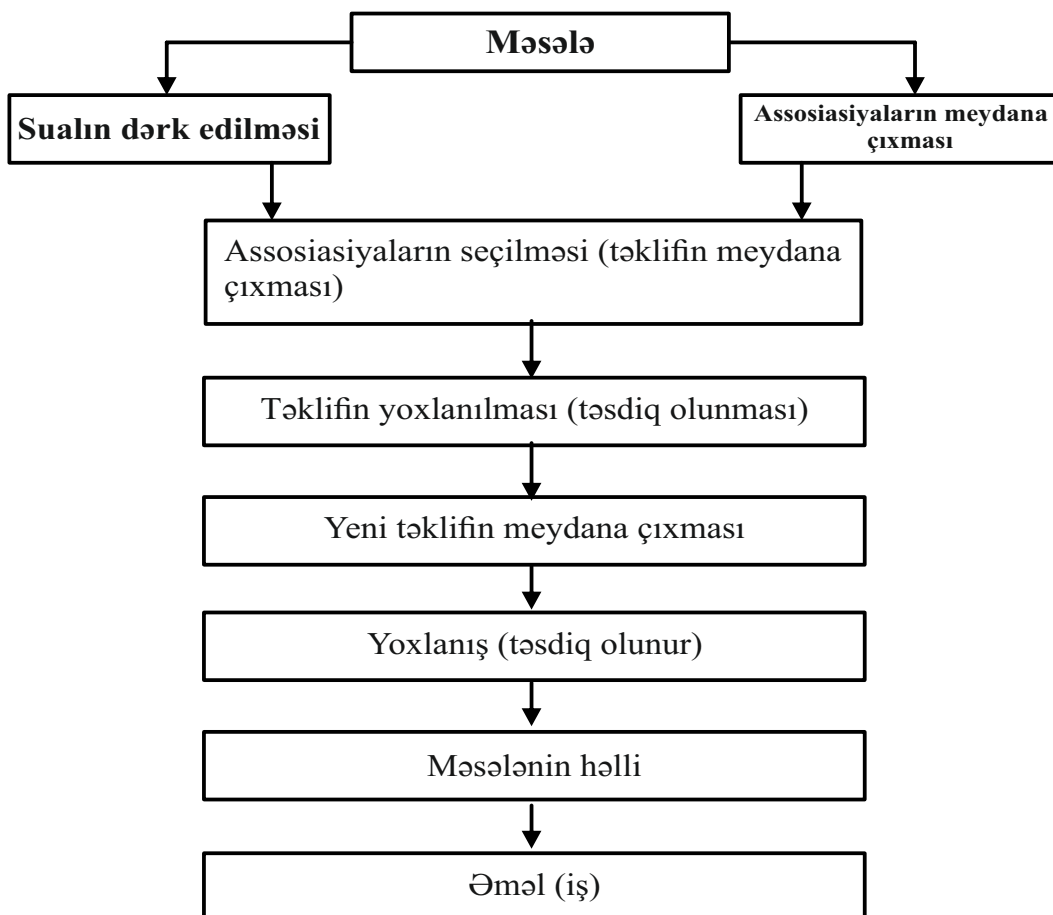
Təfəkkür formalarının qarşılıqlı əlaqəsi

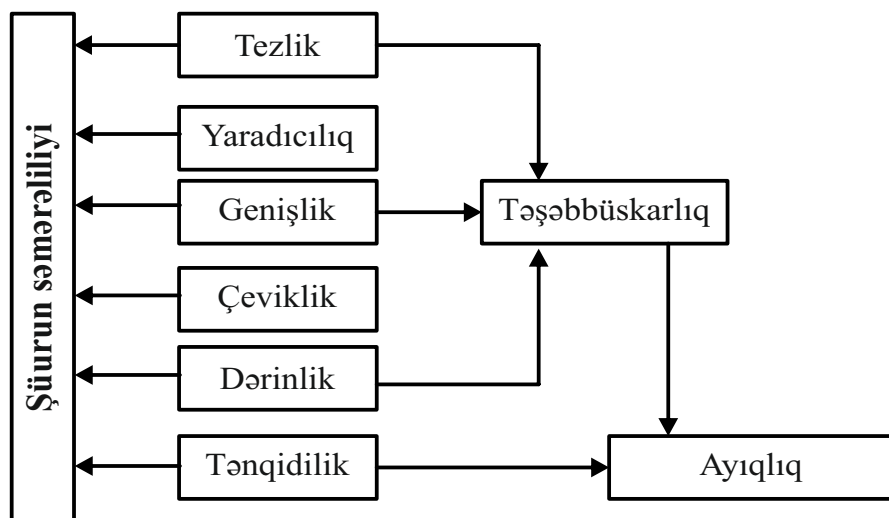
Fikri məsələlərin həlli mərhələləri

Fikri əməlin mərhələləri

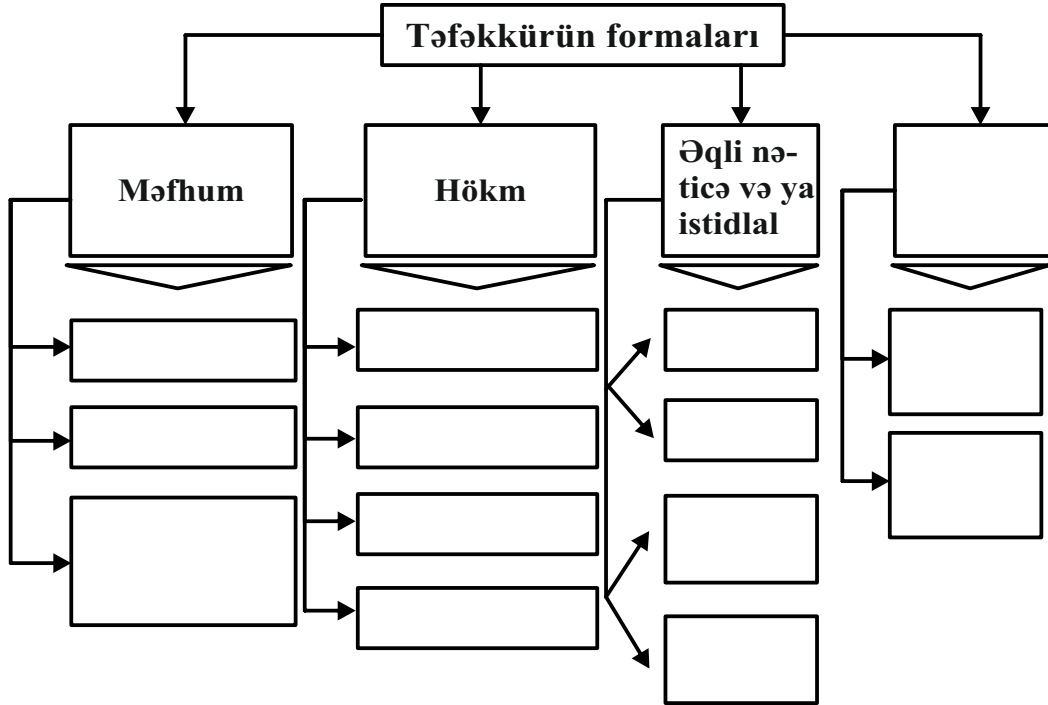
Əqli səmərəliliyin təşkili

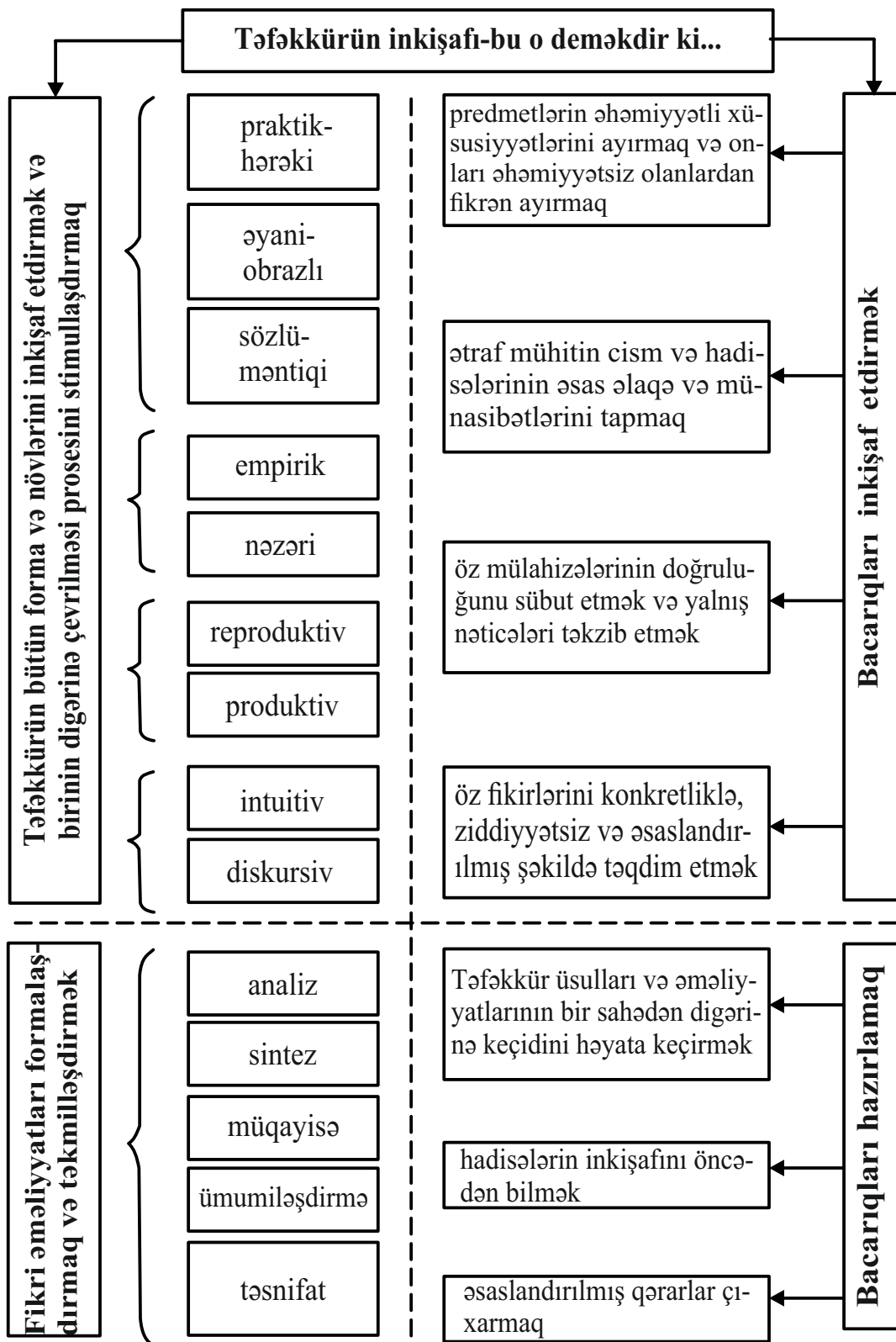

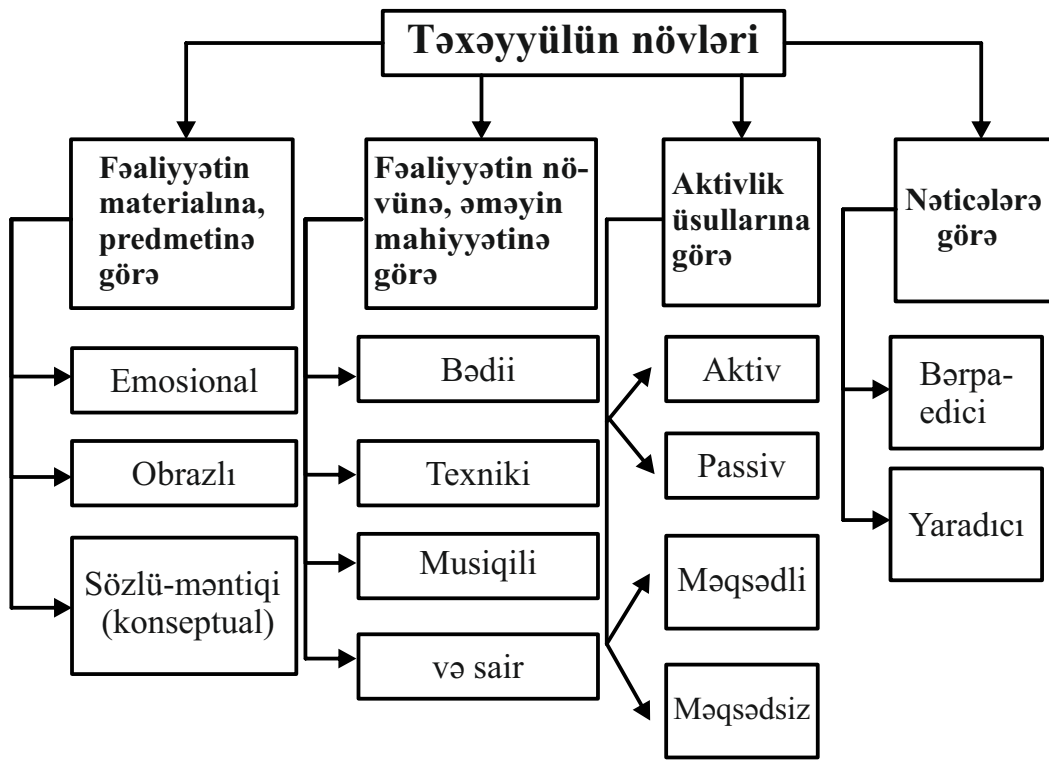
Təfəkkürün keyfiyyəti

Təfəkkürün dərinliyi	Hadisə və proseslərin çahıyyətinə daxil olma dərəcə-sində əks olunur
Təfəkkürün müstəqilliyi	Yeni problemləri görə bilmə, yeni sual qoya bilmə bə bu məsələni müstəqil olaraq həll edə bilmə bacarığında əks olunur. Təfəkkürün yaradıcı xarakteri daha aydın şəkildə onun müstəqilliyində əks olunur
Təfəkkürün çevikliyi	Əgər plan şərtləri təmin etmirsə, tutulmuş planı dəyiş-mək bacarığında əks olunur.
Təfəkkürün tənqidiliyi	Obyektiv şərtləri, eləcə də öz aktivliyini düzgün qiymət-ləndirə bilmək və lazımı anda seçilmiş yoldan uzaqlaş-maq və real şərtlərə uyğun üsulu tapmaq qabiliyyətində özünü göstərir
Təfəkkürün tezliyi	Vaxt məhdudiyyəti şərtləri daxilində düzgün və əsaslanmış həllin tapılması və onun reallaşdırılmasında əks olunur

Təfəkkürün əsas formaları

Yaradıcı təxəyyül

Fəaliyyətin tərkib hissəsini təşkil edən yeni surətlərin yaradılmasıdır. Təxəyyülün bu növü heç bir sxemə, təsvirə istinad etmədən müstəqil olaraq yeni surətlərin yaradılmasından ibarətdir.

Bərpaedici təxəyyül

Bu təxəyyül növü isə təsvirə, sxemə əsasən surətlərin yaradılmasıdır. İnsanın həyat və fəaliyyətində mühüm əhəmiyyətə malik olmaqla təlim fəaliyyətində müstəsna əhəmiyyətə malikdir.

Təxəyyül haqqında anlayış

İnsanın qavrayışı və hafizəsi ilə bağlı təsəvvürlərin yenidən işlənməsi, yeni qaydada birləşdirilməsi əsasında surətlərin yaradılmasıdır.

Əsas funksiyaları

Məsələni həll edərkən reallığın obrazlarda təsəvvür olunması və onlardan istifadə olunması imkanlarının tərtib olunması

Emosional münasibətlərin tənzimlənməsi

İnsanın vəziyyətinin və idrak proseslərinin iradi tənzimlənməsi

İnsanın davranış planının hazırlanması

Fəaliyyətin planlaşdırılması və proqramlaşdırılması

Təzahür formaları

Subyektin predmet fəaliyyətinin yekun nəticəsinin və üsullarının obrazının yaradılması

Problemlə situasiya qeyri-müəyyən olduğu zaman davranış proqramının yaradılması

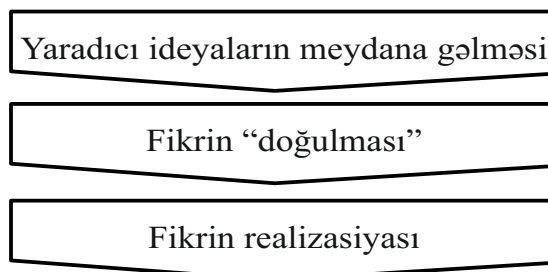
Fəaliyyəti proqramlaşdırmayan, əksinə dəyişən obrazlar

Obyektin təsvirinə müvafiq obrazların yaradılması

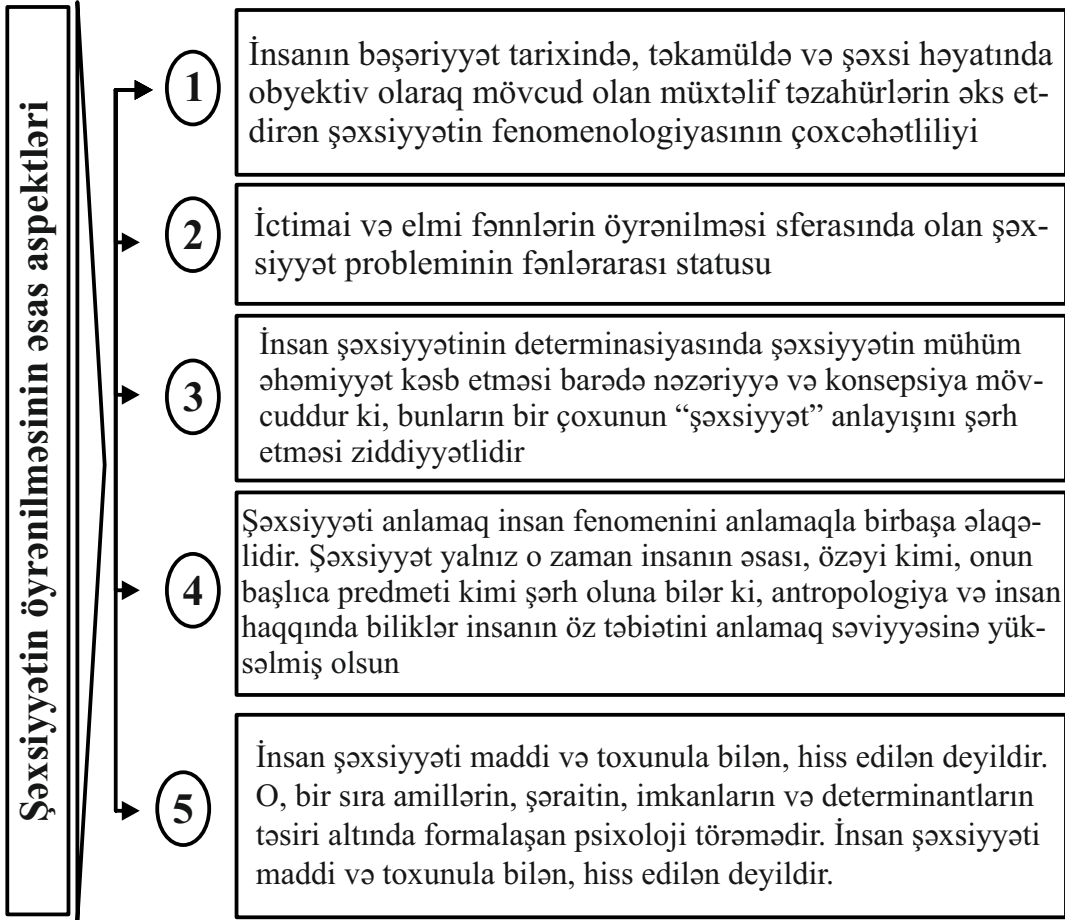
Təxəyyül proseslərində təsəvvürlərin sintez formaları

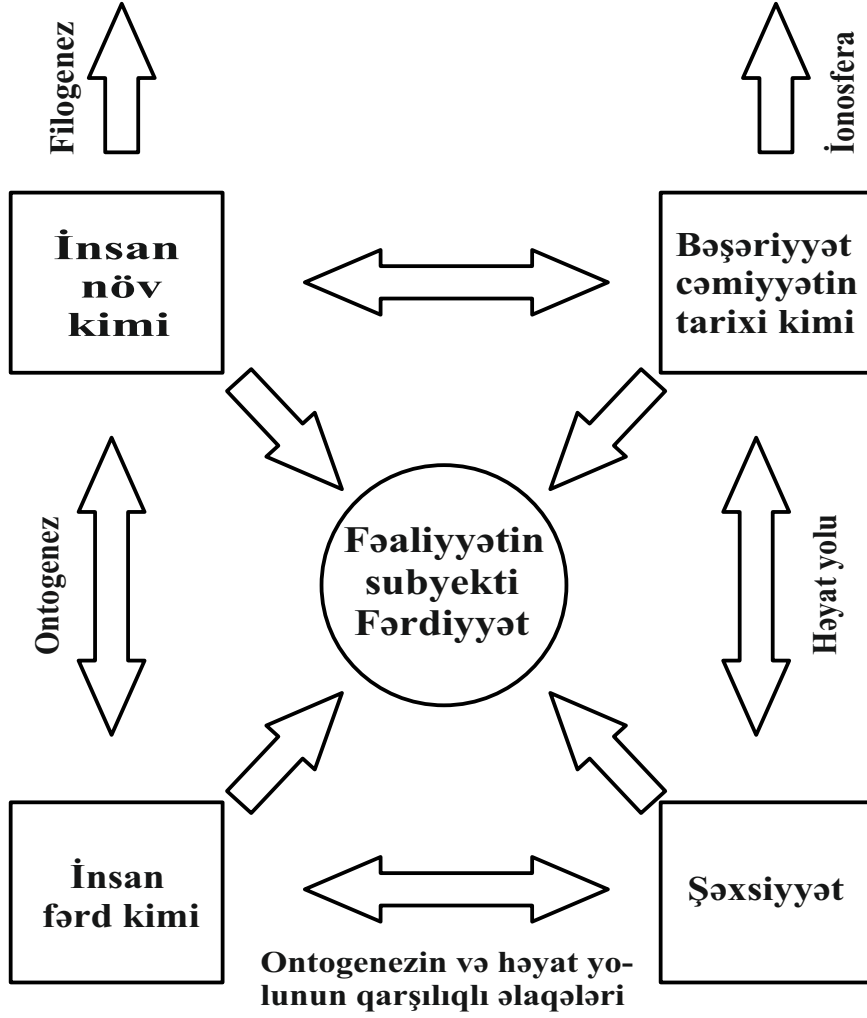
Yaradıcı təxəyyülün mərhələləri

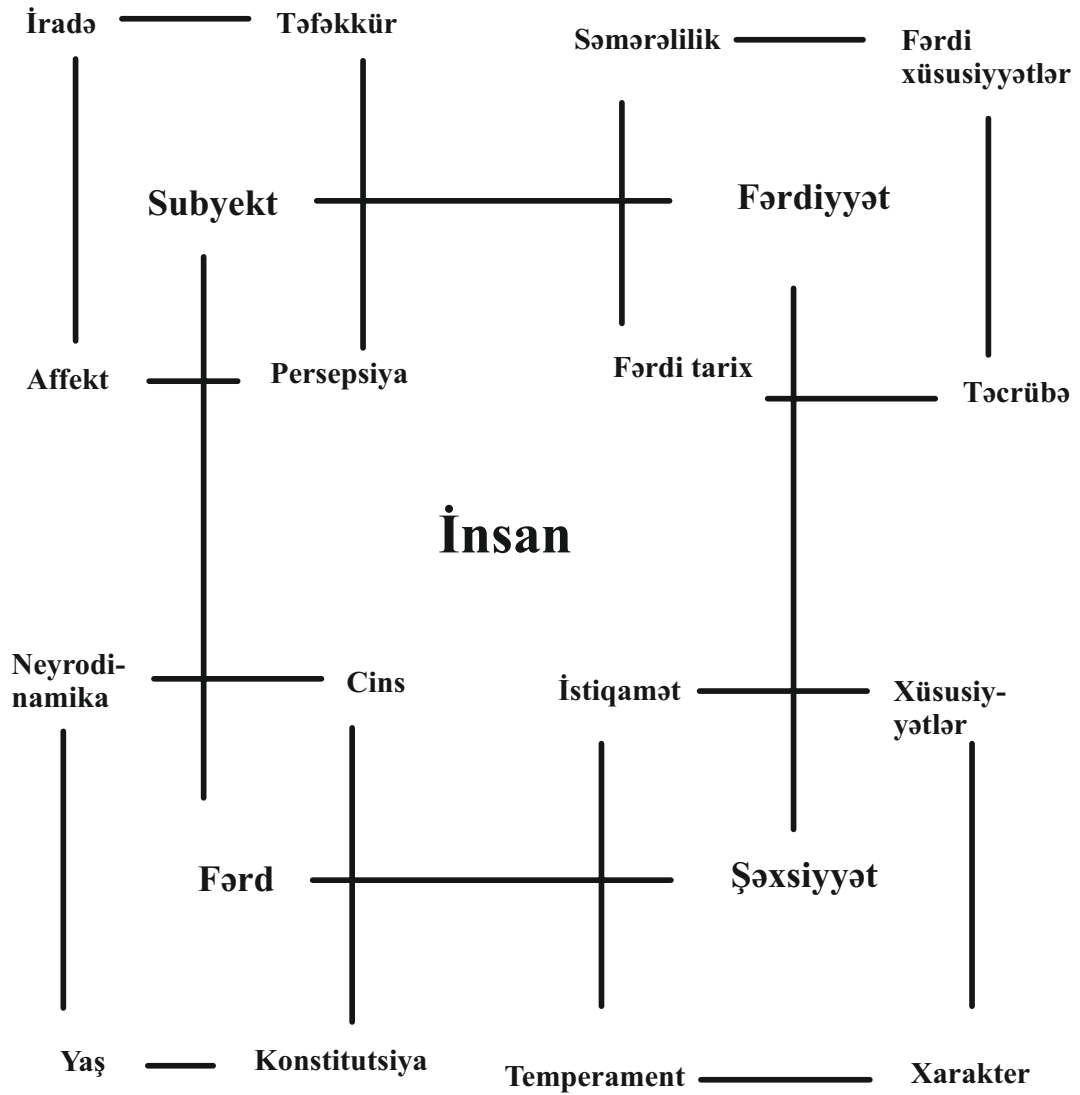
Mövzu:
**“Şəxsiyyətin fərdi-psixoloji xüsusiyyətləri.
hüquqşünasın təcrübi fəaliyyətində onun
rolu və yeri”**

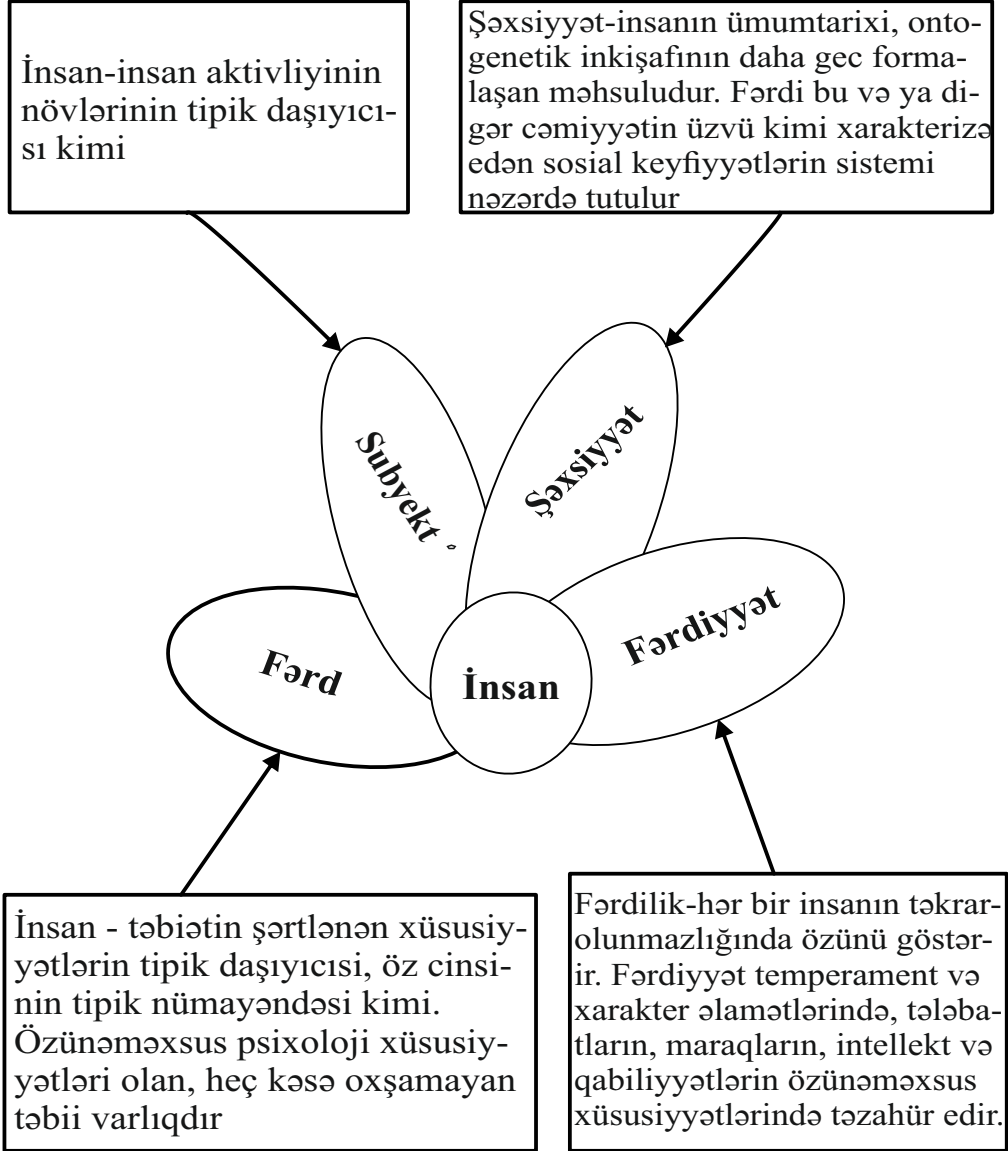
İnsan ətraf aləmlə və öz xüsusiyyətlərinin inkişafı ilə qarşılıqlı əlaqədə

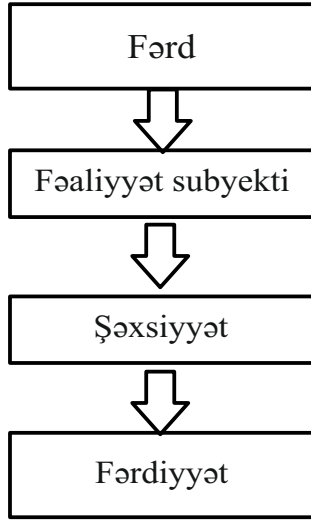
İnsanın makrostruktur psixoloji təsviri

Anlayışların əlaqələri: insan, fərd, subyekt, şəxsiyyət və fərdiyyət

(ardı)

Bu anlayışlar iki səbəbə görə sıralana bilər. Belə ki, hər iki halda sıra pozulmur

1

İnsanın ontogenetik vaxtı

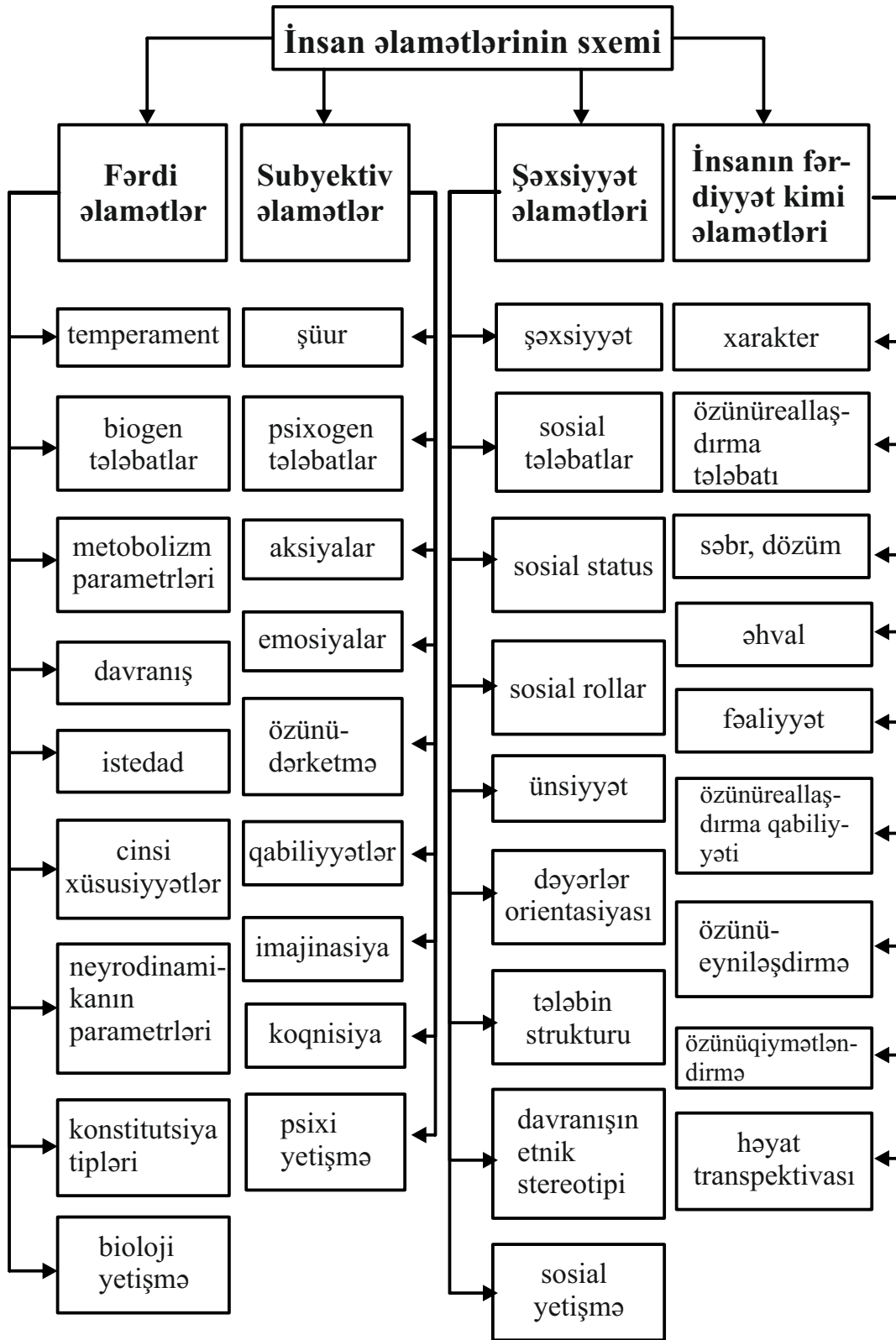
- İlk olaraq insan fərd kimi yaranır;
- Onun maddiliyi əsasında şüur formalaşır, insan subyektə çevrilir;
- Şəxsiyyətin nüvəsi, özünüdərk etmə şüurun əsasında formalaşır;
- Şəxsiyyətin uzun inkişaf prosesində insan öz fərdiyyətini qazanır

2

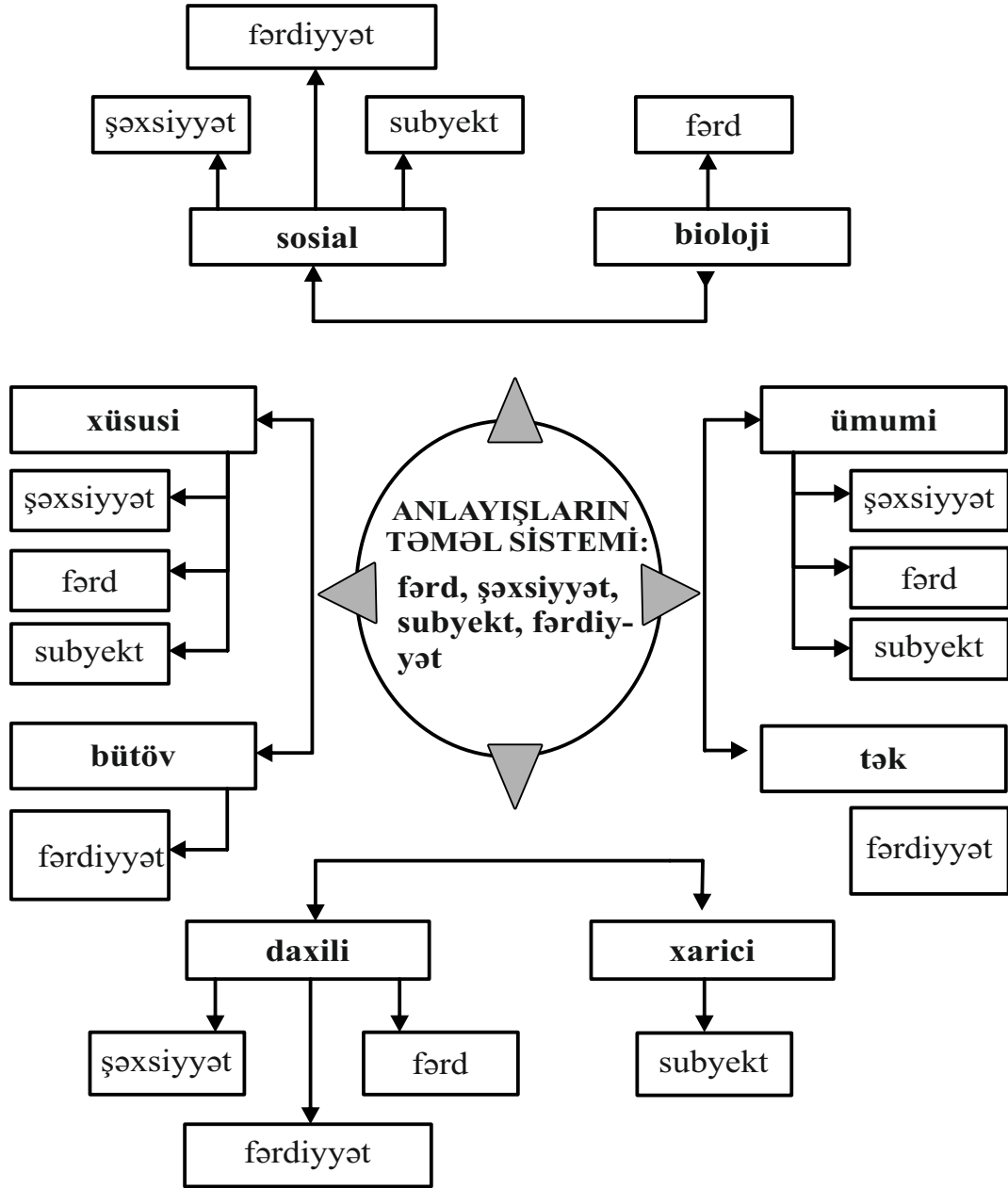
Məzmun aspekti

- Məzmununa görə bu anlayışlar əlaqəli münasibətdədirlər. Belə ki, məzmunca daha az olan anlayış "fərd", daha çox olan isə "fərdiyyət" çıxış edir

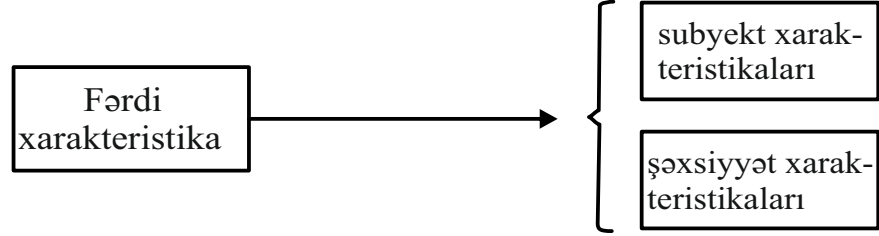
"Şəxsiyyət" və "fərdiyyət" anlayışlarının məzmunu o qədər genişdir ki, onları insan qavrayışının imkanları ilə uyğunlaşdırmaq çox çətindir. Buna görə də praktikada adətən "fərdiyyət və şəxsiyyət", "şəxsiyyət və subyekt", "subyekt və fərd" anlayışlarının müxtəlifliyindən istifadə olunur

**Təməl anlayışlar sisteminin təsnifatı:
fərd, şəxsiyyət, subyekt, fərdiyyət**

İnsanın şəxsiyyət, subyekt və fərdi əlaqələrinin xarakteristikası

ola bilər	Nümunə
Xüsusi məzmun 1	duyğu, şüurun universal məzmun halı kimi
Şərtlərdən biri 2	qabiliyyətlərə görə istedadlar
Mexanizmlər 3	işlərə və əməliyyatlara görə psixofizioloji funksiyalar
Faktorlardan biri 4	qabiliyyətlər və motivlərə görə temperament

Beləliklə,

- bir tərəfdən fərdi xüsusiyyət subyekt və şəxsiyyət xüsusiyyətlərinin formalaşmasının əsasını yaradır,
- digər tərəfdən isə onların təzahürünün formal-prosesual tərəflərini müəyyən edir

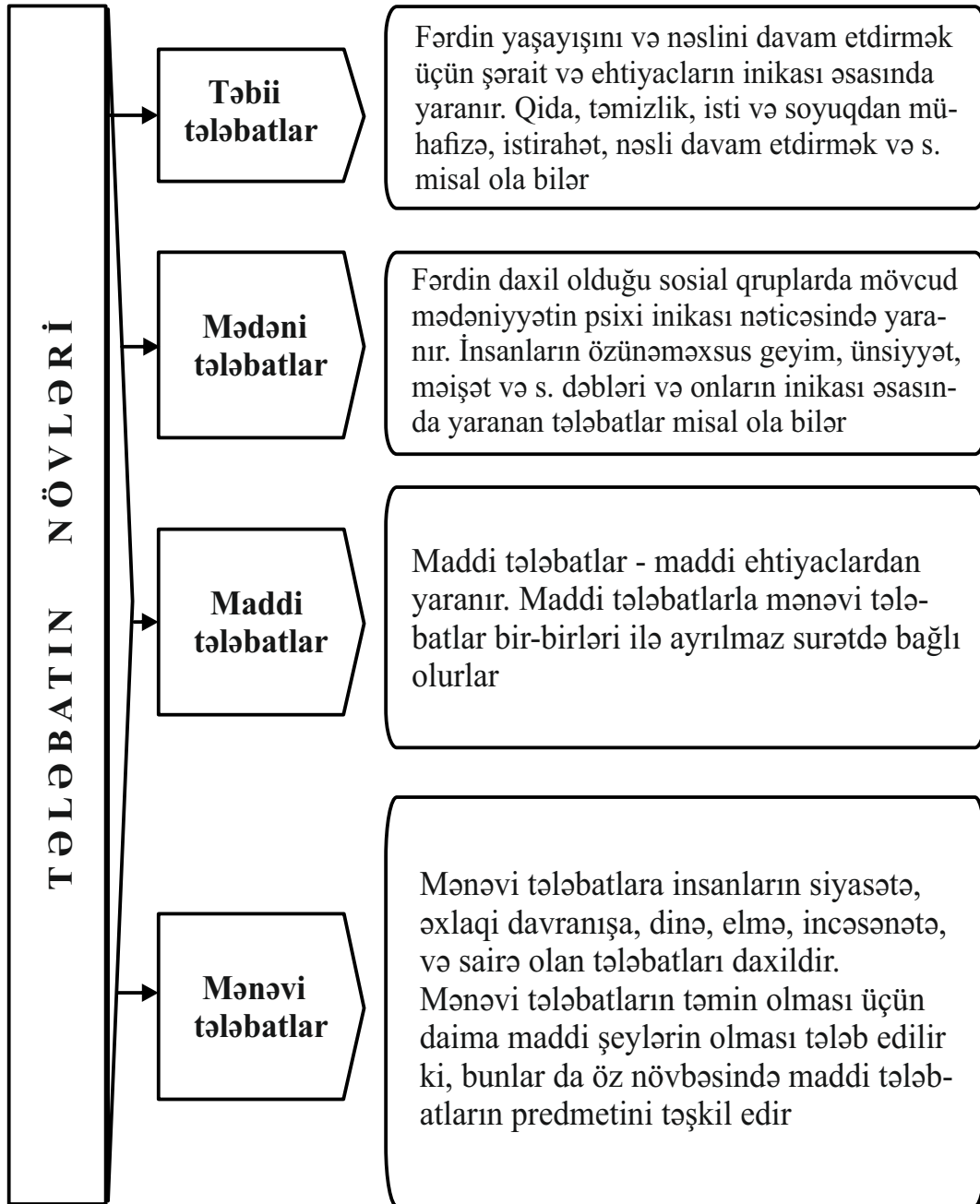
Şəxsiyyətin strukturunun öyrənilməsinin strategiyası

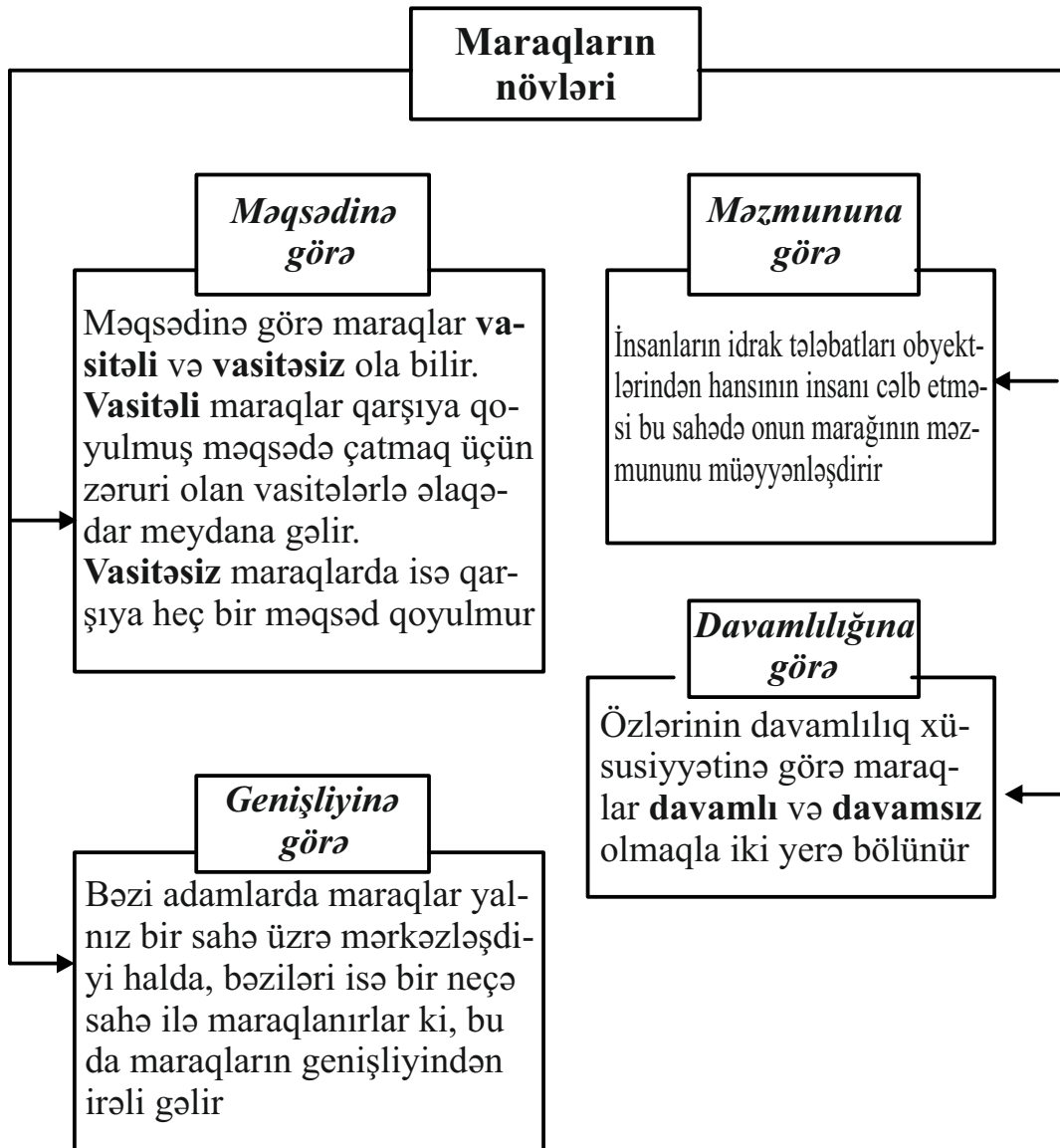
Konstitutsiyalı antropoloji strategiyası	<p>Obyekt qismində şəxsiyyətin nüvəsi olaraq temperamentlə eyniləşdirilən anadangəlmə reaksiya vermə qabiliyyəti çıxış edir. Şəxsiyyətin təşkili xarakter tiplərinin aşkar edilməsinə keçir, belə ki, temperamentin xarakteristikaları çox tez-tez öz aralarında eyniləşdirilirlər. Müşahidə üçün material qismində klinik müşahidə, şəxsiyyətin psixi xüsusiyyətləri çıxış edir</p>	E.Kreçmer, E.Şeldon və başq
Faktorlu strategiya	<p>Təhlil obyektı - şəxsiyyət xüsusiyyətləri Şəxsiyyətin strukturu - xüsusiyyətlərin toplusu</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; margin: 5px auto; width: 80%;">səthi xüsusiyyətlər</div> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; margin: 5px auto; width: 80%;">konstitusion xüsusiyyətlər</div> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; margin: 5px auto; width: 80%;">qabiliyyət, temperament və dinamik xüsusiyyətlər</div> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; margin: 5px auto; width: 80%;">ümumi və unikal xüsusiyyətlər</div>	C.Kettel, Q.Ayzenk, C.Hilford
Blok strategiya	<p>Şəxsiyyətin strukturu blokların (onları bəzən səviyyə də adlandırırlar) gündəlik həyatındakı müşahidələr əsasında hazırlanmış elementlərdən yığılır. Bloklar şaquli olaraq yerləşdirilir.</p> <div style="text-align: center; margin-top: 10px;"> <small>sosial</small> <small>bioloji</small> </div>	U.Ceyms, K.K.Platonov və başq
Motivasiyalı-dinamik strategiya	<p>Bu strategiya üstündür. Adətən aşağıdakı suallar nəzərdən keçirilir:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Orqanizm niyə aktivlik vəziyyətinə gəlir-instinkt, həvəs, tələbatların təzahürlərinin öyrənilməsi 2. Aktivlik nəyə istiqamətlənib - motivlərin təzahürü 3. Davranışın dinamikası necə tənzimlənir 	Z.Freyd, K.Yung, A.Maslou, A.N.Leontyev və başqaları

A.Maslouya görə insan tələbatlarının piramidası (ierarxiyası)

Tələbatlar	Açıqlaması
Fizioloji tələbatlar (üzvi)	Aclıq, susuzluq, istidən, soyuqdan qorunmaq və sair
Təhlükəsizliyə tələbat	Özünü müdafiə olunmuş hiss etmək, qorxudan və uğursuzluqdan, təcavüzkarlıqdan yaxa qurtarmaq
Mənsubluğa və məhəbbətə olan tələbat	Cəmiyyətə mənsub olmaq, insanlarla yanaşı olmaq, onlar tərəfindən qəbul olunmaq, tanınmaq və s
Hörmət (ehtiram) tələbatı	Səlahiyyət, müvəffəqiyyət əldə etmək, bəyənilmək, tanınmaq, nifuz və sair
İdrak tələbatları	Bilmək, bacarmaq, anlamaq, tədqiq etmək, öyrənmək
Estetik tələbatlar	Harmoniya, simmetriya (qayda), intizam, gözəllik
Özünü- aktuallaşdırma tələbatı	Özünün məqsəd və qabiliyyətləri

Tələbat orqanizmin və ya şəxsiyyətin nəyə isə obyektiv ehtiyacını əks etdirən psixi hadisədir

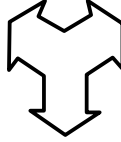
“Mən - obrazın” növləri və onların xüsusiyyətləri

“REAL MƏN”

İnsanın indiki anda özünü necə təsəvvür etməsi, özünün bacarıq və qabiliyyətlərini, rollarını, statusunu necə qavraçası, əslində necə adam olmasını təsəvvür etməsi nəzərdə tutulur

“İDEAL MƏN”

Burada insanın özündə görmək istədiyi keyfiyyətlərə malik obrazı nəzərdə tutulur. Burada insanın özü haqqında idealları xüsusi yer tutur. “İdeal mən” obrazında insanın yüksək qiymətləndirdiyi keyfiyyətlər öz əksini tapır

“SOSİAL MƏN”

Bu digər “mən - obraz”lardan fərqlənir. Burada insan həmişə özünə başqalarının gözü ilə baxır. “Sosial mən” obrazı aşağıdakı suallara uyğun yaradılır: Başqa adamlar onu necə görürlər? O, özünü başqalarına necə göstərmək istəyir? Özünü necə göstərsə başqalarının rəğbətini qazana bilər və s

Temperament tipləri

Sanqvinik tip

Müvazinətli, ünsiyyətçil, həssas, yüksən psixoloji aktivlik göstərən güclü temperament tipidir. O, zirək, diribaş, tez-tez vəziyyəti dəyişən, tez təsirlənən, hər şeylə maraqlanan temperament tipidir. Lakin onun marağı və həvəsi dəyişən və davamsızdır

Xolerik tip

Müvazinətsiz, tez-tez əhvalı dəyişən, emosiyalarda coşqun, işə ehtirarla başlayan, daim hərəkətdə olan temperament tipidir. Xoleriklər üçün reaktivlik, yüksək aktivlik, reaksiyaların sürətli olması səciyyəvidir

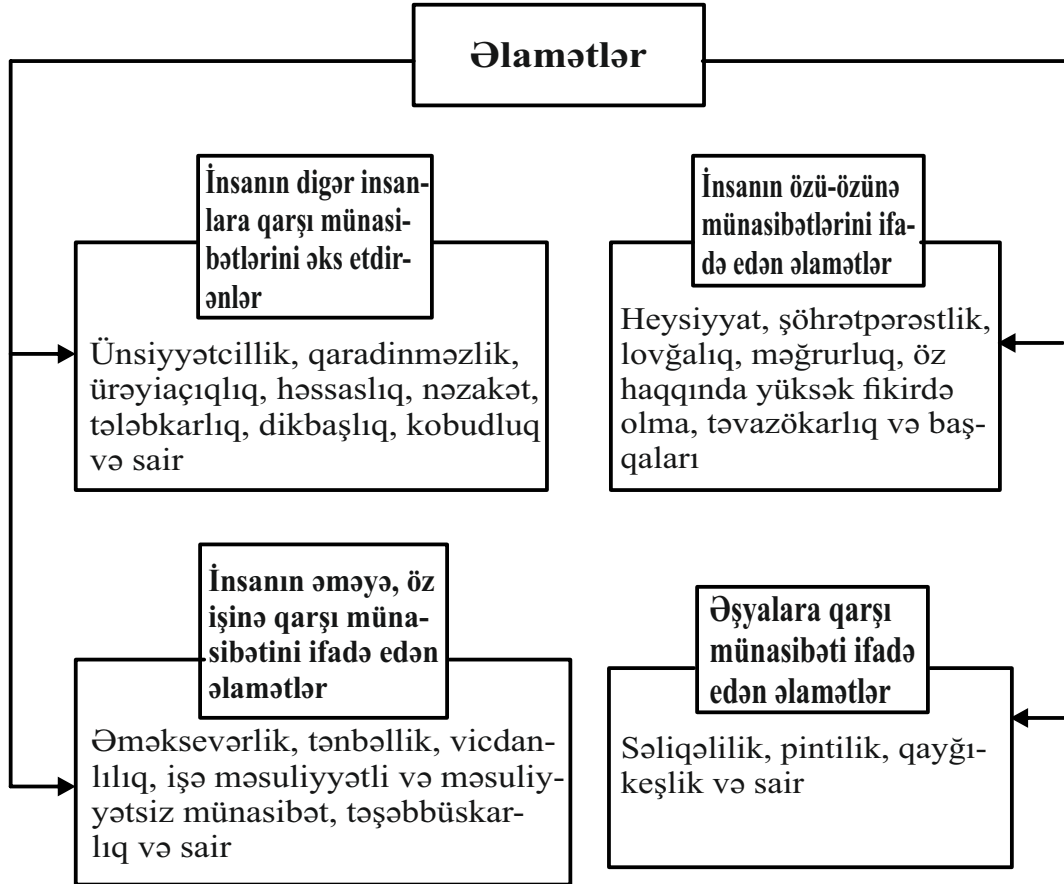
Fleqmatik tip

Güclü temperament tipidir. Hərəkətləri ləngdir, hərəkətləri adətən sabitdir. Emosiaları zahirən zəifdir. Psixi fəaliyyətinin səviyyəsi aşağıdır. Fəaliyyət prosesində ölçülü-biçili davranışlıdır. Qaydananuna əməl etməyi, adət etdiyi şəraitlə çalışmağı xoşlayırlar. İnsanlarla münasibətdə sabit və sakitdirlər, onlar hadisələrə soyuqqanlı yanaşırlar, onları özündən çıxarmaq çətinidir, adətən mübahisəyə qoşulmurlar

Melanxolik tip

Zəif temperament tipidir. hərəkətləri ləng, psixi fəallığı aşağıdır. Asanlıqla təsirlənir, yeni şəraitə çətinliklə uyğunlaşır, tez yorulurlar. Emosionallıqları zəifdir. İnciklikləri çətinliklə bağışlayırlar, lakin onu zahirən biruzə vermirlər. Ünsüyyətə meyl göstərmirlər. Onlar daha çox pessimist, qapalı, qaraqabaq adam təsiri bağışlayırlar

**İnsanın münasibətlərini ifadə edən
xarakter əlamətləri**

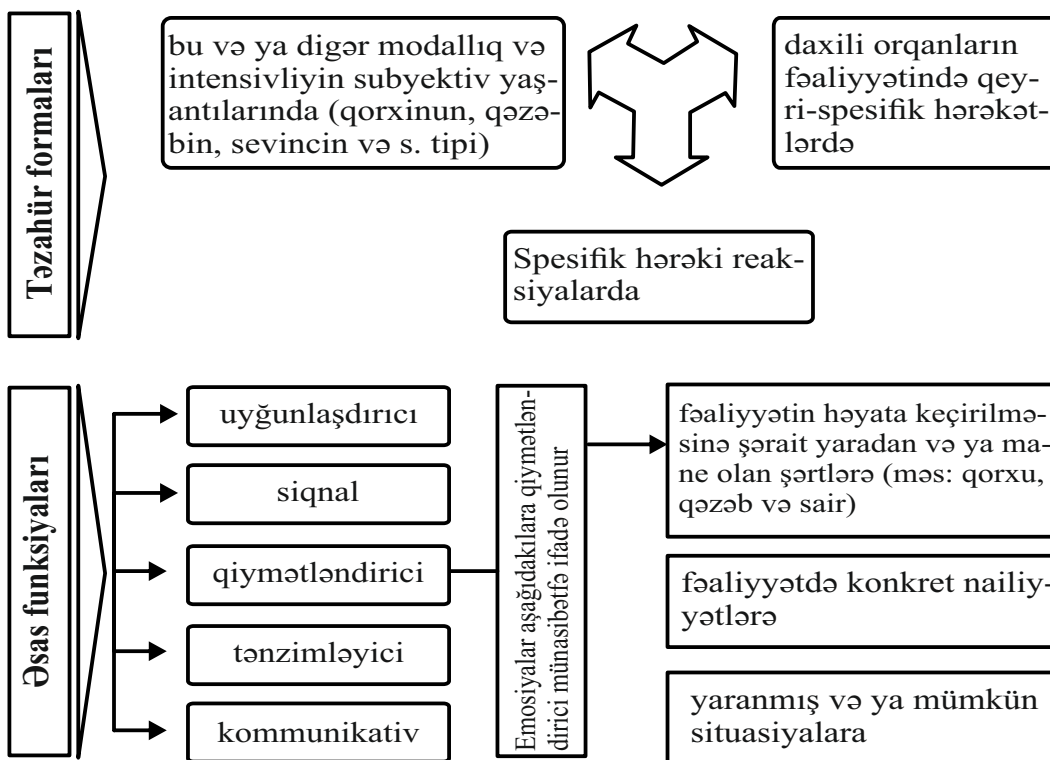
Xarakterin əsas tipləri (A.E.Leçkonun və K.Leonqardın təsnifatı)

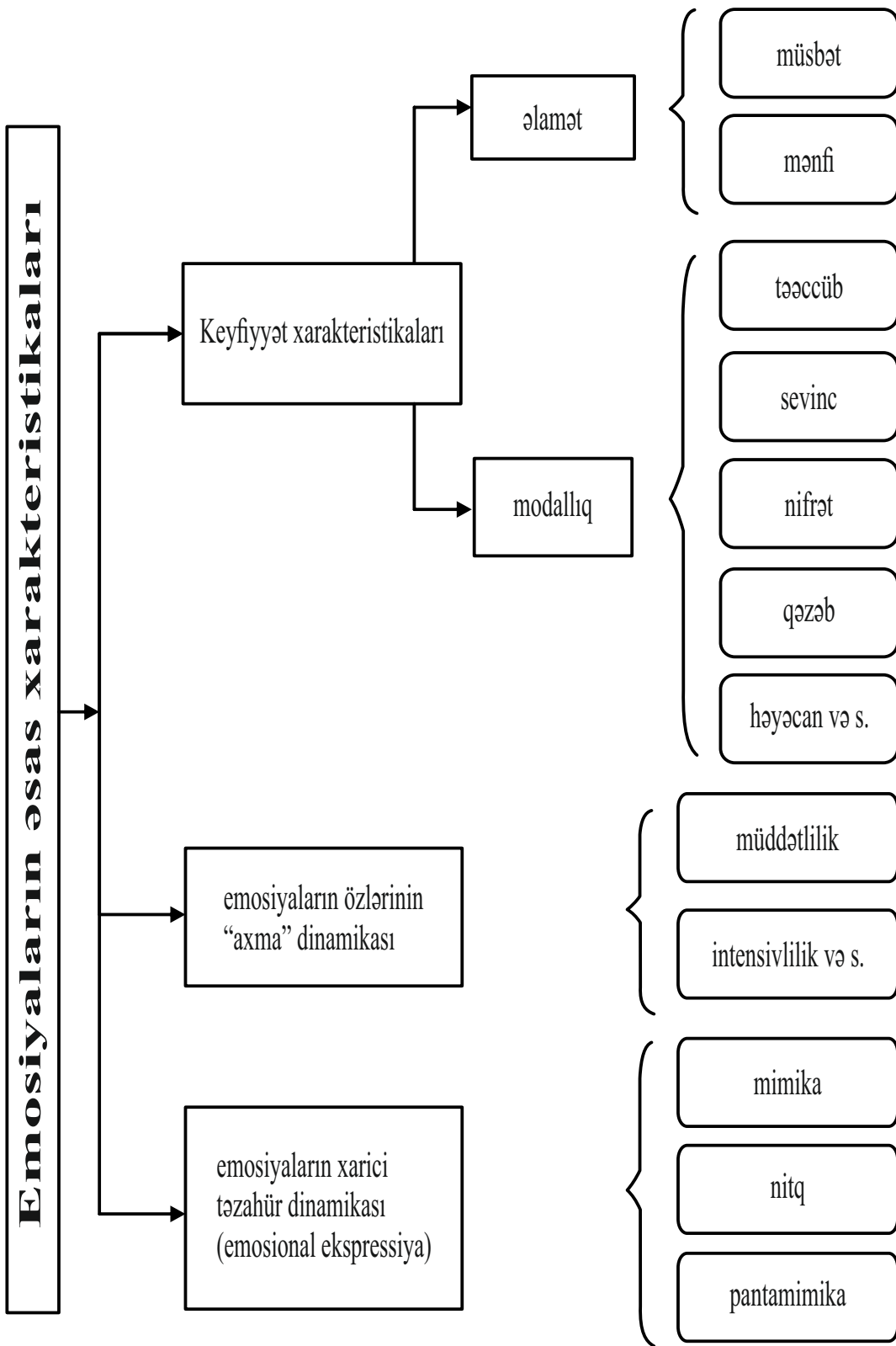
→ Gipertim tip	Əhvalı həmişə yaxşı, çox vaxt yüksək olur, tək olanda darıxır, bu və ya digər işə həvəslə girişir
→ Astenonevrotik tip	Bir şey olmamış həyəcanlanır, tez yorulur, ruh düşkünlüyünə meyllidir
→ Şizoid tip	Adamlara yovuşmur, onlarla soyuq rəftar edir, çətinliklə ülfət bağlayır, qaradınməzdir
→ Epileptoid tip	Özünü kifayət qədər idarə edə bilmir, hövsələsizdir, heç nədən dava-dalaş salır, uzun müddət sakitləşmir
→ Tsikloid tip	Ətrafdakı adaqlarla ünsiyyətdən bezir, yoldaşlarından qaçır, əhvalı yaxşılaşdıqda isə zarafatçıl olur
→ Senzitiv tip	Qorxaq, cəsarətsiz və utancaqdır. Çox həssasdır, tükü tükədən seçir, dostları ilə mehribandır
→ Psixoastenik tip	Həmişə nədənsə ehtiyat edir, qorxur, hər şeydən şübhələnir və həyəcanlanır, qətiyyətsizdir
→ Konform tip	Həyat qaydası belədir - "hamı kimi" fikirləşmək, "hamı necə-məndə elə" fikri ilə yaşayır
→ Labil tip	Əhvalı həddindən artıq tez-tez dəyişir, bəzən adi bir söz ona böyük sevinc bəxş edir, bəzən isə tez sarsılır
→ İsteroid tip	Şöhrətpərəstdir, yerli-yersiz lovğalanır, hamının diqqətini özünə cəlb etməyə çalışır. Yalan danışır, cürbəcür əhvalatlar uydurur
→ Səbatsız tip	Asanlıqla təsir altına düşür, adamlarla tez dil tapır, öz gələcəyi haqqında fikirləşmir
→ Qarışıq tip	Davranışında mütəlif tiplərin əlamətləri özünü göstərir

Mövzu:
“DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində psixoloji halların xarakteristikası. Hiss və emosiyaların psixologiyası”

Emosiya haqqında anlayış

Daxili və xarici aləmin faktorlarının təsirinə orqanizmin inteqral reaksiyaları, eləcə də özünü aşağıdakılarda göstərən şəxsi fəaliyyətin vasitələri kimi çıxış edir:

Emosiya və hisslərin xüsusiyyətləri

1

Hiss və emosiyalar qarşılıqlı, şərtlənən olurlar, lakin eyni mənalı deyillər

Hisslər nisbi dayanıqlığa və daimiliyə malikdirlər, emosiyalar isə konkret situasiyaya cavab kimi meydana çıxır. bir qayda olaraq emosiya - orqanik (üzvü), təbii tələbatların ödənilməsinə reaksiyadır. Hisslər yüksək arzuların yaşantıları ilə əlaqəlidir

2

Eyni hissi insan müxtəlif cür yaşayır

Məsələn, məsuliyyət hissi aşağıdakı formalarda yaşanıla bilər:
- tapşırılmış işdəki uğura görə sevinc hissi;
- gecikmə zamanı narahatçılıq hissi;
- müvəffəqiyyətsizlik zamanı utanc hissi və s.

3

Emosiya və hisslər insan iradəsindən nisbi asılılığı xarakterizə edir (hisslərin yaranması və yox olması)

4

Hiss və emosiyaların xüsusiyyətləri onların "irradiasiyasında", hisslərimizin bağlılıq obyektinə ilə əlaqəli olan hər şeydə yayılmasında ortaya çıxır

5

Eyni obyekt eyni anda zidd, uyğun olmayan yaşantılar yaratdığı zaman, emosiya və hisslər üçün yaşantıların ambivalentliyi (qütblüyü), ikiliyi xarakterikdir

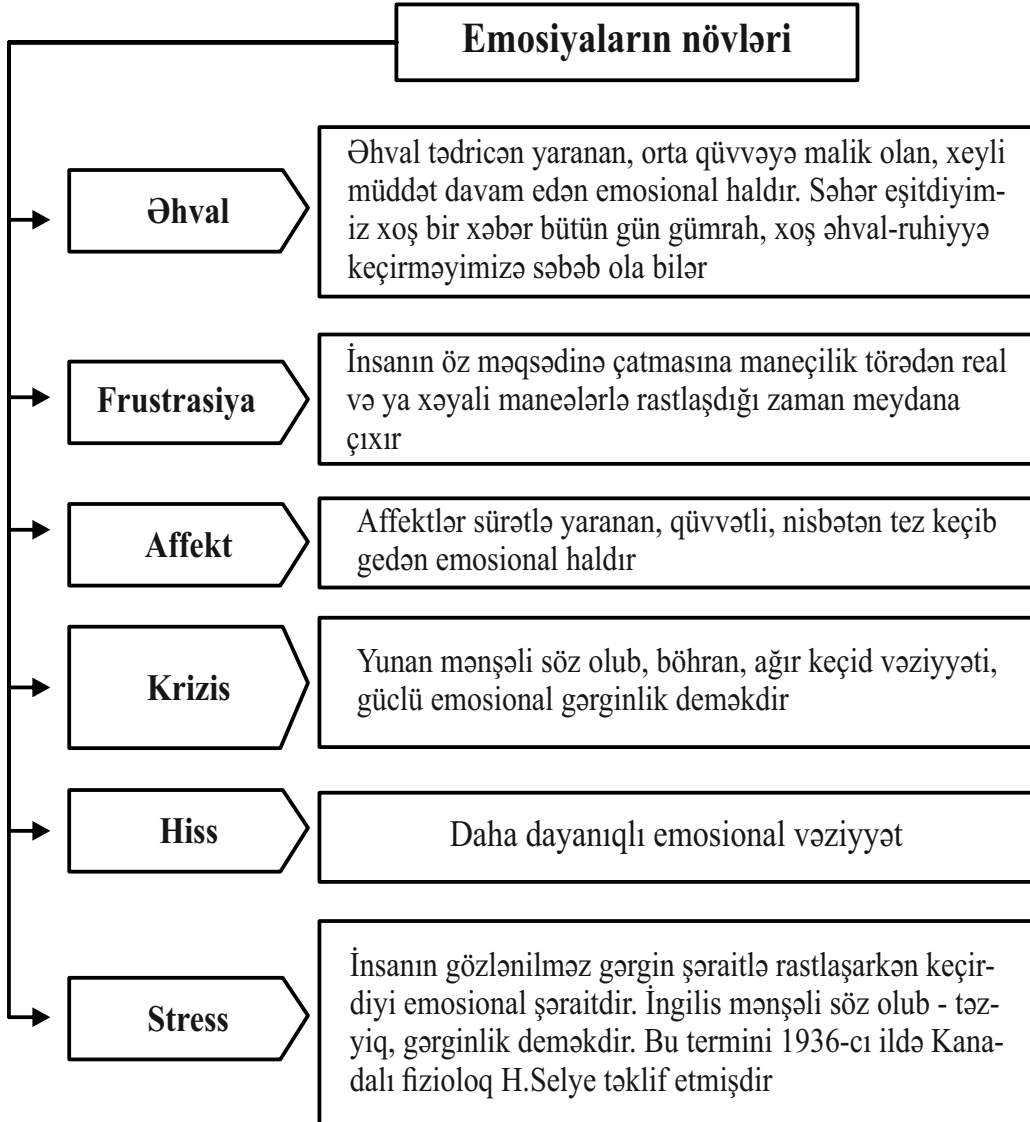
Tipik hallarda mürəkkəb obyektlərin xüsusiyyətlərinin insanın tələbat və dəyərlərinə müxtəlif cür təsir etməsi ambivalentliyi şərtləndirir

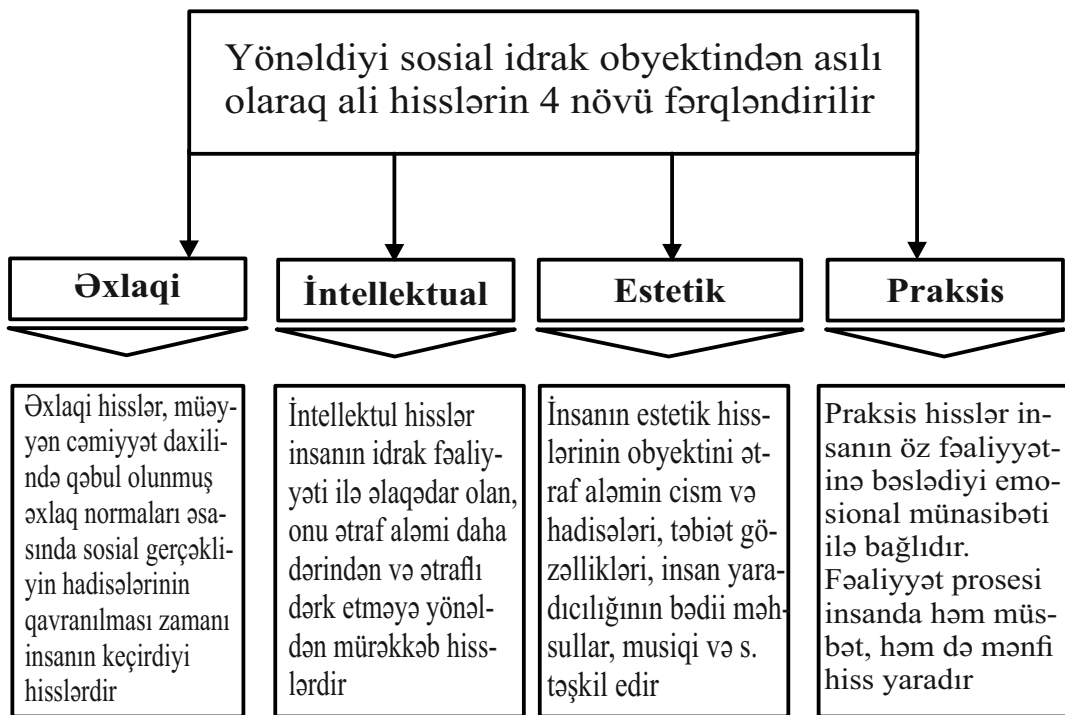
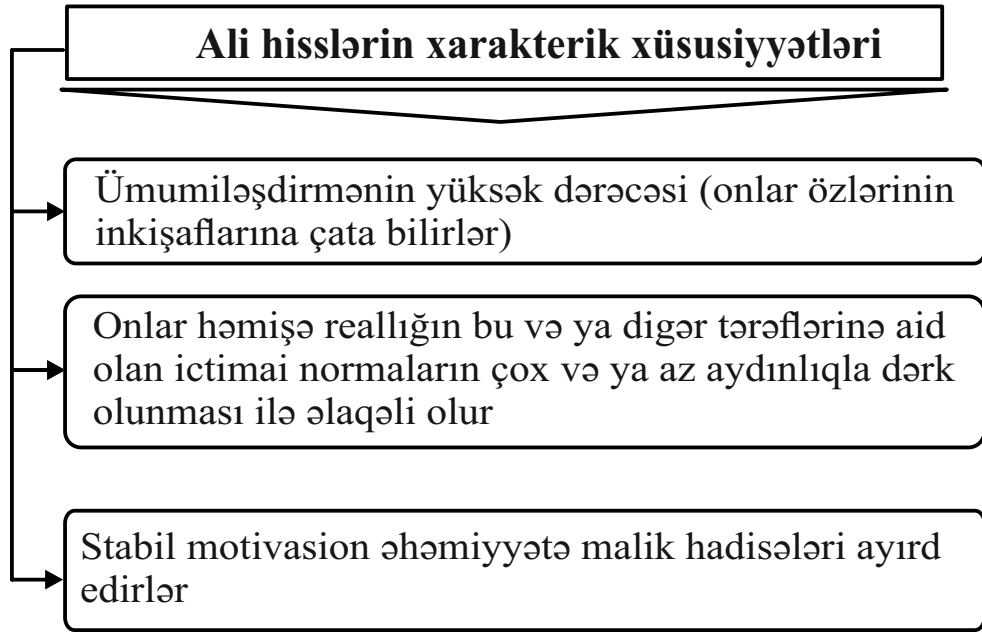
6

Çox tez-tez ali hisslər bizim aşağı münasibət bəslədiyimiz "kiçik" hisslərlə konfliktə girir

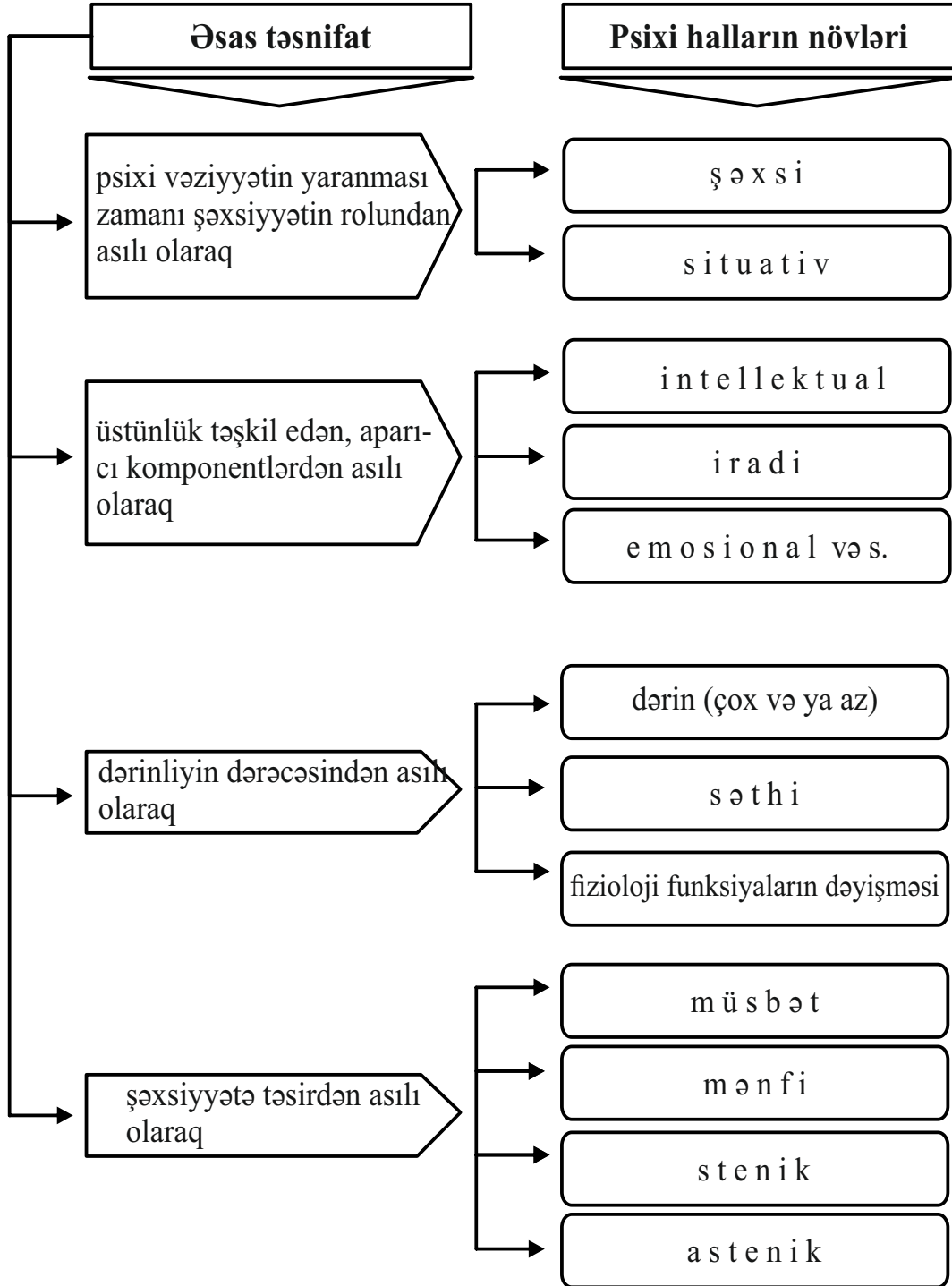
Məsələn, namus və borc hissi - qorxu hissi ilə və s.

Emosiyaların növləri

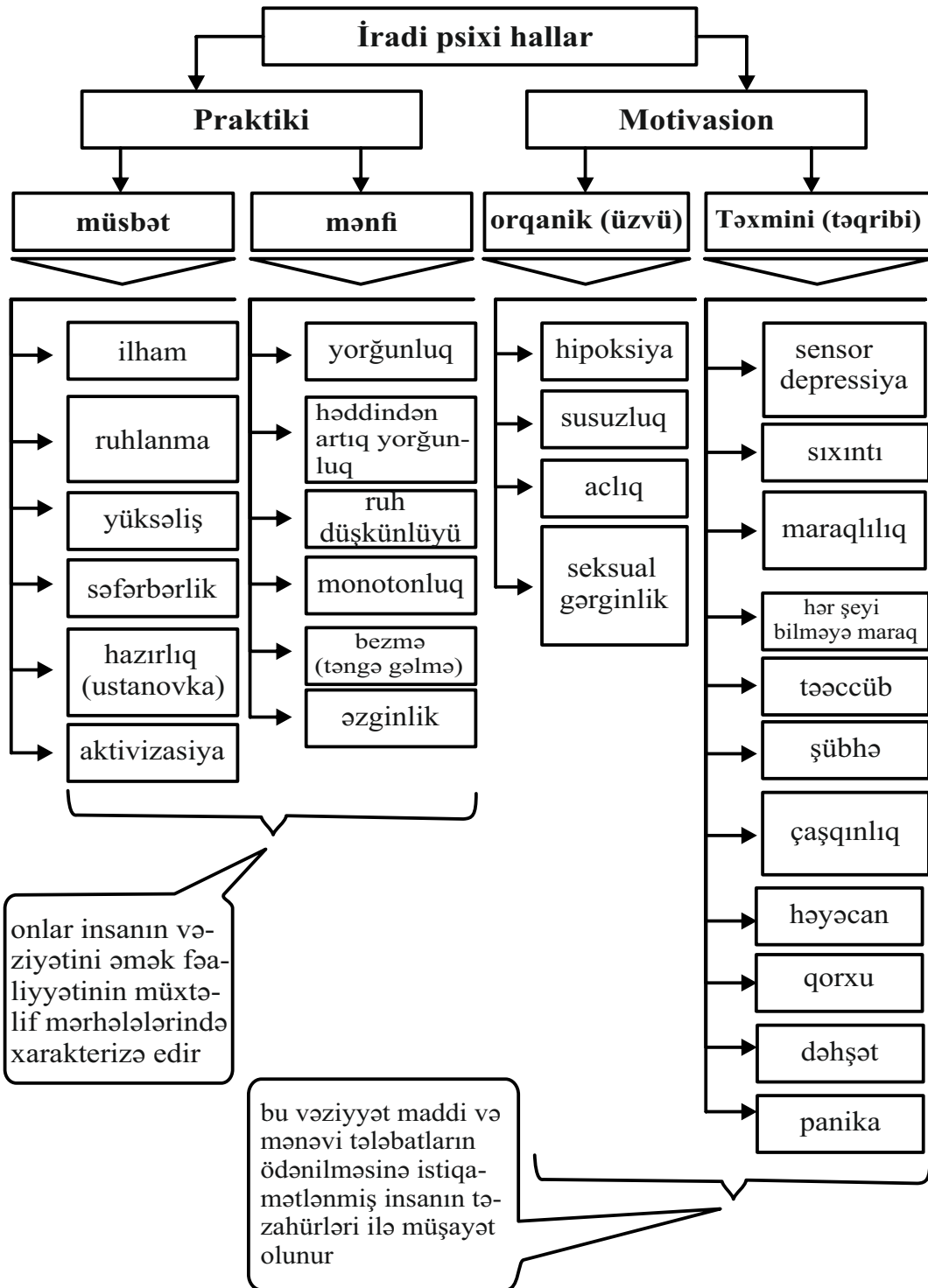

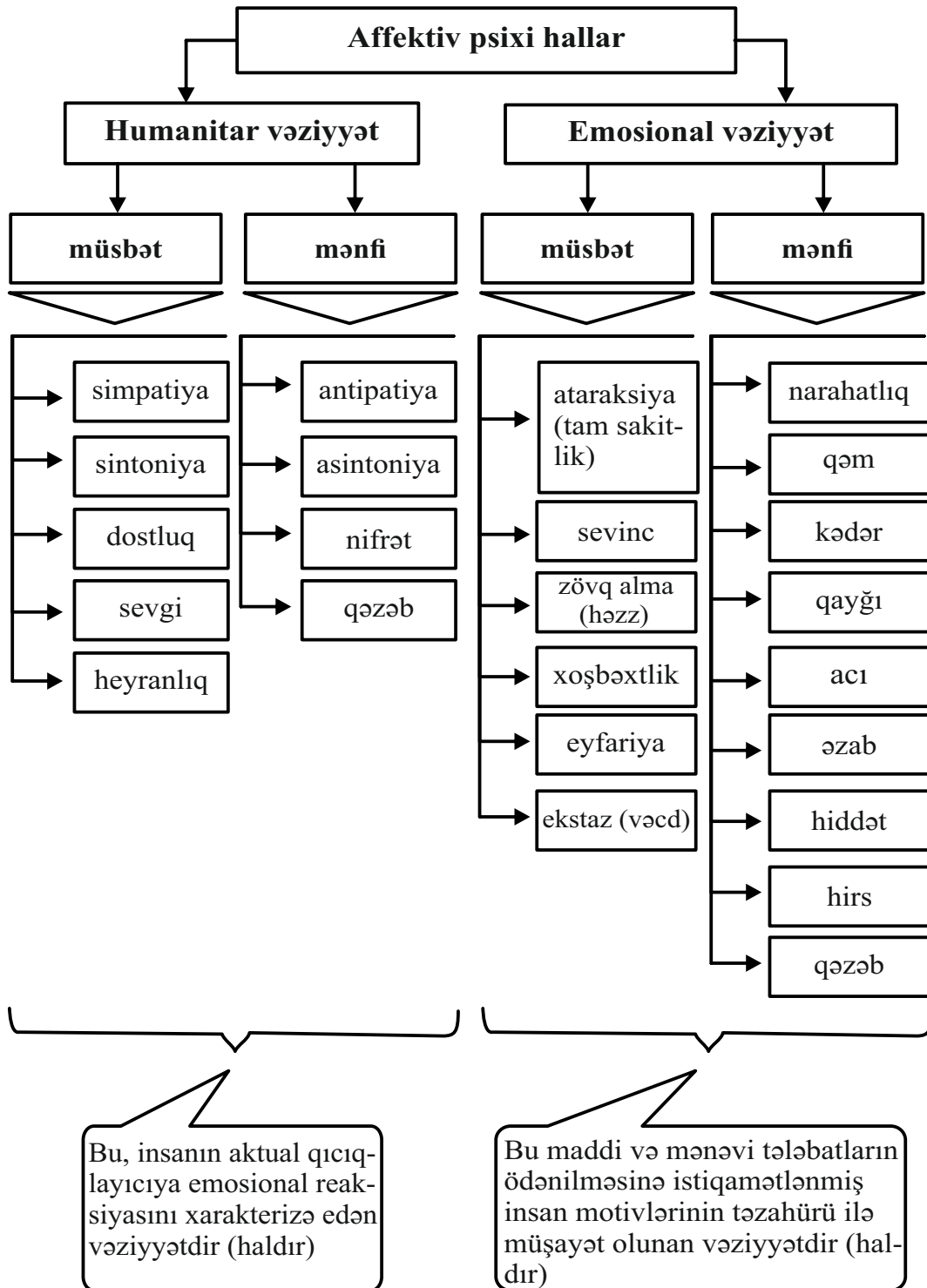
Psixi halların (vəziyyətlərin) təsnifatı

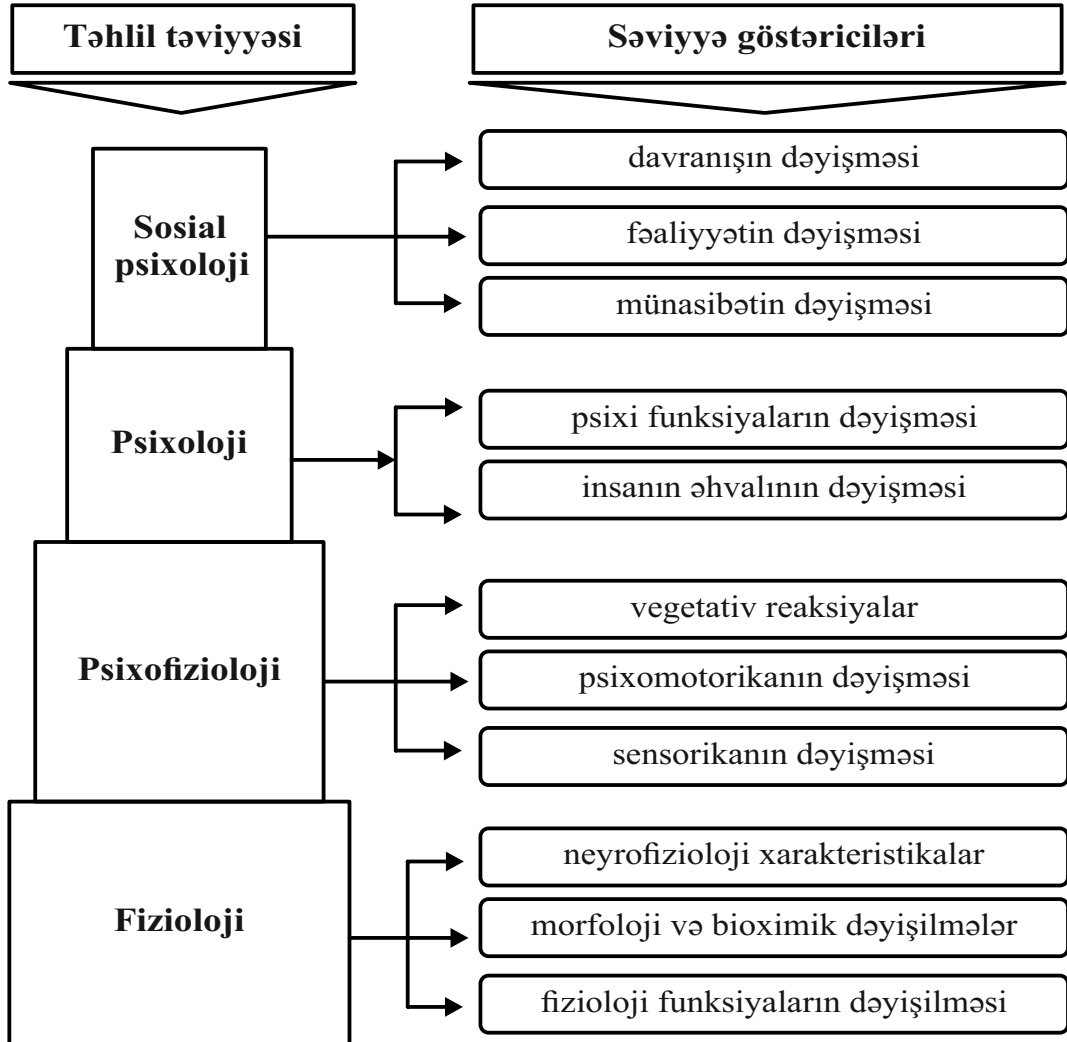
İradi psixi halların təsnifatı

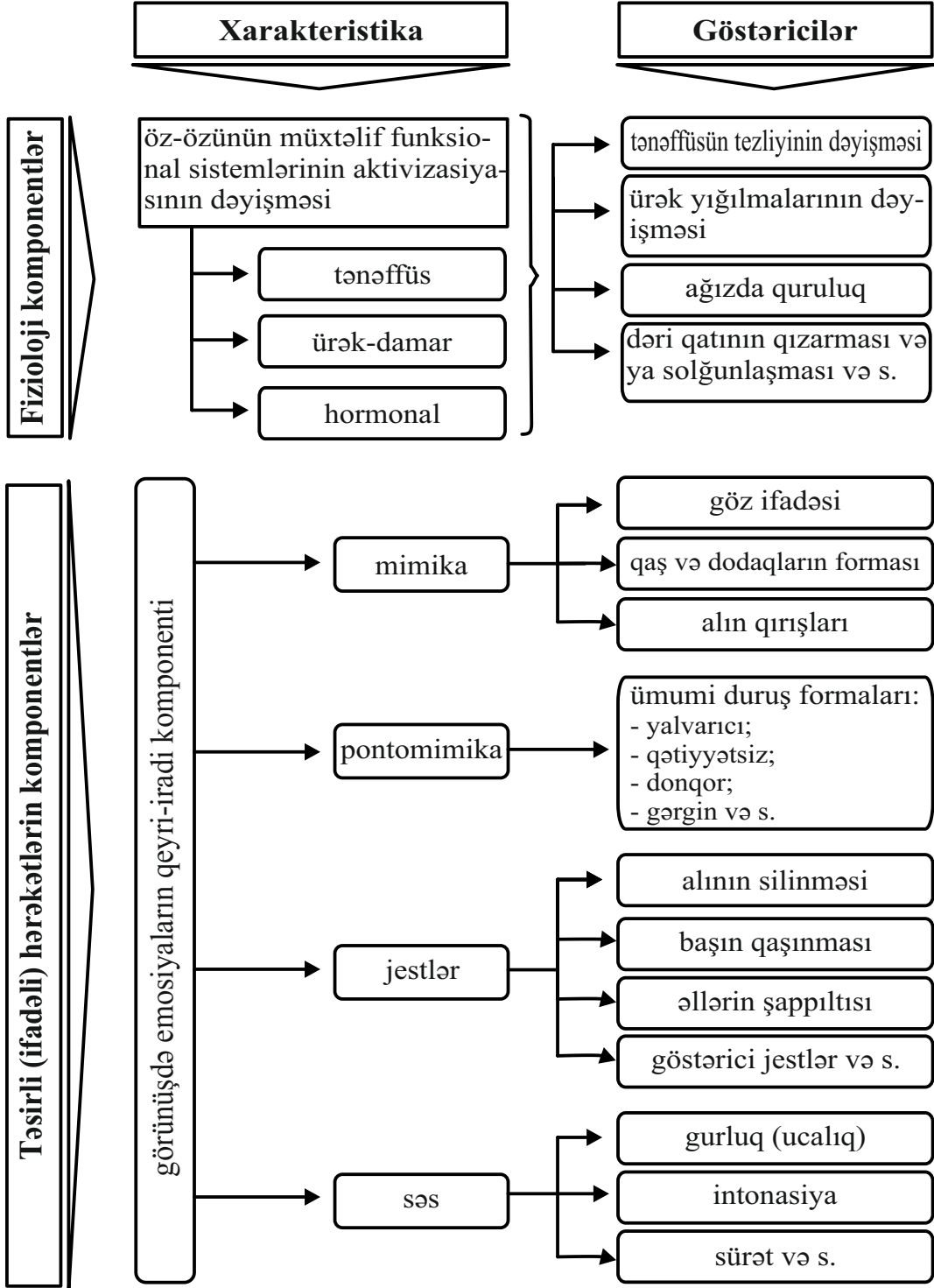
Affektiv psixi halların təsnifatı

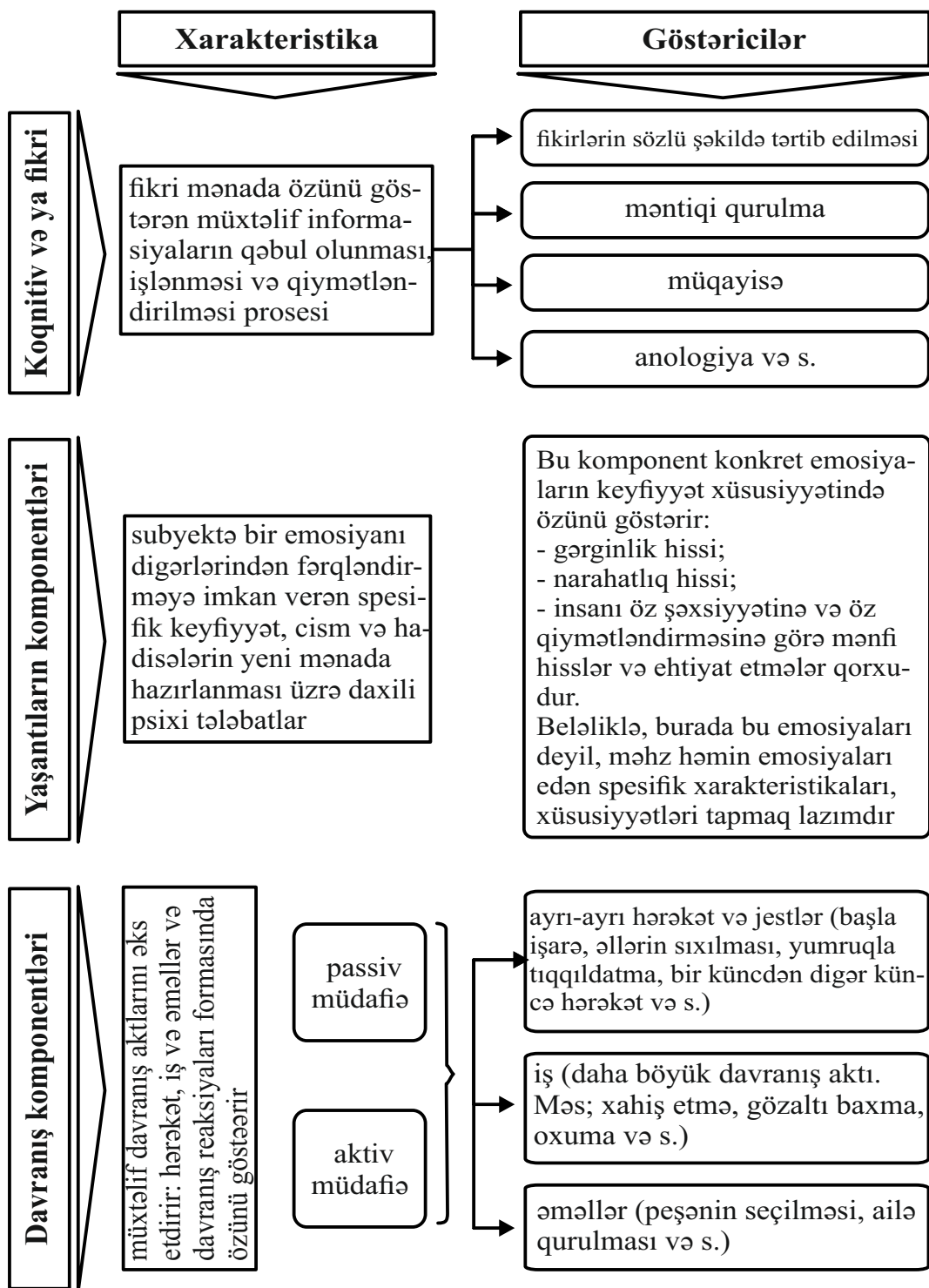
**Psixi hallar və onların göstəricilərinin
təhlil səviyyələri**

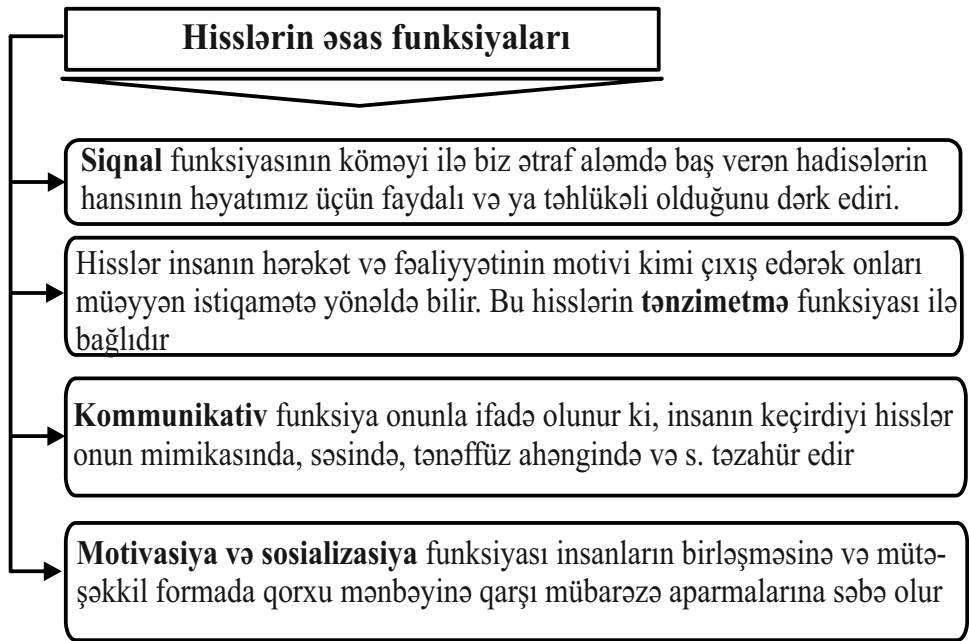

Emosional halların strukturu

(ardı)

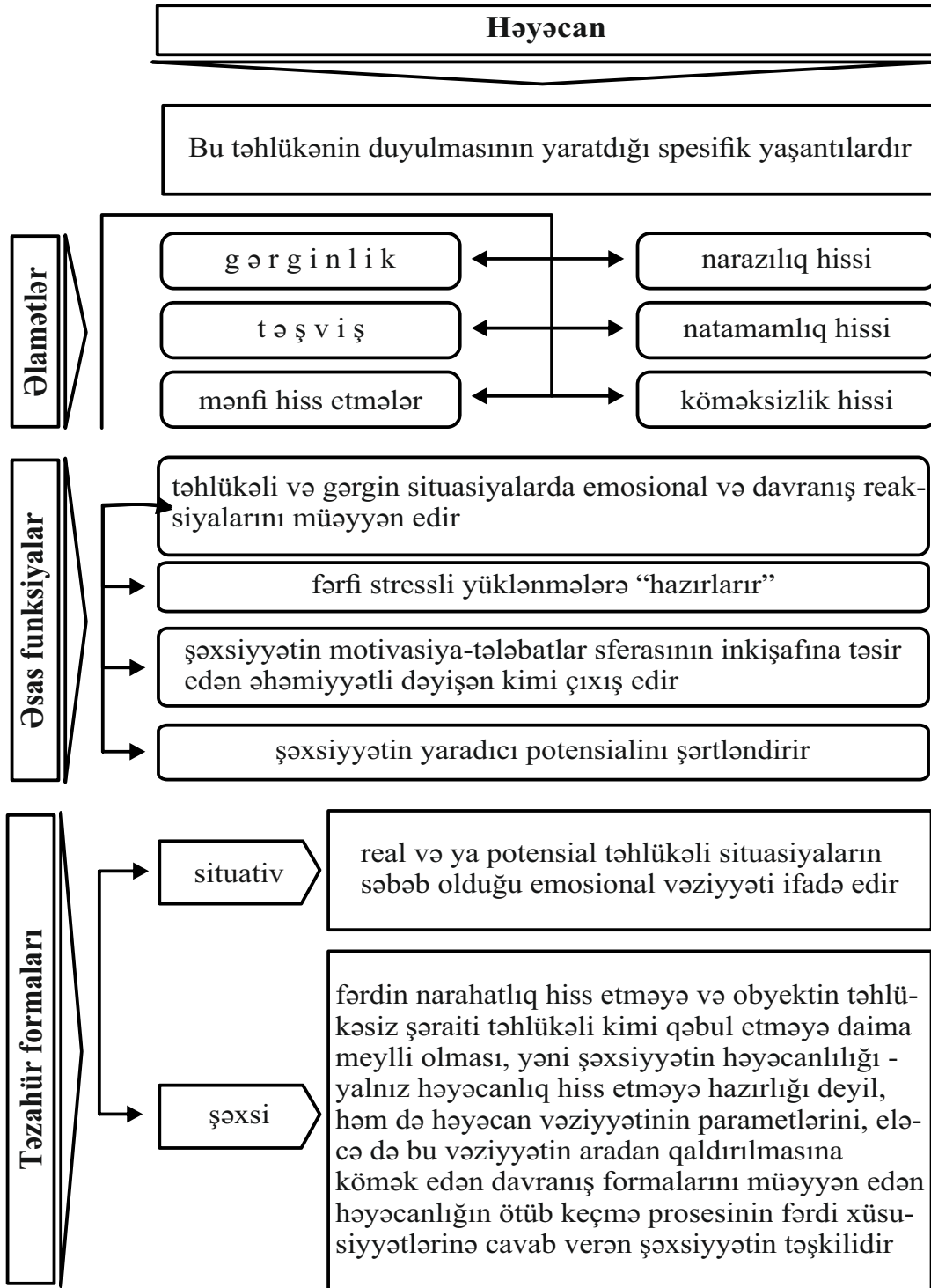

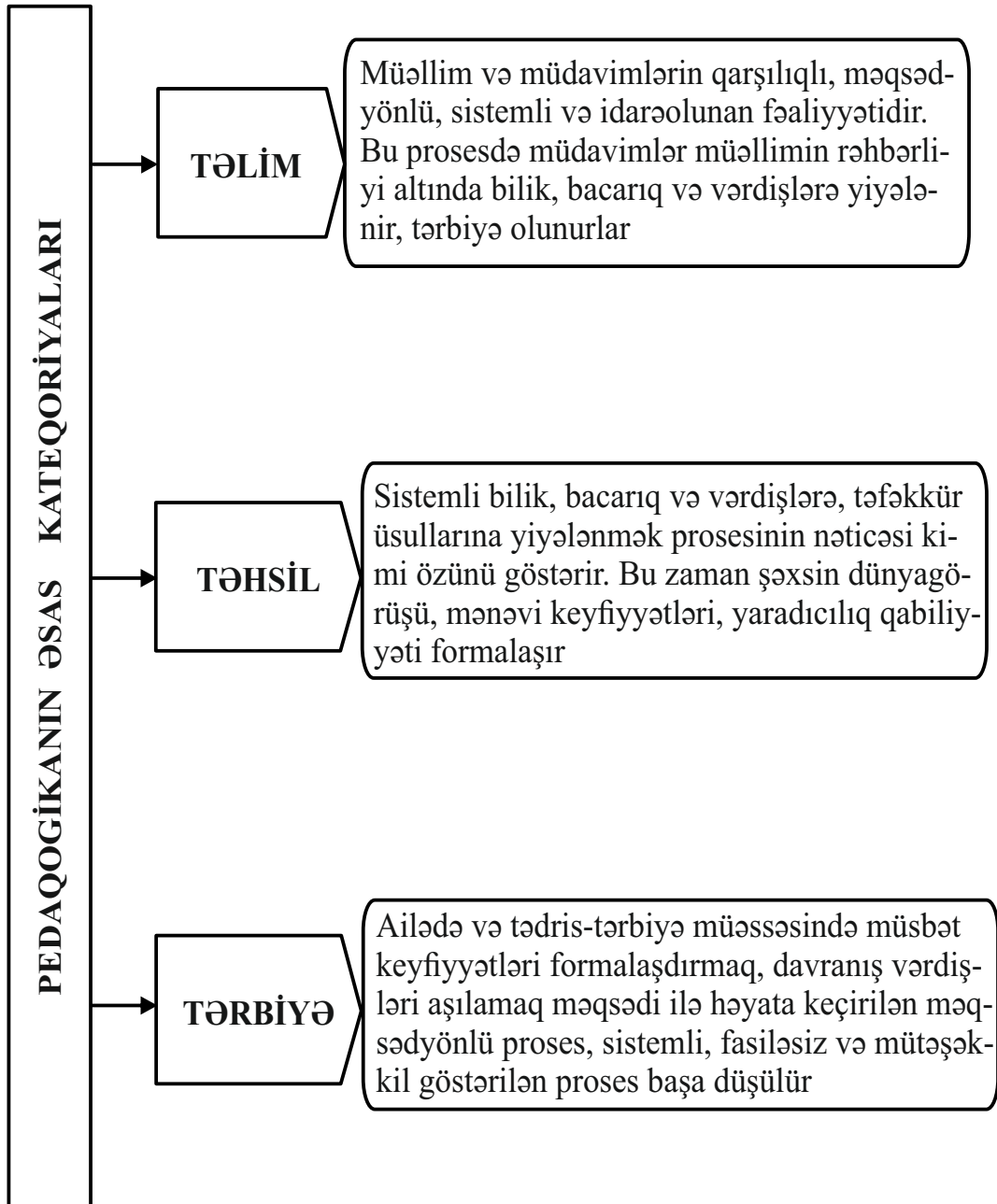
Stressin obyektiv xarakteristikaları

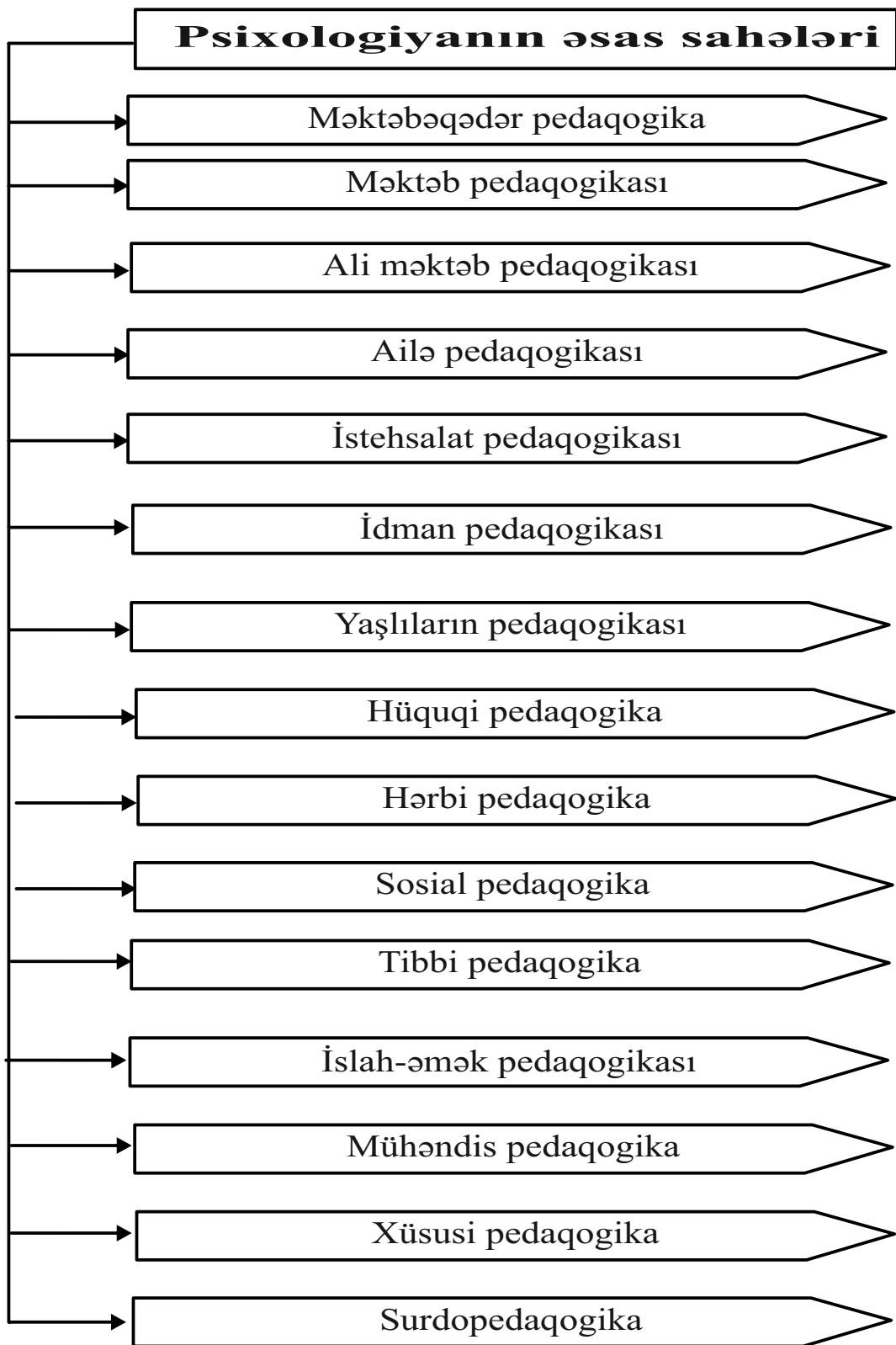
Analiz səviyyəsi	Fərdi	Xüsusi	Ümumi
Sosioloji	<ul style="list-style-type: none"> - Fərdin keyfiyyət və kəmiyyət göstəricilərinin aşağı düşməsi - Fəaliyyətin pozulması <p>“Oyanma-dayanma” şkalası üzrə üzrə davranış reaksiyalarının dəyişməsi</p> <ul style="list-style-type: none"> - Davranışın qeyri-adekvatlığı 	Fəaliyyətin xətası	Davranışın dəyişməsi
Psixoloji	<ul style="list-style-type: none"> - Müxtəlif əlaqələrdə hafizənin bütün növlərinin pozuntuları. - Diqqət-dağılmış və asan yayman. - Təfəkkür-sürətlənmiş və ya çətinləşmiş. - Nitq çətinlikləri və aktivliyi. - Zamanın sürətlənən yaşantıları 	Pozuntular: <ul style="list-style-type: none"> - hafizə, - təfəkkür, - zaman qavrayışı, - nitq 	Diqqətin pozuntuları
Fizioloji	<ul style="list-style-type: none"> - Hərəkəti bağlılıq və ya narahatlıq. - Müxtəlif hədlərdə həssaslığın dəyişməsi. - Əsnəmə, səbəbsiz gülüşlər və ya göz yaşları, hiperemiya və ya üzün solğunluğu, hiperhidroz, bədənin qaşınması, əllərin tərləməsi və s. 	<ul style="list-style-type: none"> - Hərəkəti koordinasiyanın pozulması. - Sensorikanın pozuntuları 	Vegetativ reaksiyaların yaranması

Həyəcanın əlamətlərinin forma və funksiyaları

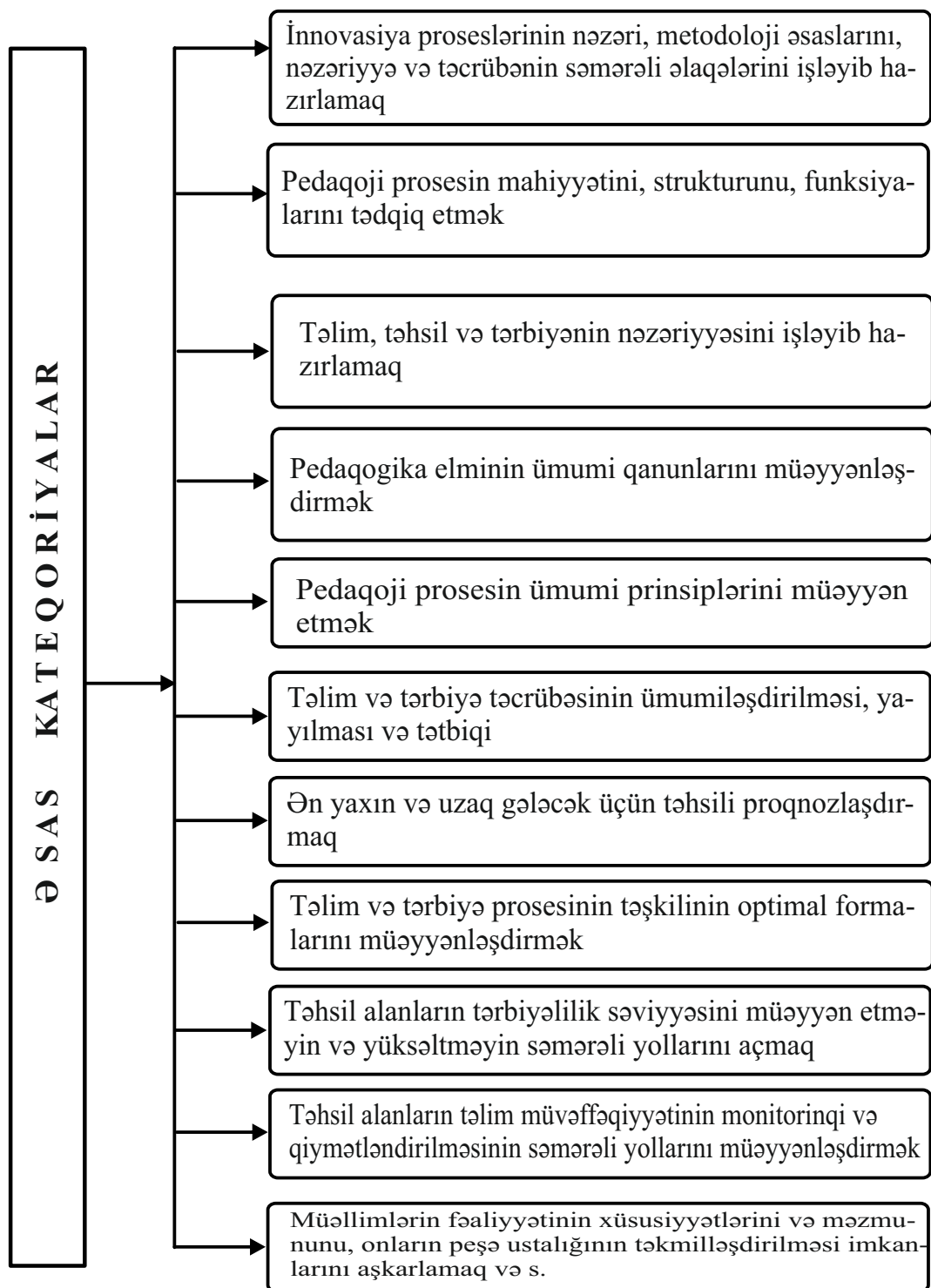

Mövzu:
**“DİO-nun fəaliyyətində pedaqoji qanunauyğunluqların
nəzəri əsaslarının öyrənilməsi”**

Pedaqogikanın vəzifələri

Pedaqogikanın tədqiqat metodları

Müşahidə. Bu metod təlim və tərbiyə hadisələrini planlı şəkildə qavramaqdır. Müşahidə qabaqcadan planlaşdırılıq

Pedaqoji müsahibə - söhbət yolu ilə araşdırılan fakt və hadisələr barədə daha məzmunlu məlumat toplanılır

İntervyu - əvvəlcədən planlaşdırılmış suallar əsasında aparılır

Pedaqoji eksperiment - hər bir pedaqoji ideyanın xüsusi təşkil edilmiş şəraitdə öyrənilməsi və yoxlanılmasıdır

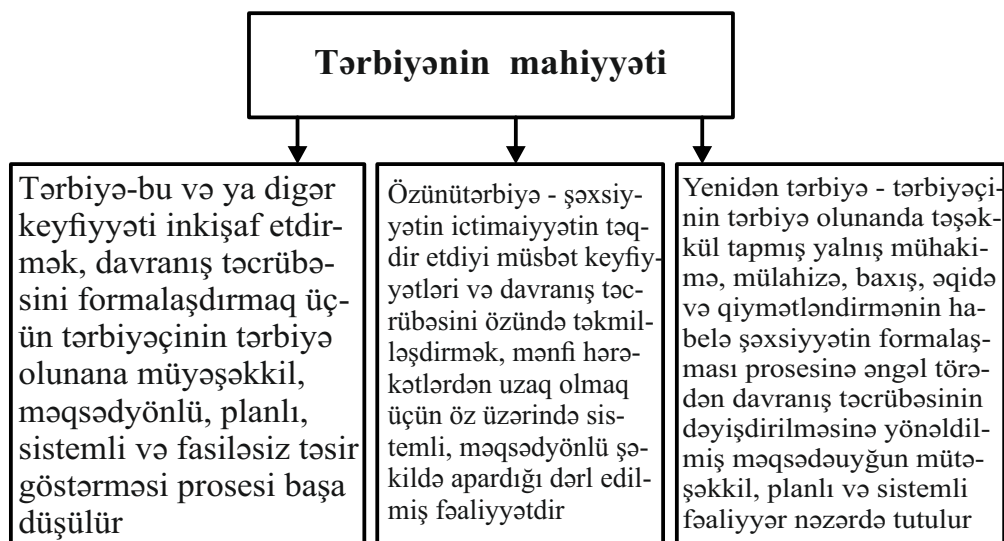
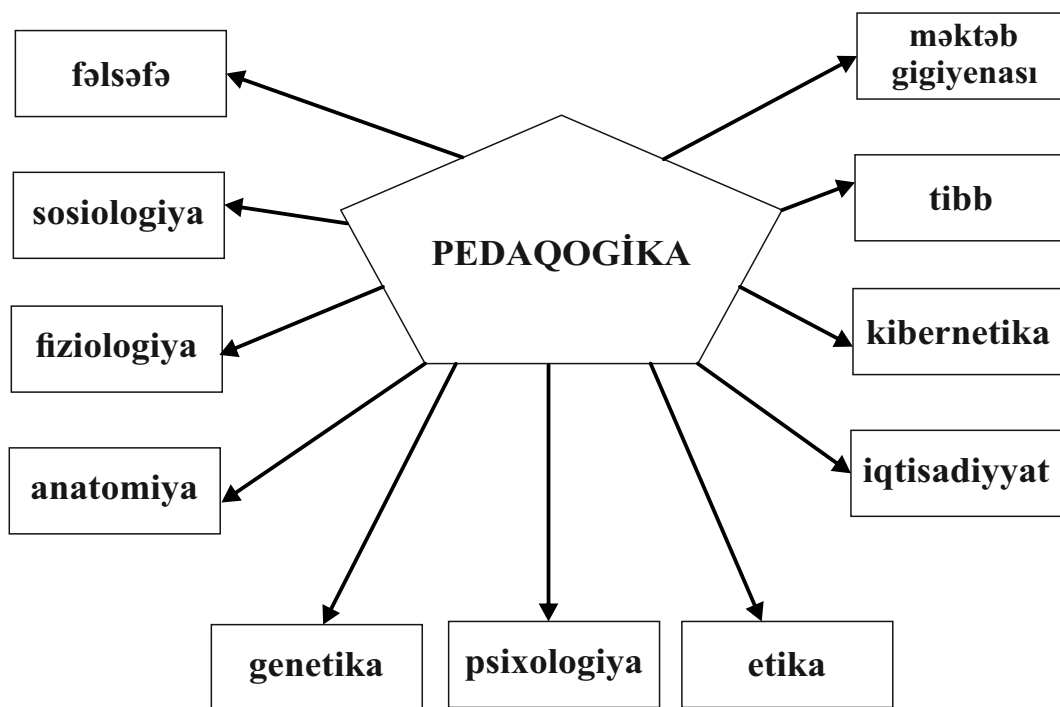
Sorğu - yazılı və ya şifahi, ikitərəfli və çoxtərəfli ünsiyyətin mühüm formalarından biridir

Anketləşdirmə - kütləvi şəkildə suallara yazılı alınan cavablardır. Suallar məntiqi ardıcılıqla tərtib olunmalıdır

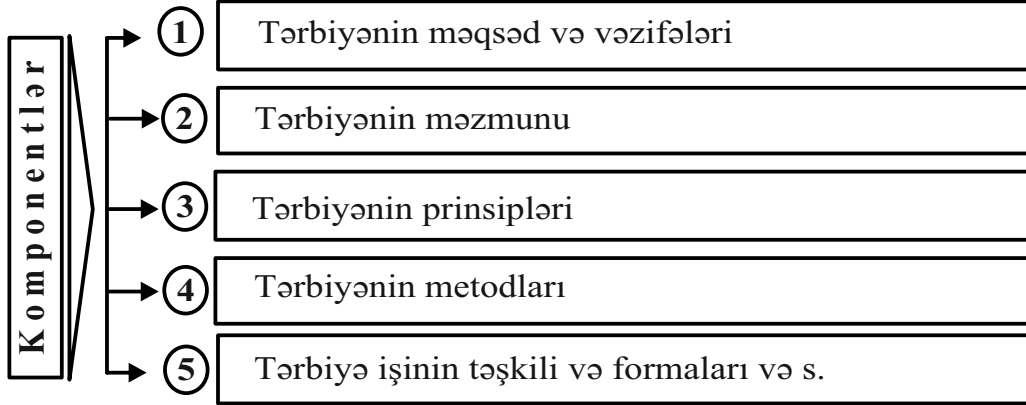
Testləşdirmə - təhsil alanların fərdi xüsusiyyətlərinin obyektiv müəyyənləşdirilməsində xüsusi rol oynayır

Sənədlərin, yazılı ədəbiyyatların və arxiv materiallarının, müdavimlərin yaradıcılıq məhsullarının öyrənilməsi, riyazi-statik metodların tətbiqi və s.

Pedaqogikanın başqa elmlərlə əlaqəsi

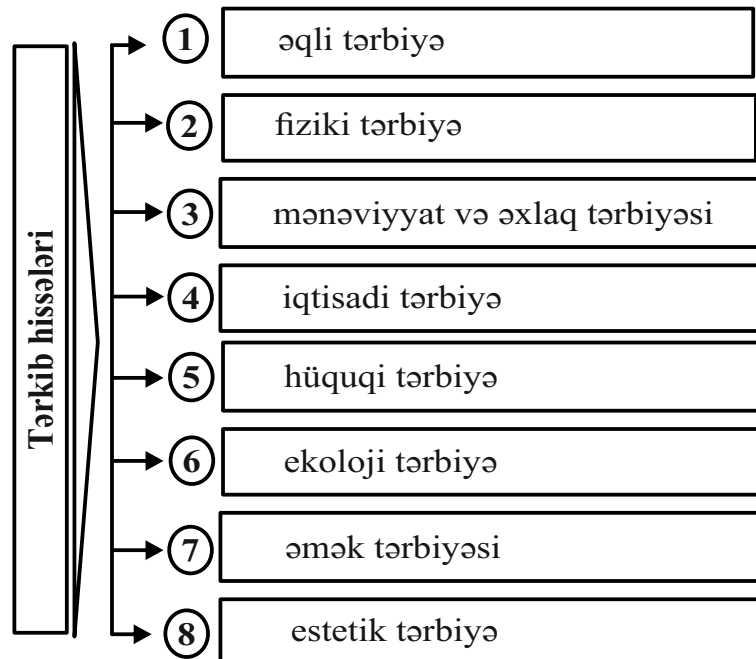

Tərbiyə prosesinin komponentləri

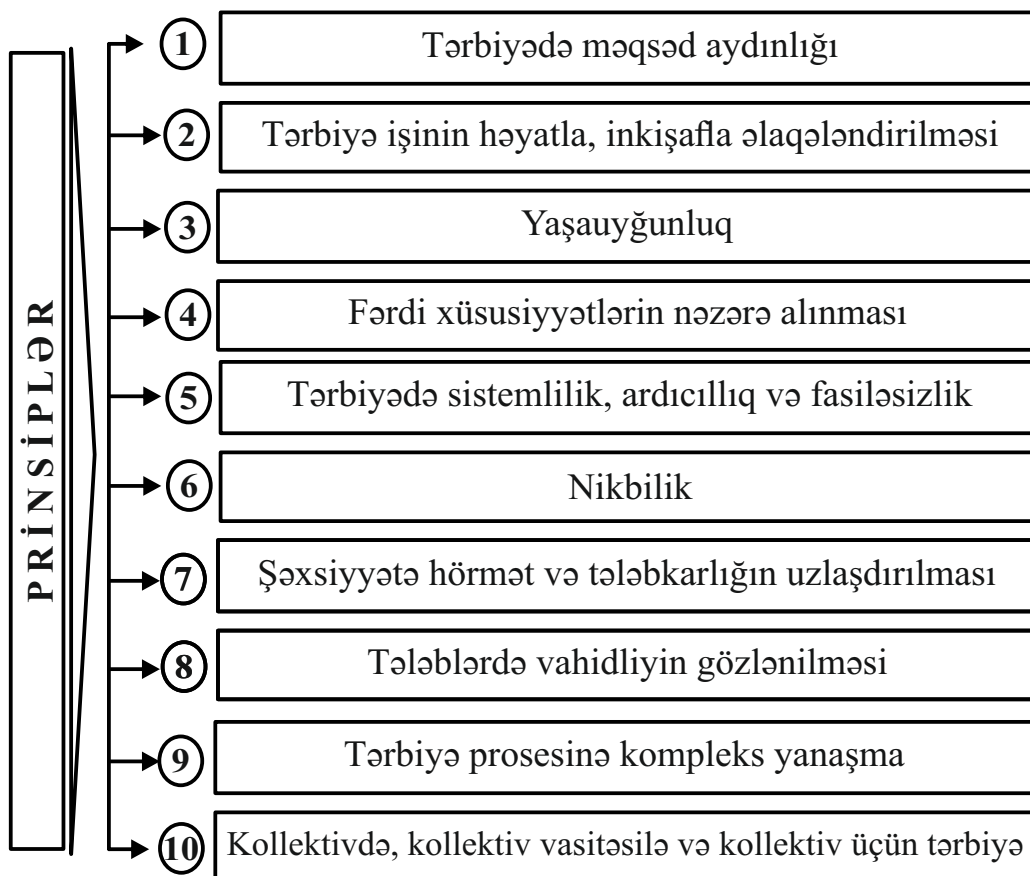

Tərbiyənin məqsədi-öz soykökünə bağlı, cəmiyyətə yararlı, vətəni sevən, onun taleyi üçün narahat olan, müdafiəsində duran, nümunəvi davranışlı, ən nəcib sifətləri özündə birləşdirən, demokratik, dünyagörüşlü, humanist, elmi biliklərə yiyələnmiş gənc nəsl yetişdirməkdir

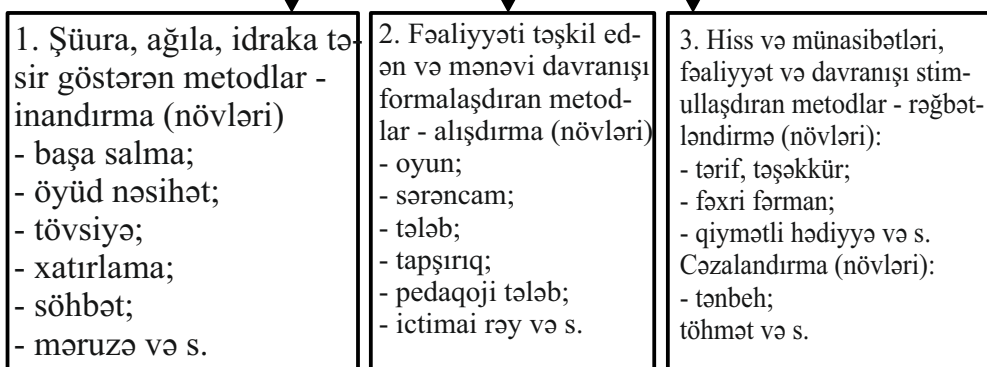
Tərbiyənin tərkib hissələri

Tərbiyənin prinsipləri

Tərbiyənin metodları

Didaktika (təlim və təhsil nəzəriyyəsi)

TƏLİM PROSESİNİN FUNKSİYALARI

→ **Təhsilləndirici** (tədris materiallarının hər hansı bir hissəsinin mənimsənilməsinin təmin olunması)

→ **İnkişafetdirici** (müdavimlərin əqli qüvvələrinin və idrak qabiliyyətlərinin inkişaf etdirilməsi və onların təlim əməyinə münasibətini dəyişmək və s.)

→ **Tərbiyələndirici** (dünyagörüşünün əsaslarının və hər hansı şəxsiyyət keyfiyyətlərinin formalaşdırılması)

MƏNİMSƏMƏ PROSESİNİN QURULUŞU

→ **Qavrama** -duyğu üzvlərində fəaliyyətdə olan cisim və hadisələrin ayrı-ayrı xassələrinin insan şüurunda inikasını nəzərdə tutur

→ **Anmala** - elmi anlayışlar formalaşır, zəruri biliklərdən anlayışlar şəklində istifadə olunur. Anlama tədris materiallarının hərtərəfli və dərinlən mənimsənilməsinə imkan yaratmalıdır.

→ **Möhkəmləndirmə** - bir sıra əsas qaydaların, faktların, təriflərin, formulların, sübutların, üsulların və ayrılmış materialların xüsusilə vacib bəzi elementlərinin təkrarlanıb yada salınması yolu ilə həyata keçir.

→ **Tətbiqetmə** - biliklərin tətbiqi onlara daha sərbəst yiyələnməyə kömək edir, bilikləri daha möhkəm, həyati, real və dərk olunan edir

TƏLİM PROSESİNİN KOMPONENTLƏRİ

Bilik - təbiət və cəmiyyət hadisələrinə, təfəkkürün obyektiv qanunauyğunluqlarına, anlayış, təsəvvür və fəaliyyət üsulları sisteminə yiyələnmək, sərbəst və məntiqi şəkildə müqayisə və ümumiləşdirmə apara, nəticəyə gələ bilməkdir

Bacarıq - fəaliyyətdə olan biliklər, öyrənilənlərin təcrübəyə tətbiqi üsullarına yiyələnməyi nəzərdə tutur və qazanılmış bilikləri tətbiq edə bilmək səriştəsidir

Vərdişlər - praktiki bacarıqlardır ki, insan fəaliyyət prosesində onları qismən avtomatlaşan hərəkətləri ilə iş üsullarını çətinlik çəkmədən, xüsusi iradə səyi və şüurun xüsusi nəzarəti olmadan və tərəddütsüz yerinə yetirir

TƏLİMİN MƏZMUNUNU ƏKS ETDİRƏN SƏNƏDLƏR

Dərslilər və dərş vəsaitləri - tədris proqramının tələbləri əsasında hazırlanır və biliklərin, müdavimlərin müstəqil işlərinin təşkilinin əsas mənbəyi və təlimin ən mühüm vasitələrindən biridir

Təhsil standartları - məzunların ümumi təhsil hazırlığına verilən tələblərin məcburi səviyyəsidir, təlimin və nəzarətin həmin tələblərə uyğun gələn məzmununu, metodlarını, formalarını və vasitələrini özündə əks etdirir

Tədris planı - tədris müəssisəsinin fəaliyyətini istiqamətləndirən normativ sənəddir

Kurikulum - təhsilin ayrı-ayrı pillələri üzrə təlimin nəticələrini və məzmun standartlarını, tədris fənlərini, dərş saatlarının miqdarını, təlim-tərbiyə prosesinin təşkili, təlim nəticələrinin monitorinqi və qiymətləndirilməsinin mexanizmini əhatə edən dövlət sənədidir

Tədris proqramları - Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi tərəfindən təsdiq edilən sənəddir

Təhsilin məzmununa və təşkilinə dair ümumi tələblər

TƏHSİL HAQQINDA QANUN (MADDƏ 11)

①

Təhsil alanlarda müasir tələblərə, şəraitə uyğunlaşmaq, rəqabət qabiliyyətli olmaq, informasiya cəmiyyətində yaşayıb fəaliyyət göstərmək, ünsiyyət yaratmaq bacarığı formalaşdırmaq

②

Öz üzərinə məsuliyyət götürmək, kollegial qərarların qəbulunda, demokratik təsisatların fəaliyyətində və inkişafında iştirak etmək keyfiyyətlərinə malik müstəqil, yaradıcı şəxsiyyət, vətəndaş formalaşdırmaq

③

Cəmiyyətin yüksək səviyyəli və rəqabət qabiliyyətli kadr potensialına tələbatın ödənilməsi üçün real zəmin yaratmaq

④

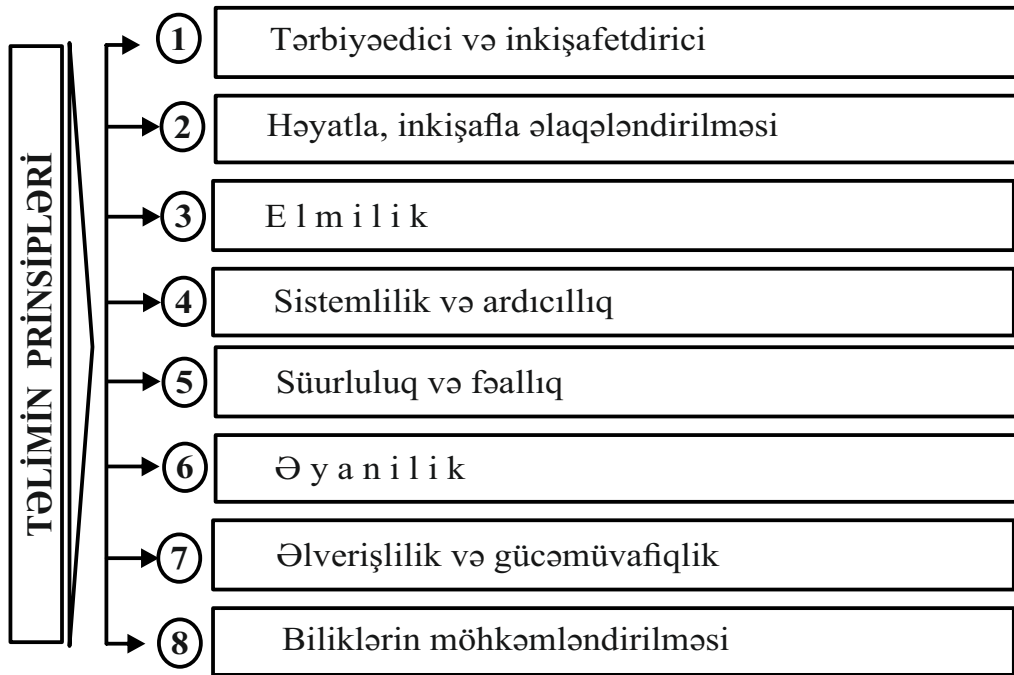
Yüksək intellektual səviyyəyə və praktiki iş qabiliyyətinə, yeni texnologiyalara yiyələnmək, informasiya axınında çevik istiqamət tapmaq bacarığını formalaşdırmaq

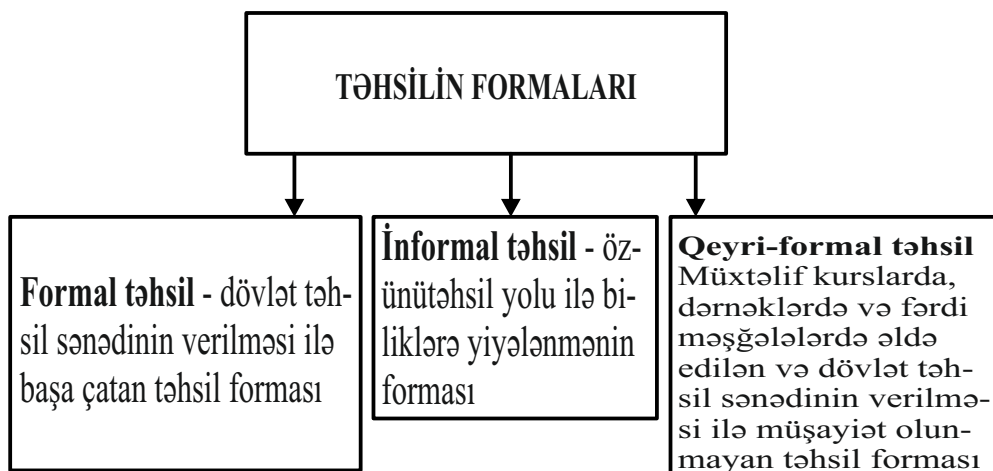
⑤

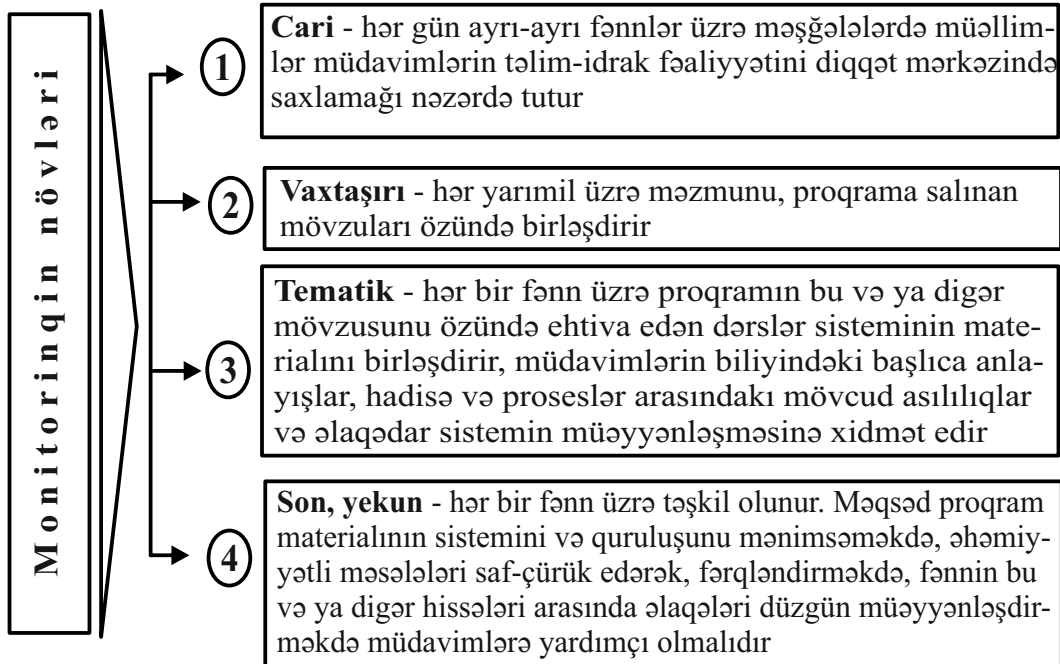
Təhsil alanların fasiləsiz təhsil almasını, daim yeniləşən müasir standartlara uyğun gələn biliklərə və dünyagörüşünə yiyələnməsini, cəmiyyətin tələbatını daha səmərəli ödəməsini, şəxsiyyət kimi inkişaf etməsini və ömür boyu təhsilin hamı üçün açıq və bərabər imkanlı olmasını təmin etmək

⑥

Təhsil müəssisəsində təhsil prosesinin təhsil alanların və təhsil verənlərin insan ləyaqətinə hörmət etməsi əsasında qurulmasını təmin etmək və təhsil alana qarşı hər hansı fiziki və psixoloji zorakılığa yol verməmək

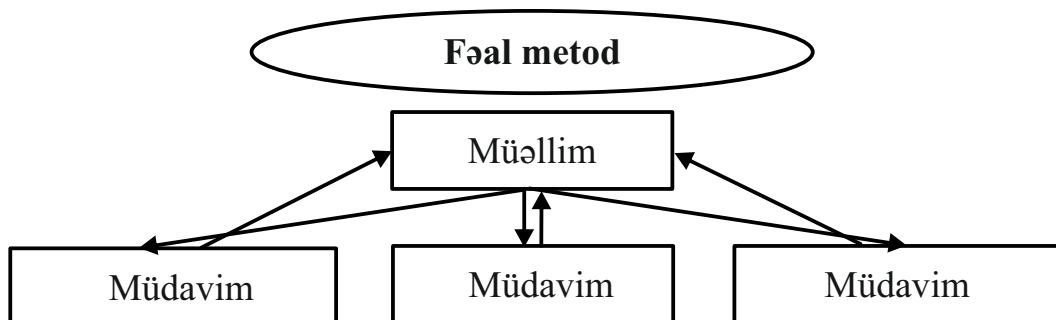
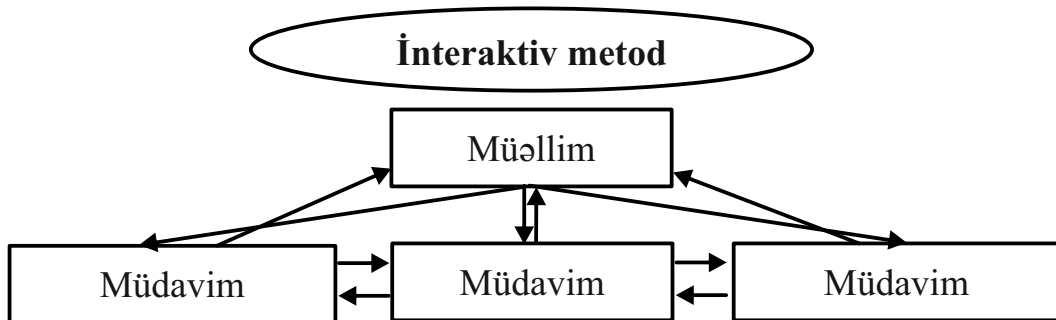
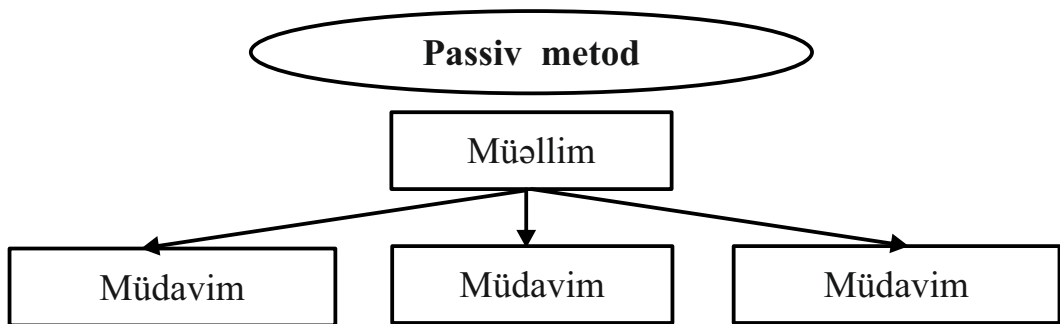

TƏLİMİN METODLARI

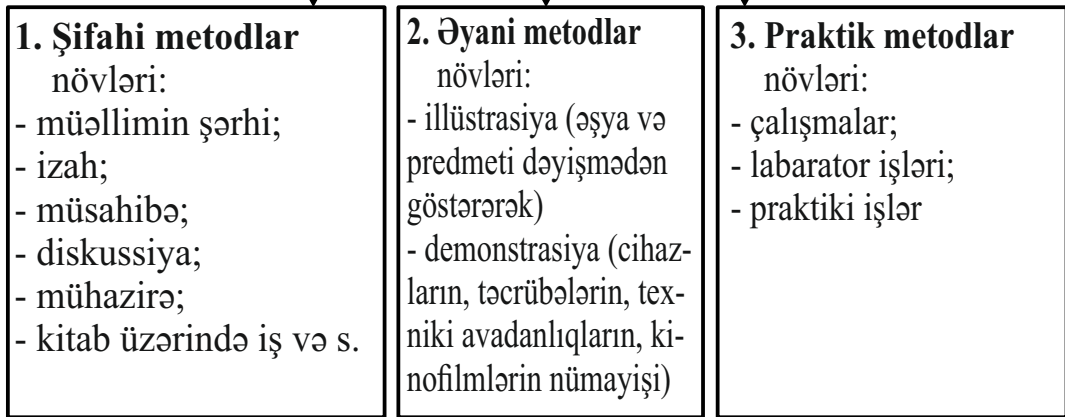
Təlim metodları təlim prosesində müəllim tərəfindən həyata keçirilən müvafiq fəaliyyət, təqdim olunan materialın müdavimlər tərəfindən dərk edilməsi üzrə onların müxtəlif idraki və praktik fəaliyyətini özündə birləşdirən iş sistemidir. **Təlim metodları 3 qrupa bölünür:**

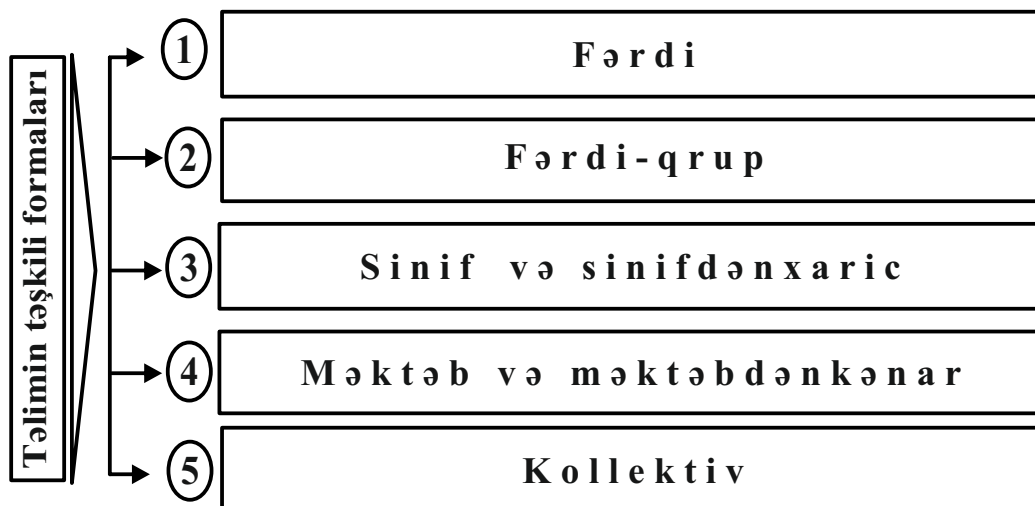
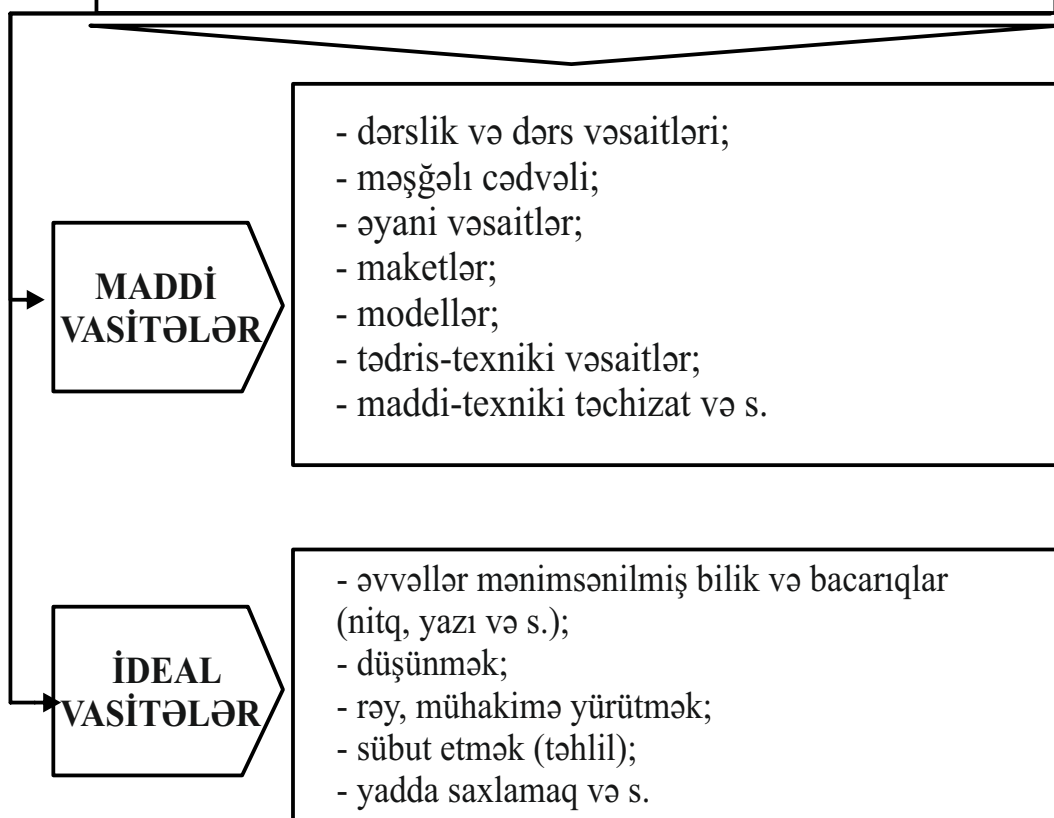
Təlimin əyani metodlarının tətbiqinin şərtləri

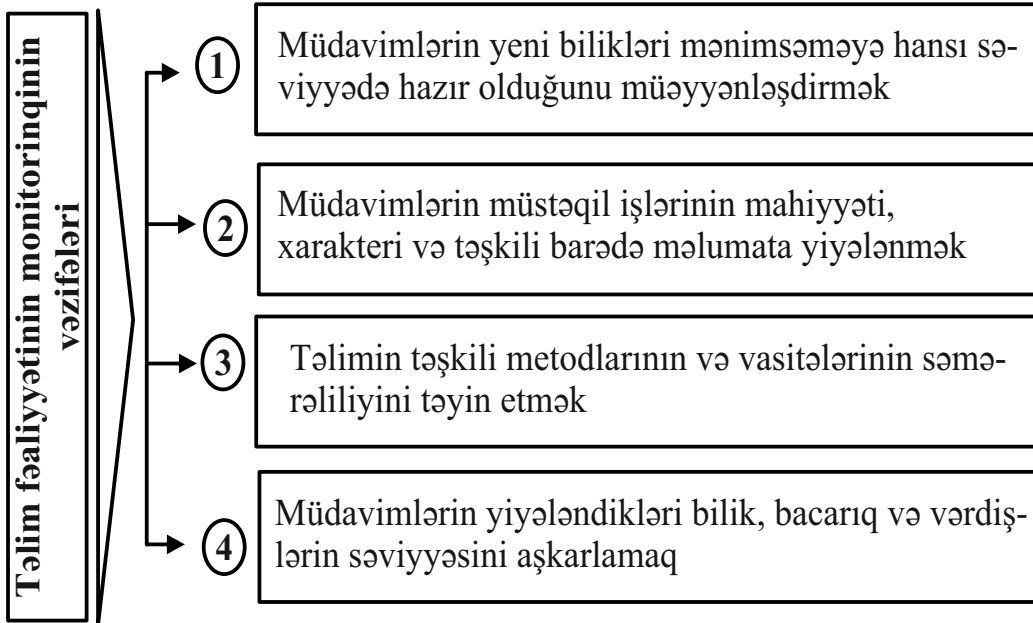
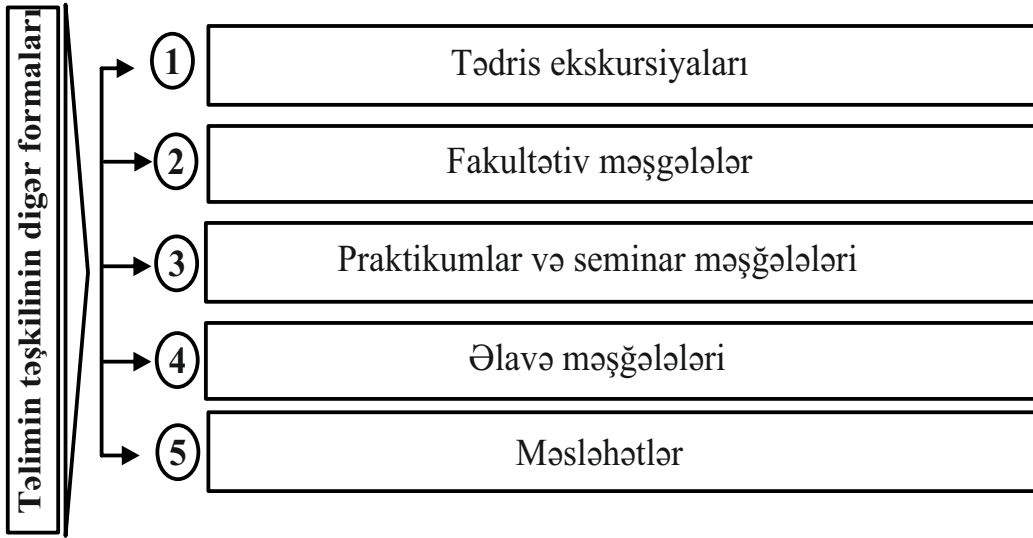
- 1 Nümayiş etdirilən əyanilik materialların məzmununa uyğun gəlməlidir
- 2 Dərsin müəyyən mərhələsində istifadə edilməlidir
- 3 Müşahidə elə təşkil olunmalıdır ki, müdavimlər nümayiş etdirilən predmeti yaxşı görə bilsinlər
- 4 İllüstrasiya zamanı əsas fikri dəqiq diqqətə çatdırmaq lazımdır
- 5 Demonstrasiyanın gedişində verilən izahat məqsədə uyğun olmalıdır

Təlim metodlarının təsnifatı

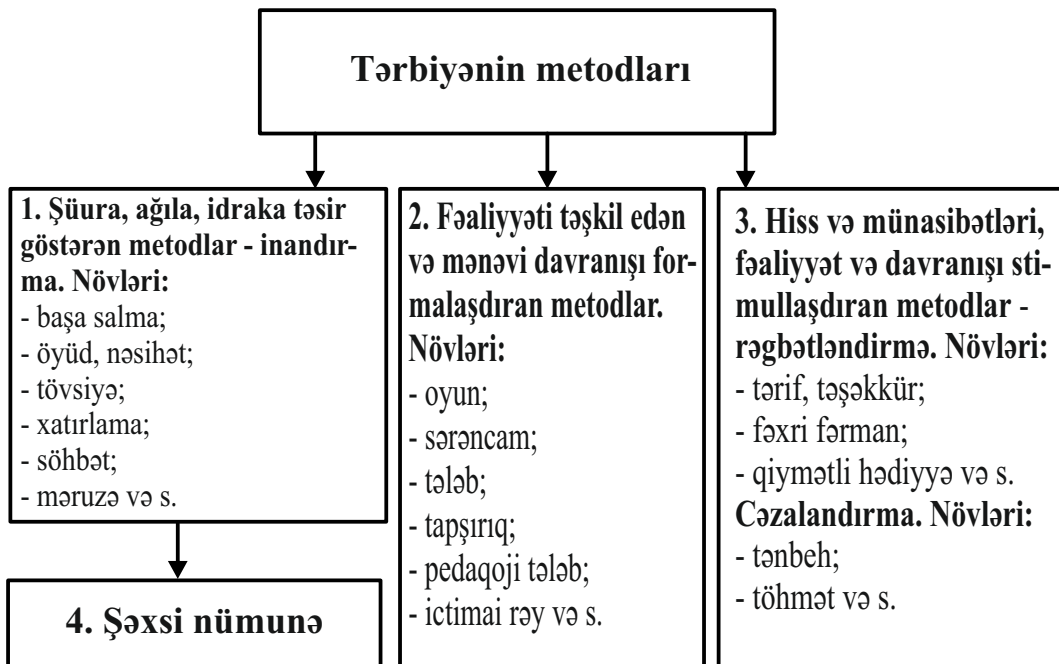
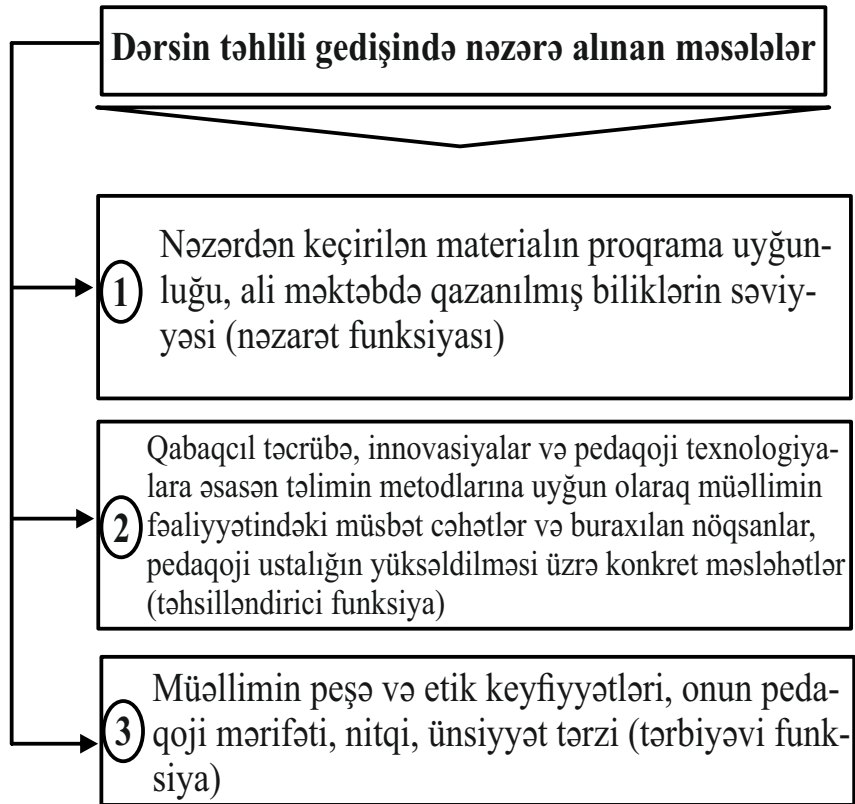

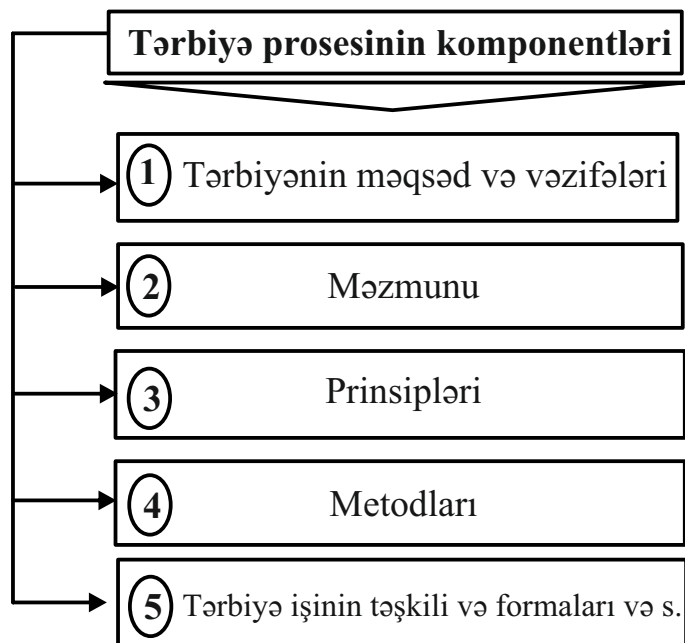
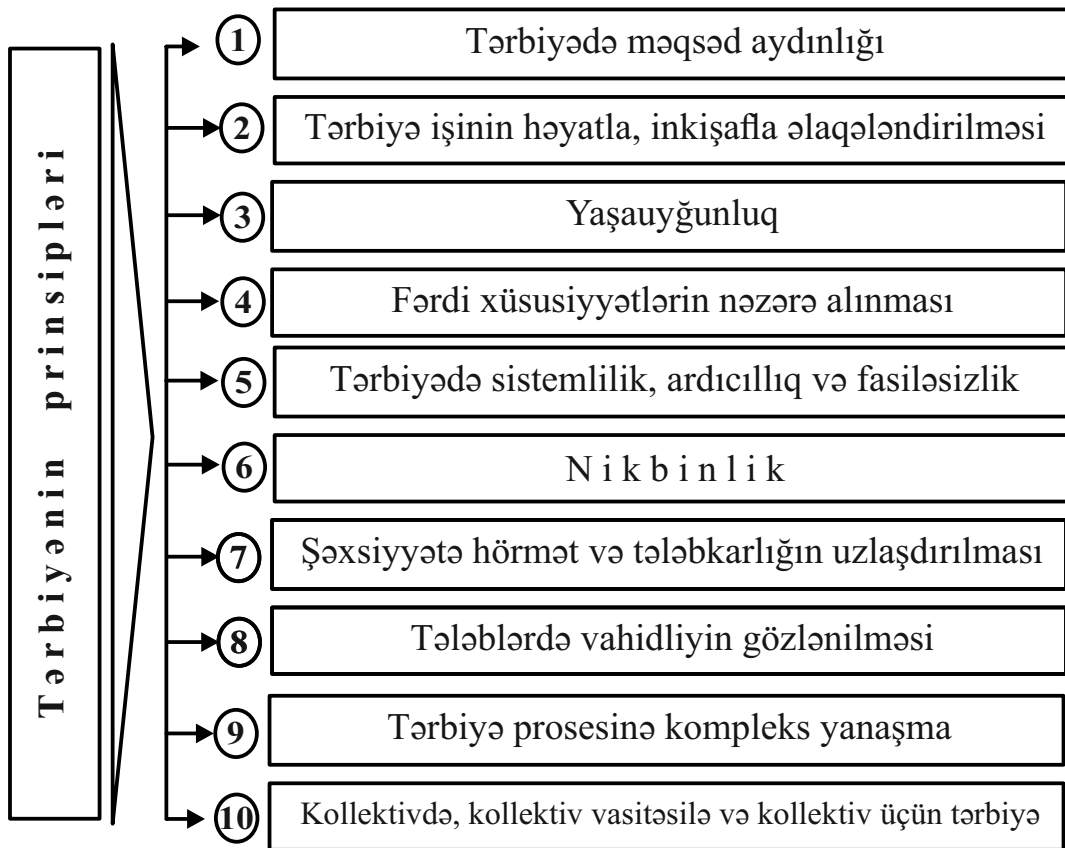
TƏLİMİN VASİTƏLƏRİ

Manitorinq - ingilis sözü olub, izləmə, müşahidə etmək deməkdir. Monitorinqin məqsədi - müdavimlərin proqram materialına necə bələd olduqlarını, biliklərdəki boşluqları, nöqsanları aşkara çıxarmaqdan, eyni zamanda hər bir müdavim tərəfindən öyrənilən materialın mənimsənilməsini təmin edən tədbirlərin işlənilib hazırlanmasına kömək göstərməkdən ibarətdir

Tərbiyənin mahiyyəti

Tərbiyə - bu və ya digər keyfiyyəti inkişaf etdirmək, davranış təcrübəsi formalaşdırmaq üçün tərbiyəçinin tərbiyə olunana mütəşəkkil, məqsədyönlü, planlı, sistemli və fasiləsiz təsir göstərməsi prosesi başa düşülür

Özünütərbiyə - şəxsiyyətin ictimaiyyətin təqdir etdiyi müsbət keyfiyyətləri və davranış təcrübəsini özündə təkmilləşdirmək, mənfi hərəkətlərdən azad olmaq üçün öz üzərində sistemli, məqsədyönlü və planlı şəkildə apardığı dərk edilmiş fəaliyyət anlaşılır

Yenidəntərbiyə - tərbiyəçinin tərbiyə olunanda təşəkkül tapmış yalnız mühakimə, mülahizə, baxış, əqidə və qiymətləndirmənin, habelə şəxsiyyətin formalaşması prosesinə əngəl törədən davranış təcrübəsinin dəyişdirilməsinə yönəldilmiş məqsədəuyğun, mütəşəkkil, planlı və sistemli fəaliyyət nəzərdə tutulur

Dərsin təhlili gedişində nəzərə alınan məsələlər

1. Qabaqcıl təcrübə, innovasiyalar və pedaqoji texnologiyalara əsasən təlimin metodlarına uyğun olaraq müəllimin fəaliyyətindəki müsbət cəhətlər və buraxılan nöqsanlar, pedaqoji ustalığın yüksəldilməsi üzrə konkret məsləhətlər (**təhsilləndirici funksiya**)

2. Nəzərdən keçirilən materialın proqrama uyğunluğu, ali məktəbdə qazanılmış biliklərin səviyyəsi (**nəzarət funksiyası**)

3. Müəllimin peşə və etik keyfiyyətləri, onun pedaqoji mərifəti, nitqi, ünsiyyət tərzisi (**tərbiyəvi funksiya**)

Mövzu:
**“Daxili işlər orqanları əməkdaşlarının fəaliyyətində
ünsiyyətin psixoloji məsələləri”**

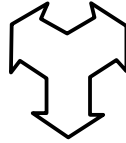
Ünsiyyətin özünəməxsus məzmunu, məqsədi və vasitələri mövcuddur. (R.S.Nemov)

Ünsiyyətin məzmunu

Fərdi təmas zamanı bir insandan digərinə ötürülən informasiya nəzərdə tutulur. Məhz öz məzmunundan asılı olaraq insanların ünsiyyəti müxtəlif xarakter daşıya və fərqlənə bilər

Ünsiyyətin vasitələri

İnsanda ünsiyyət zamanı ötürülən informasiyanın kodlaşdırılmasında, ötürülməsində, işləmə və açılmasında özünü göstərir. İnsanda dil və başqa işarələr sistemi vasitəsilə informasiya mübadiləsinə çox yer verilir

Ünsiyyətin məqsədi

İnsanda müvafiq fəallığın nə üçün, nəyin xatirinə həyata keçirilməsindən ibarətdir. İnsanların ünsiyyətə girmə məqsədinə onların dünya, təlim və tərbiyə, şəxsi və işgüzar qarşılıqlı əlaqələrin yaradılması və s. haqqında obyektiv məlumatın verilməsi və alınmasını daxil edirlər

Ünsiyyət və onun strukturu haqqında məlumat

İnsanların öz münasibətlərini aydınlaşdırmaq və ümumi nəticə əldə etmək məqsədilə öz söylərini əlaqələndirməyə və birləşdirməyə yönəldilmiş qarşılıqlı təsirinə **ünsiyyət** ünsiyyət deyilir.

ünsiyyət iki və daha çox şəxs arasında baş verir

həmin proses az-çox dərk edilmiş olur

ünsiyyət insanlar arasında informasiya mübadiləsi olmaqla bərabər qarşılıqlı təsir prosesi, real gerçəkliyi əks etdirmək vasitəsidir

ünsiyyət dinamik prosesdir, onun müxtəlif forma və vasitələri vardır

Müasir sosial psixologiyada ünsiyyətin üç mühüm tərəfi, cəhəti qeyd olunur

Kommunikativ tərəf - ünsiyyət informasiya mübadiləsi kimi və yaxud ünsiyyətin kommunikatif tərəfi

İnteraktiv tərəf - ünsiyyət qarşılıqlı təsir prosesi kimi və yaxud ünsiyyətin interaktiv tərəfi

Perseptiv tərəf - ünsiyyət insanların bir-birini qavraması, anlaması kimi və yaxud ünsiyyətin perseptiv tərəfi

Ünsiyyətin növləri

Məzmunundan asılı olaraq

maddi ünsiyyət - əşyalar və fəaliyyət məhsullarının mübadiləsi yolu ilə

koqnitiv ünsiyyət - biliklərin mübadiləsi

kondision ünsiyyət - psixi və fizioloji vəziyyətin mübadiləsi

motivlərlə bağlı ünsiyyət - təhriklərin, motivlərin, maraqların mübadiləsi

işgüzar fəaliyyətlə bağlı ünsiyyət - iş, əməliyyat, bacarıq və vərdişlərin mübadiləsi

Məqsədindən asılı olaraq

bioloji ünsiyyət - orqanizmi mühafizə etmək, qorumaq, saxlamaq və inkişaf etdirməklə bağlıdır

sosial ünsiyyət - şəxsiyyətlərarası münasibəti, təması yaratmaq və inkişaf etdirmək, fərdin şəxsi yüksəlişini genişləndirmək məqsədi güdür

Vasitələrindən asılı olaraq

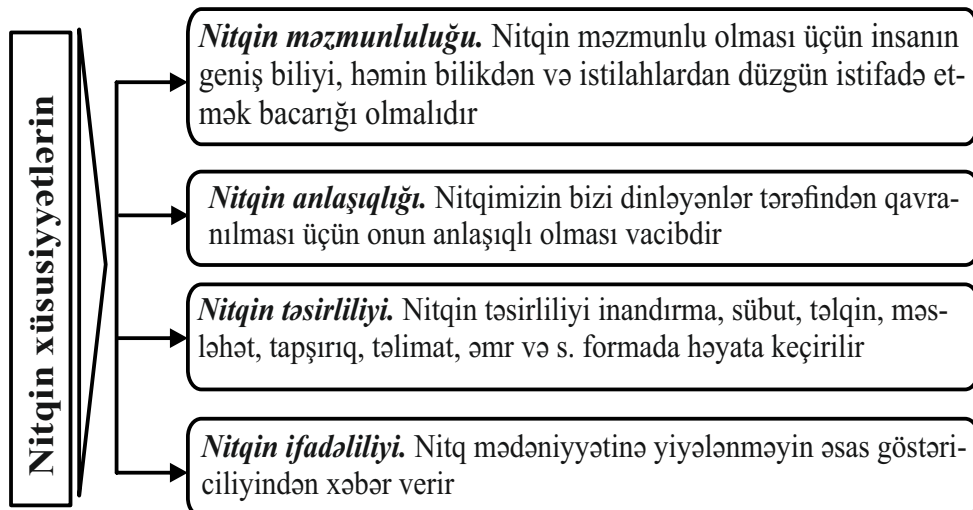
vasitəli - vasitələrin köməyi ilə həyata keçirilən ünsiyyətdir. Bunlara əşyaları, qeydləri, kitabları və s. aid etmək olar

vasitəsiz - heç bir kənar təhrik və istiqamət olmadan şəxsi təması və ünsiyyətdə olan adamların bir-birini bilavasitə ünsiyyət aktında qavramasını nəzərdə tutur

Nitqin əsas funksiyaları və xüsusiyyətləri

Nitqin əsas xüsusiyyətləri

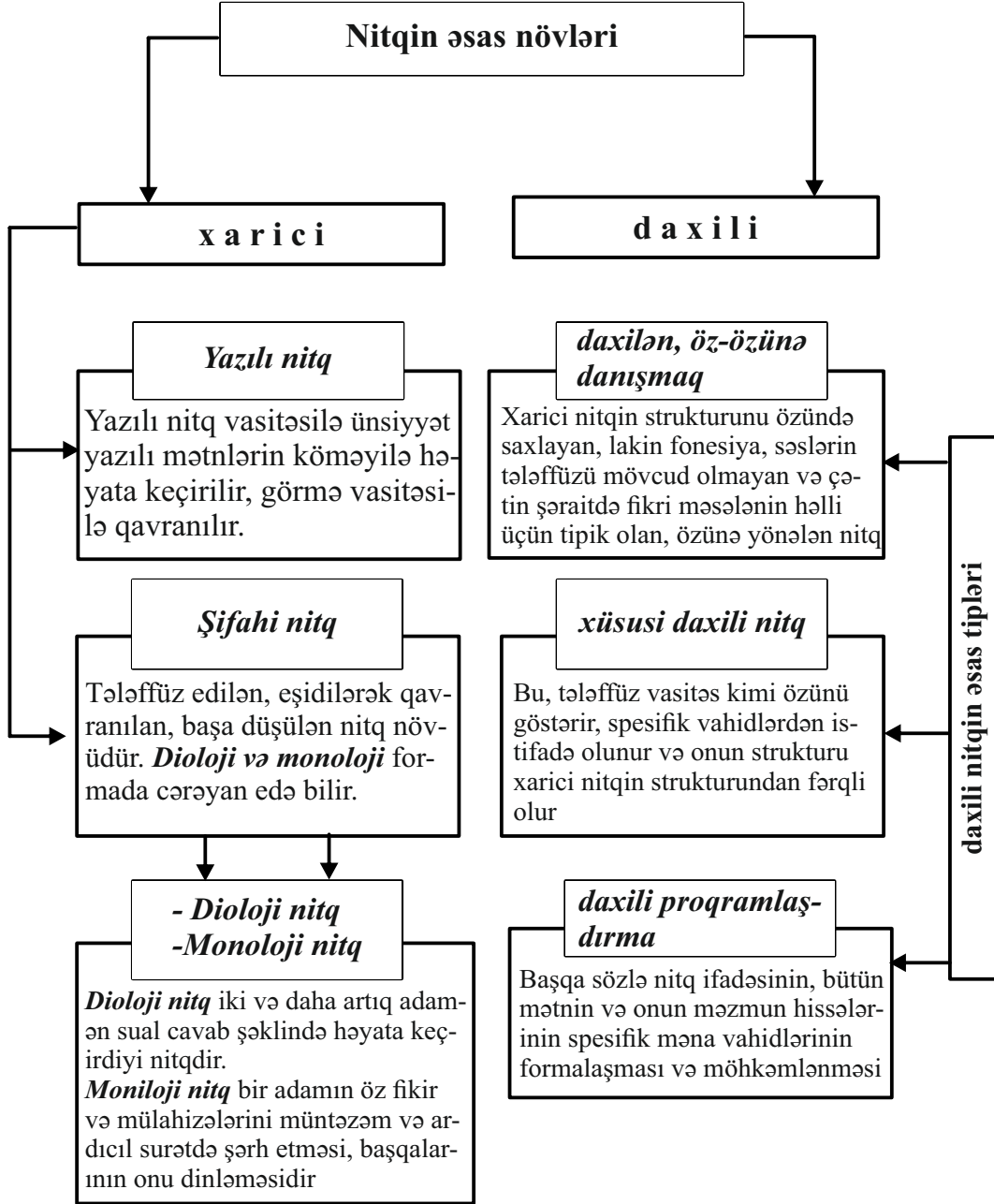

Ünsiyyətin funksiyaları

L.A.Karpenko ünsiyyətin məqsədindən aslı olaraq 8 funksiyasını qeyd etmişdir

- 1** *Təmas funksiyası* - bu funksiyanın məqsədi ünsiyyətdə olan tərəflərin informasiya mübadiləsi üçün qarşılıqlı əlaqəni gözləməklə bağlı təmas yaratmaqdan ibarətdir
- 2** *İnformasiya funksiyası* - bu funksiyanın məqsədi məlumat mübadiləsindən, daha doğrusu sorğuya qarşı fikir mübadiləsindən ibarətdir
- 3** *Təhrikedici funksiya* - bu funksiyanın məqsədi ünsiyyətdə tərəf müqabilini bu və ya digər işi yerinə yetirməklə bağlı fəallığa yönəltməkdən ibarətdir
- 4** *Əlaqələndirmə funksiyası* - bu funksiyanın məqsədi birgə fəaliyyətin təşkili zamanı yerinə yetiriləcək işlərin qarşılıqlı əlaqəsinin yaradılmasından ibarətdir
- 5** *Anlama funksiyası* - bu funksiyanın məqsədi tək-cə məlumatın mənasının adekvat qavranılması və anlaşılması deyil, tərəf müqabillərinin bir-birini anlamalarından ibarətdir
- 6** *Amotiv funksiya* - bu funksiyanın məqsədi tərəf müqabilində emosional təəssürat yaratmaq, eyni zamanda bunun köməyi ilə özünün həyəcan və vəziyyətini dəyişdirməkdən ibarətdir
- 7** *Münasibətlərin yaradılması funksiyası* - bu funksiyanın məqsədi rol, işgüzar, şəxsiyyətlərarası əlaqələr sistemində özünün yerini dərk etməkdən ibarətdir
- 8** *Təsir göstərmək funksiyası* - bu funksiyanın məqsədi tərəf müqabilinin vəziyyətini, davranışını, fikrini, təsəvvürünü, tələbatlarını, fəallığını və s. dəyişdirməkdən ibarətdir

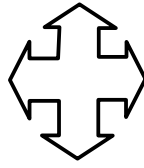
Nitqin növləri

Şəxsiyyətərarası ünsiyyətdə mövcud olan əsas zonalar

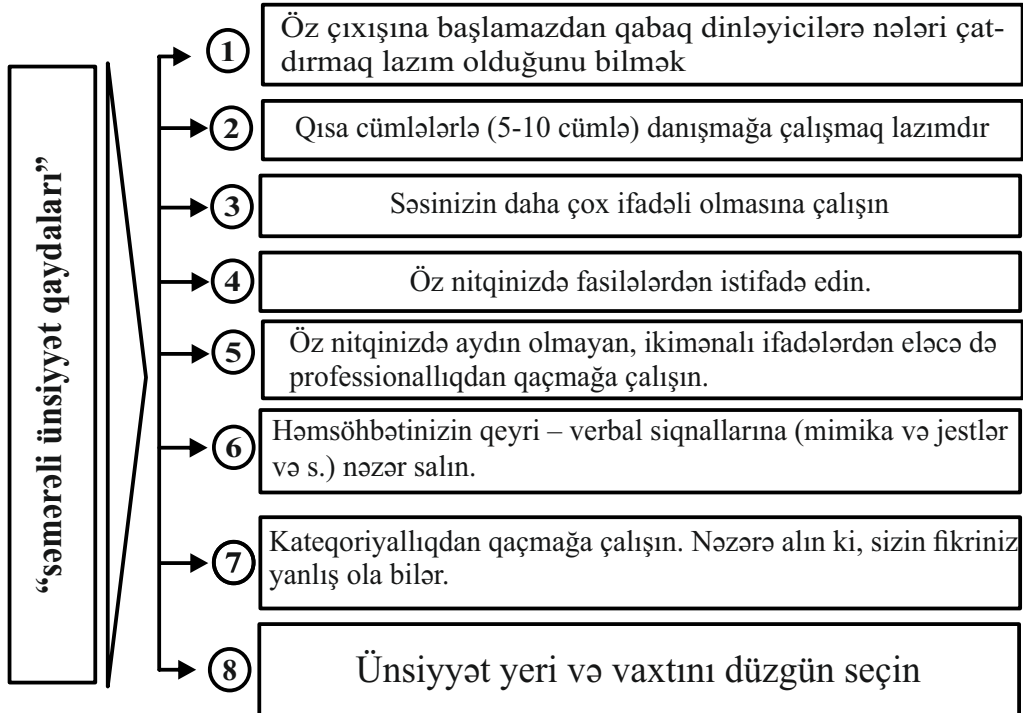
İntim ünsiyyət zonası (Yarım metrədən bilavasitə bədənə təmasa qədər olan məsafə). Bu məsafədə valideynlər övladları, olduqca yaxın dostlar, sevgililər ünsiyyət saxlayır. Az tanıdığımız bir adam bu məsafədən insana yaxınlaşanda adam özünü çox narahat hiss edir

Şəxsi ünsiyyət zonası. Bu məsafədə bir-biri ilə yaxşı, yaxın tanış olan adamlar ünsiyyət saxlayırlar. Bu məsafə adamların bir-birinə toxunmalarına, əl vermələrinə, əllə çiyinə vurmalarına imkan verir. (0,5 metrədən 1,5 metrə olan məsafə)

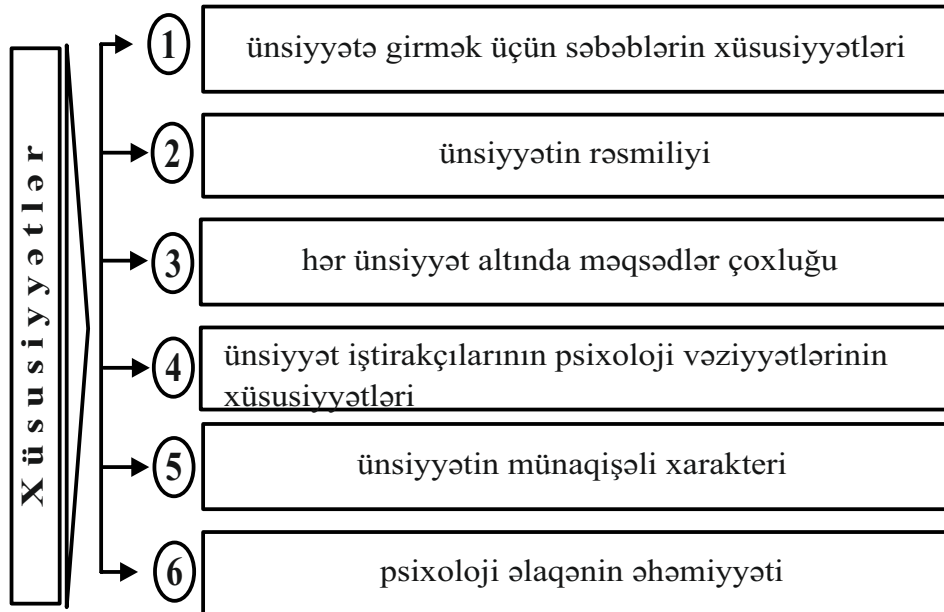

Formal ünsiyyət zonası (1,5 metrədən 3 metrə qədər olan məsafə). Adətən bu məsafəni işgüzar adamlarla ünsiyyət, eləcə də təsadüfi, az əhəmiyyətli söhbət zamanı gözləyirlər.

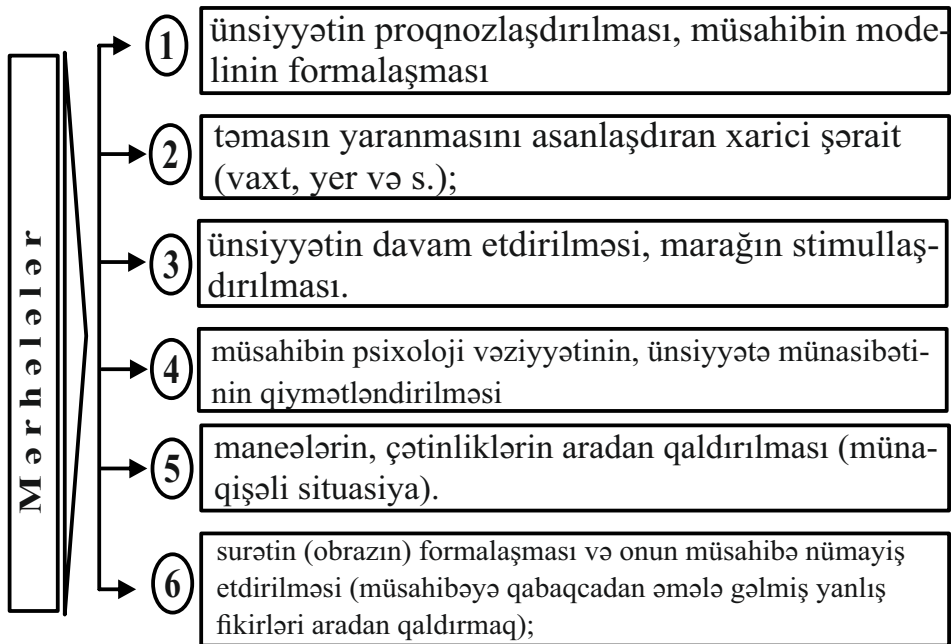
Ümumi ünsiyyət zonası (3 metrədən uzaq məsafə). Bu məsafədə birinci və ikinci ünsiyyət zonalarındakı davranışı həyata keçirmək mümkün deyildir. Bu məsafədə sadəcə olaraq, məsələn, mühazirəni dinliyərsən və deyə bilərsən ki, ümumi ünsiyyət situasiyasına düşmüşsən

Daxili işlər orqanları əməkdaşlarının peşə ünsiyyətinin psixoloji xüsusiyyətləri (özünəməxsusluğu) aşağıdakılardır:

DİO əməkdaşlarının ünsiyyəti zamanı psixoloji təmasın yaradılması

Mövzu:
“Psixologiyada sosial qrup anlayışı. Qrup cinayəti və mütəşəkkil cinayətkarlığın psixologiyası ”

Qrupun tərifı

Tarixən müəyyən cəmiyyət çərçivəsində yaranmış, ümumi mənafe, sərvətlər və davranış formalarına malik olan insanların nisbətən sabit birliyi qrup adlanır.

D.Mayersə görə qrup....

Qrup bir-birinə qarşılıqlı təsir göstərən, bir-birinə uzun müddət təsir göstərməklə özlərini «biz» kimi qavrayan iki və daha artıq insan birliyi

**Sosial qrup və kollektiv
haqqında anlayış**

Qrupdan fərqli olaraq kütlə isə.....

Kütlə aydın dərk olunmuş ümumi məqsəddən məhrum olan, lakin bir-biri ilə öz emosional vəziyyətinin oxşarlığı və ümumi diqqət obyektinə görə bağlı olan, xüsusi strukturu olmayan insan toplusudur. Sosial qruplarda isə aydın dərk olunmuş ümumi məqsədlər mövcud olur.

Qrupların əsas funksiyaları

Sosializasiya funksiyası

Burada qrup üzvlərinin sosialləşməsi, sosial təcrübəni mənimsəməsi, bir şəxsiyyət kimi formalaşmasını nəzərdə tutur. İnsanın sosialləşməsi onun düşdüyü ilkin sosial qrupdan başlayır.

İnstrumental funksiya

Qrupda insanların birgə fəaliyyətinin bu və ya digər şəkildə həyata keçirilməsini nəzərdə tutur. Bu, xüsusilə kollektiv şəkildə həyata keçirilən fəaliyyət növlərində özünü daha aydın şəkildə göstərir.

Ekspressiv funksiya

Buna psixoloqlar qrupda insanın rəğbətəndirmə, hörmət və etimada tələbatının təmin olunmasında ifadə olunmasını aid edirlər. Başqa sözlə sosial qruplar insanların qeyd olunan tələbatlarını ödəmək vəzifəsini də yerinə yetirirlər.

Müdafiəedici funksiya

Elə həmin funksiyanın adı onun mahiyyətini başa düşməyə imkan verir. Sosial qrup öz üzvlərinin hərtərəfli müdafiəsi üçün əsaslı şərait yaradan bir birlik kimi fəaliyyət göstərir.

Psixoloji ədəbiyyatda kiçik qrupların bir növü kimi referent qrupları da qeyd edirlər (latınca *referens* sözündən götürülmüşdür). Özünün normaları, fikirləri, qiymətləri fərdin davranış motivlərinə çevrilən sosial birlik **referent qrup** adlanır.

Sosial qrupların növləri

Böyük qruplar.

Böyük qrup 30 – 40-dan artıq insan birliyidir. Böyük qrupun üzvləri bir-birini tanımaya, bir-biri ilə görüşməyə bilirlər. Bu cür qruplara çoxsaylı tələbə və müəllim kollektivi olan Universitetləri, böyük şirkətləri, dövlətləri, millətləri və s. aid etmək olar.

Kiçik qruplar.

Kiçik qrupa gəldikdə bu 2-dən 30-40-a qədər olan insan birliyidir. Kiçik sosial qruplarda insanların bir-birilə təması daha yaxın və daimi xarakter daşıyır.

Şərti qruplar müəyyən şərtlərə, adamların müəyyən xüsusiyyətlərə (cins, yaş, həmkarlıq və s.) əsasən müəyyən qrupa daxil edilməsi nəticəsində yaranır.

Real qruplara gəldikdə bunlara müəyyən zaman və məkan daxilində real münasibətlərlə birləşmiş insan birliyini aid edirlər.

Kiçik qrupların mövcudluq dərəcəsinə görə iki növünü: **real** və **şərti** qrupları qeyd edirlər.

Rəsmi qruplar rəsmi sənədlər əsasında yaradılmış qruplardır.

Kiçik qrupların məqsəd və xarakterinə görə daha iki növünü qeyd edirlər: **rəsmi (formal)** və **qeyri-rəsmi (qeyri formal)**

Qeyri – rəsmi qruplara gəldikdə, adından görüldüyü kimi, rəsmi sənədlər əsasında yaradılmayan insan birliyidir.

**İdarəetmə ilə bağlı olaraq sosial psixologiyada
beş cür rəhbərlik üslubu qeyd olunur**

İdarəetmədəki rəhbərlik üslubları

①

Avtokratik rəhbərlik üslubuna malik olan liderlər (rəhbərlər) bir növ müstəbid olur. Adətən avtokratik və avtoritar rəhbərlik üslubuna malik olan liderlər qrup üzvlərinin fikir və ideyalarını nəzərə almadan, müstəqil hərəkət edirlər.

②

Avtoritar lider qrup üzvlərinin imkan və qabiliyyətlərini aşağı qiymətləndirir. Bu cür rəhbərlər qrup üzvlərinin təşəbbüslərini boğur, ya da sadəcə olaraq onlardan istifadə etmirlər. Bu cür rəhbərlər belə hesab edirlər ki, onlar «hər şeyi özləri bilirlər».

③

Avtoritar liderdən fərqli olaraq **demokratik** üsluba malik olan lider qrup üzvləri tərəfindən rəğbətlə qarşılanır. Bu cür rəhbərlik üslubuna malik olan lider daima qrup üzvləri ilə razılaşır. Qərar qəbul edərkən qrup üzvlərinin təkliflərini nəzərə alır.

④

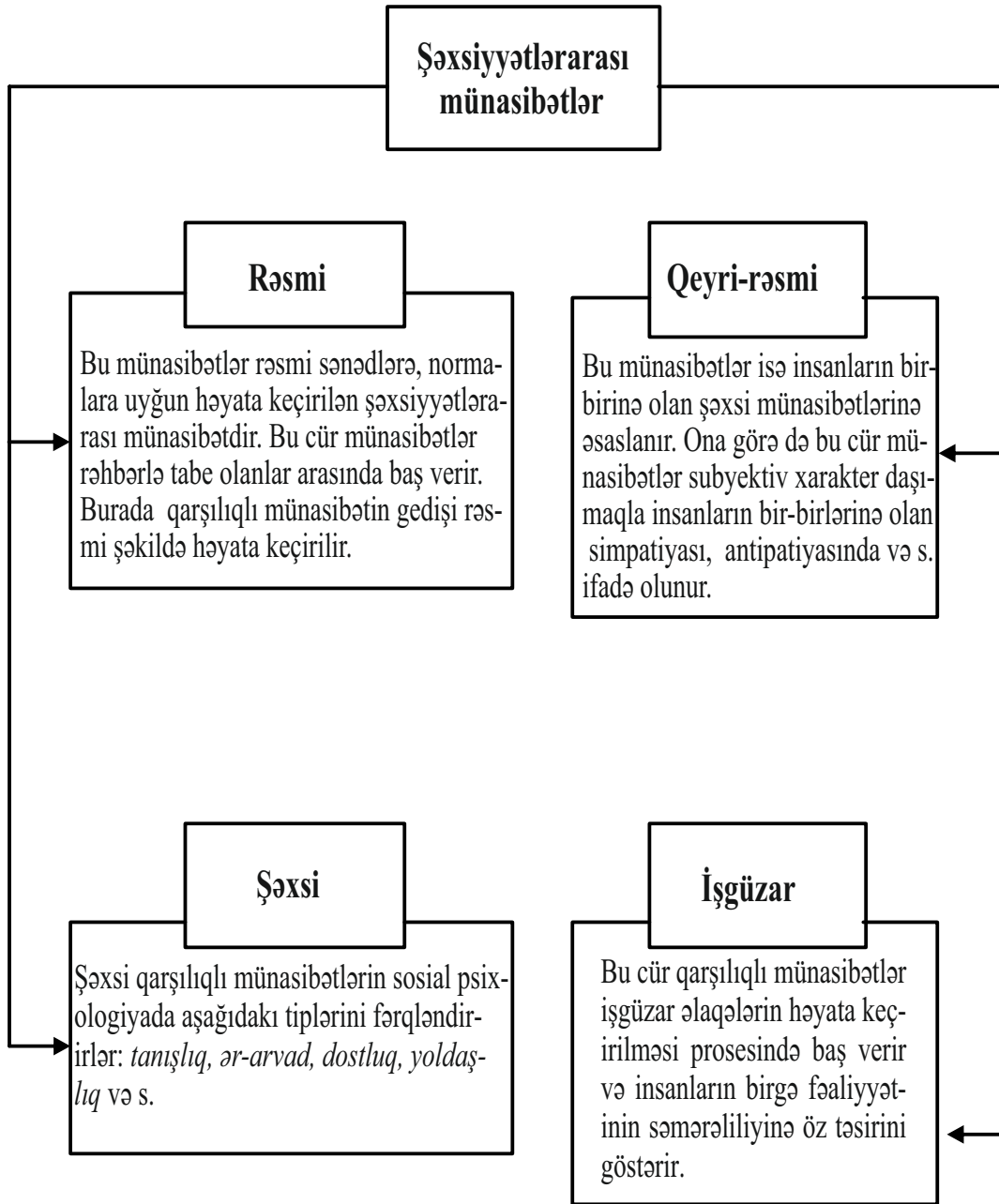
Qeyri-sabit rəhbərlik üslubuna malik olan liderlərə gəldikdə onlar dəyişgən olurlar. Onların necə hərəkət edəcəklərini qabaqcadan müəyyənləşdirmək mümkün olmur. Bir dəfə avtoritarlıq göstərən bu cür liderlər, başqa vaxt yerli-yersiz ya demokratik, ya da laqeyd rəhbərlik üslubuna yer verirlər.

⑤

Laqeyd rəhbərlik üslubuna malik olan liderlərin qrup üzvləri ilə ünsiyyəti kortəbii xarakter daşıyır. Çox vaxt onların arasında yaranan ünsiyyət qrup üzvləri tərəfindən diktə olunur. Bu cür liderlər qrupa müəyyən tapşırıqlar verməklə məhdudlaşır, onun necə yerinə yetirilməsinə əhəmiyyət vermirlər.

Sosial psixologiyada rəhbər işçi və lider arasındakı aşağıdakı fərqlər qeyd olunur (İ.V.Parıqin)

Rəhbər işçi	Lider
Rəhbərlik rəsmi əsasda meydana çıxan müxtəlif sosial təşkilat və qurumlarda məqsədyönlü xarakter daşıyan sosial prosesdir	Liderliyə gəldikdə, o, qrupdaxili, şəxsiyyətlərarası münasibətlər əsasında spontan şəkildə əmələ gələn prosesdir.
Rəhbərlik adətən makromühitin başlıca tələbatlarına və mənafeyinə uyğun şəkildə formalaşdırılır və həyata keçirilir. O, qrupda yerinə yetirilən işlərin vəziyyəti və qrup fəaliyyətinin nəticələri üçün qanun qarşısında məsuliyyət daşıyır.	Liderlik isə spontan bir proses kimi qrup və onun üzvlərinin tələbat və mənafeələrinə müvafiq olaraq meydana çıxır və mövcud olur. Lider qrupun fəaliyyəti üçün heç bir şəxsi məsuliyyət daşımır.
Rəhbərlik daha çox stabil xarakter daşımaqla daha geniş sahəyə malikdir. Müəyyən reqlament daxilində makromühitlə əlaqə saxlayır. Rəhbər işçi başqa təşkilatlarda öz qrupunu təmsil edir.	Liderlik isə daha çox dinamik xarakter daşıyır, şəxsiyyətlərarası münasibətlərin formalaşması xüsusiyyətlərindən köklü surətdə asılıdır. Liderin təsir sahəsi əsasən qrupdaxili münasibətlərlə məhdudlaşır.
Rəhbər işçiyə qanunla tənzim olunan müəyyən hüquq və səlahiyyət verilir.	Lider isə qanunla müəyyən edilmiş hüquqlara malik deyildir.
Rəhbər işçi tərəfindən hər hansı bir məsələyə qərar qəbulu əsasən vasitəli xarakter daşıyır. Onun geniş informasiya kanalları vardır. O, qərar qəbulu zamanı öz səlahiyyətini aşağı pillə işçilərinə həvalə edə bilər.	Lider isə qrup tərəfindən qərarın qəbul edilməsinə təsir göstərir və həmin qərarın çıxarılmasında bilavasitə iştirak edir. O, müəyyən bir informasiyanı qeyri-rabitə kanalları sistemi ilə əldə edir.

Cinayətkar qrupları öyrənməkə aşğıdakıları bilmək vacibdir

1

Qrupun tərkibi. Öz tərkibinə görə qrup yaş, cins, milliyyət, peşə yönümü və digər əlamətlərinə görə qarışıq və müxtəlif ola bilər. Bunları bilmək qrupun incə yerini aşkar etməyə imkan verir.

2

Qruplar quldurluq, xuliqanlıq, narkotik maddələrdən istifadə edənlər, rüşvətخورlar, dövlət malını talayanlar, adı altında bir neçə qrupa bölünürlər. Onlar haqqında məlumatın olması onlarla mübarizə apararkən lazım olur.

3

Qrupun strukturu və onun inkişaf səviyyəsi. Burada hakimiyyətin bölüşdürülməsinin xarakteri, təşkilatçılıq və nizam-intizamın səviyyəsi, qrup üzvlərinin vəzifələri və ifa etdikləri rollar nəzərdə tutulur.

4

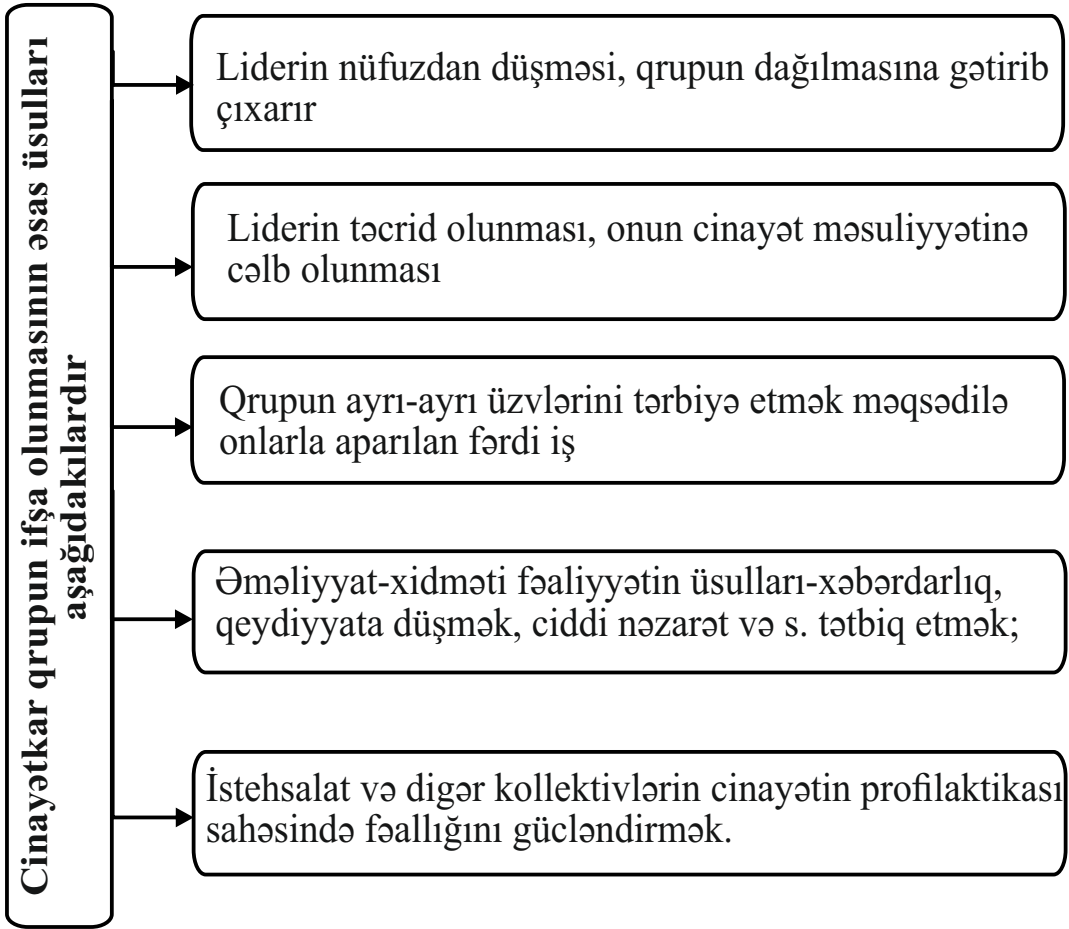
Ev oğurluğu, oğurlanmış əşyaların satılması, vəzifəli şəxsin dövlət malını talan etməsi və möhtəkirkdə və s. vasitəçilik.

5

Bir qayda olaraq kifayət qədər gərgin olan şəxsiyyətlərarası münasibətlər qrupun incə yerlərini aşkar etməyə və onun ayrı-ayrı üzvlərinə düzgün təsir etməyə imkan verir. Bəzən qrupun üzvləri arasında mübahisələr, liderlik uğrunda mübarizə, oğurlanmış əşyaların ədalətsiz bölünməsi qrupun dağılmasına gətirib çıxarır

6

Cinayətkar fəaliyyətin təsiri altında əmələ gələn qrup normaları və qiymətləri onun üzvlərinin kifayət qədər davranış və hərəkətlərinin xarakterindən xəbər verir. Bu normalardan kənara çıxanda onun üzvü çox sərt cəzalandırılır.

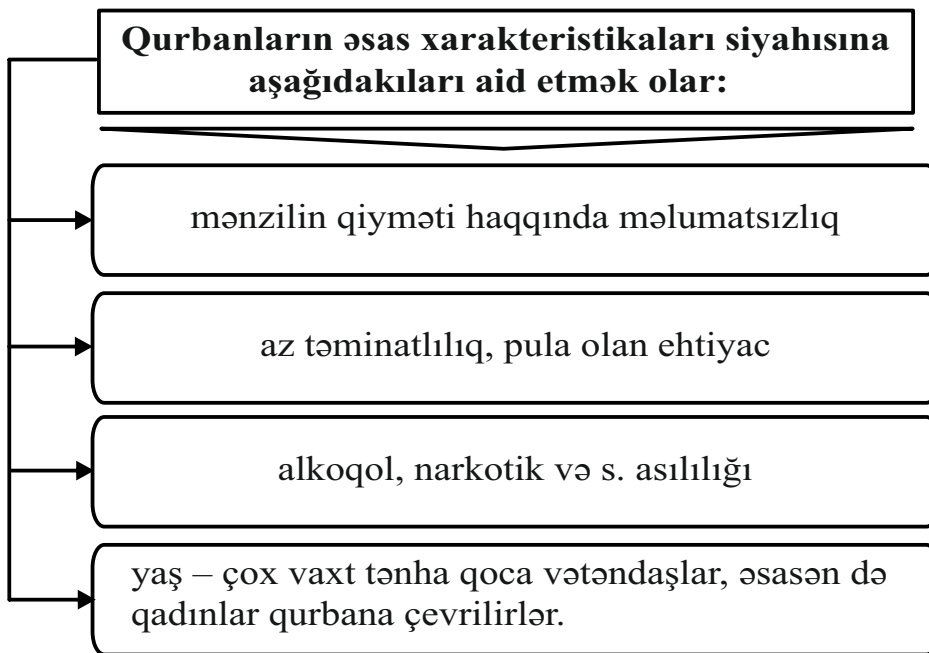
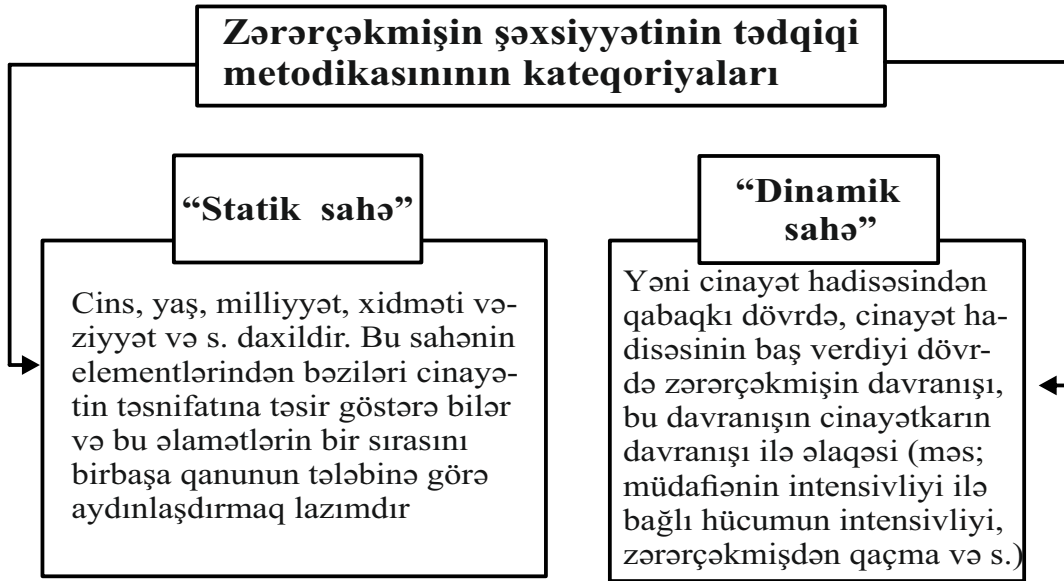
Cinayətkar qrupun təhlili zamanı xüsusilə aşağıdakıları aydınlaşdırmaq lazımdır:

Bu qrupa birləşmənin səbəbləri - şəxsi simpatiya, rəğbət, davranışın ümumi normaları, ümumi əqidə, hüquqi şüurun analoji qüsurları və s.

Qrupda rolların bölüşdürülməsi - liderlərin nüfuzundan və təşəbbüskarlığından, şəraitə uyğunlaşmasından və a. asılıdır

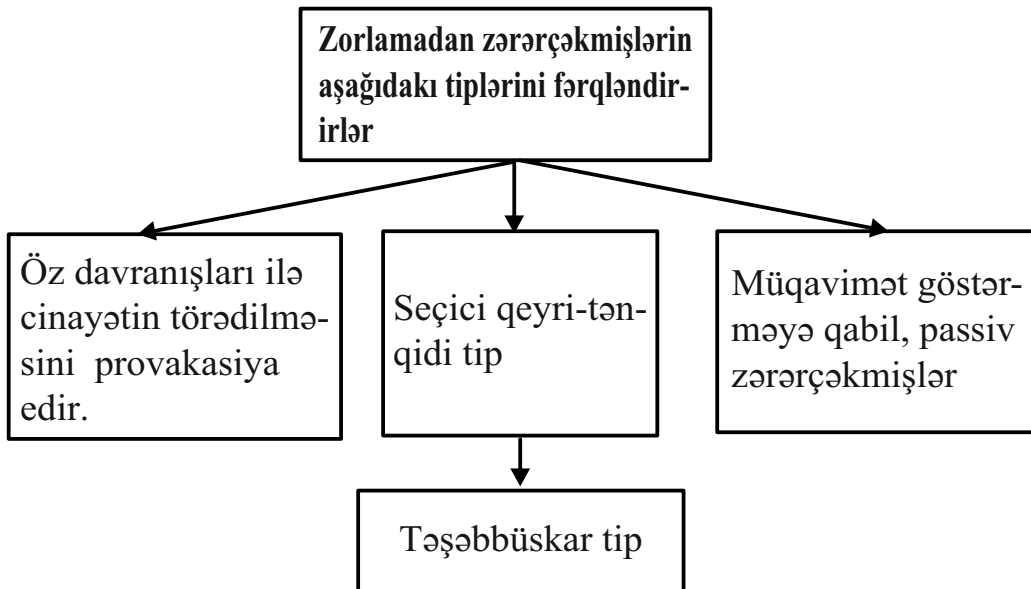
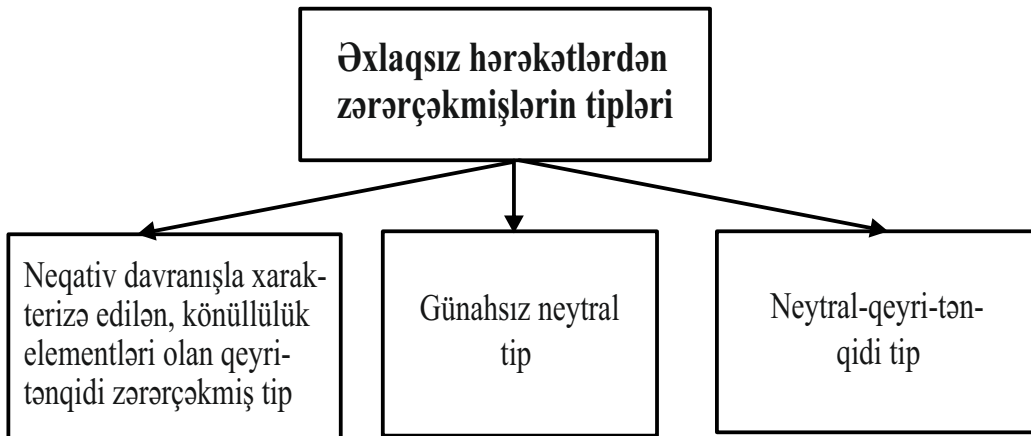
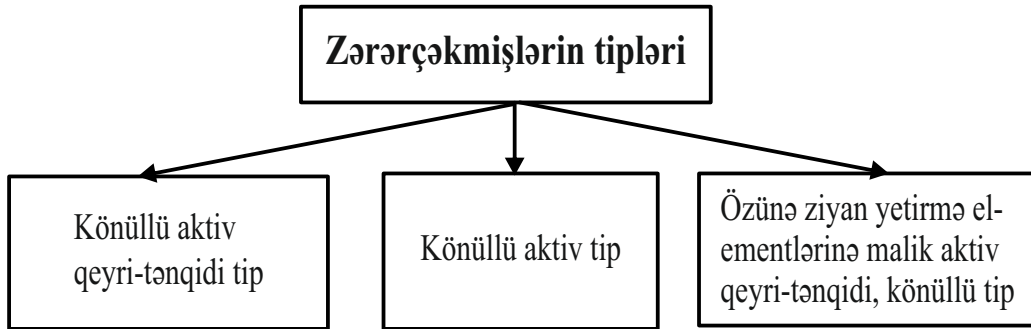
Qrupun daxilində münaqişələr və ziddiyyətlər.

Mövzu:
“Zərərçəkmiş şəxsin psixoloji xüsusiyyətləri. Məhkəmə psixologiyasının ümumi problemləri ”

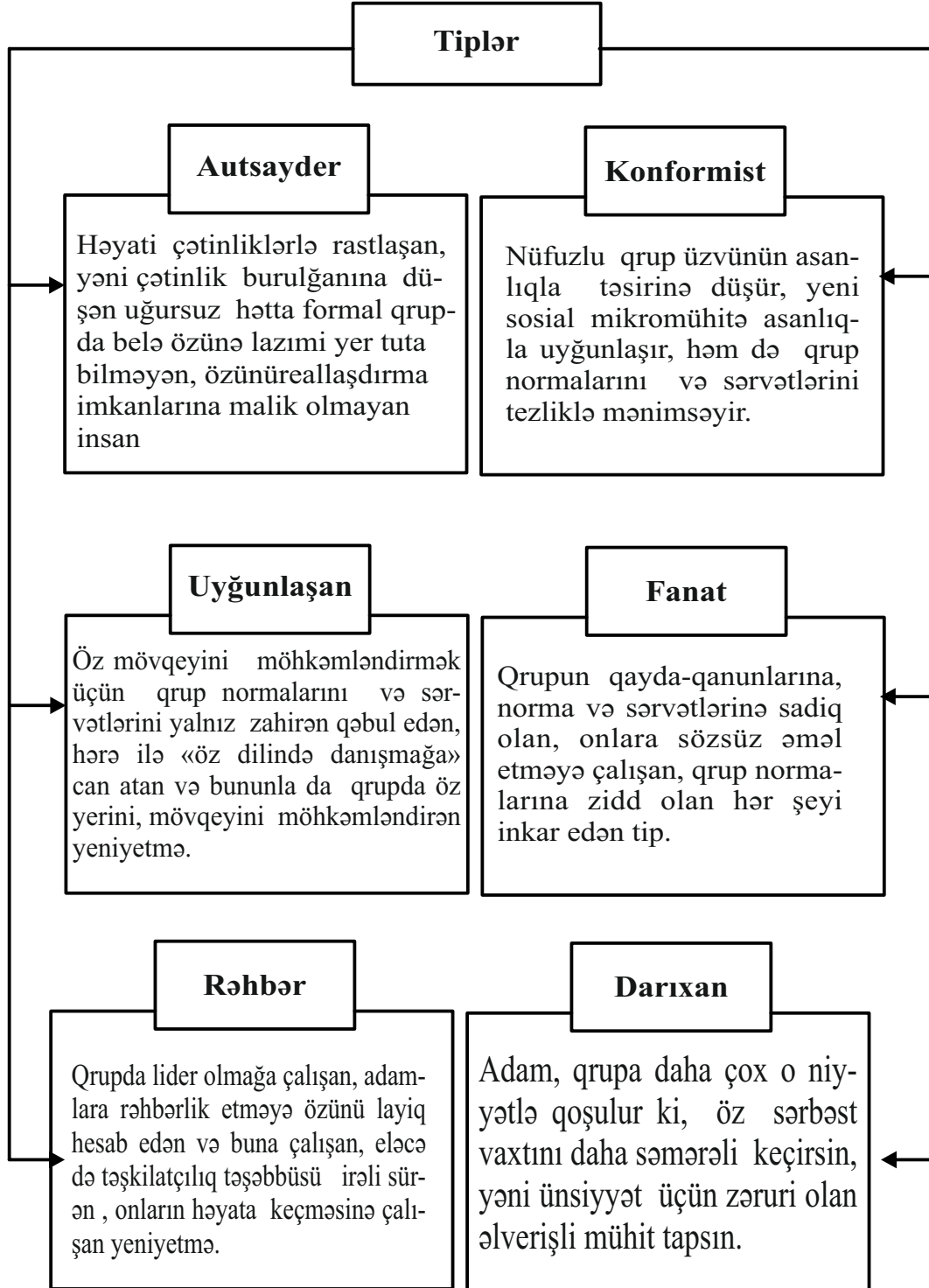

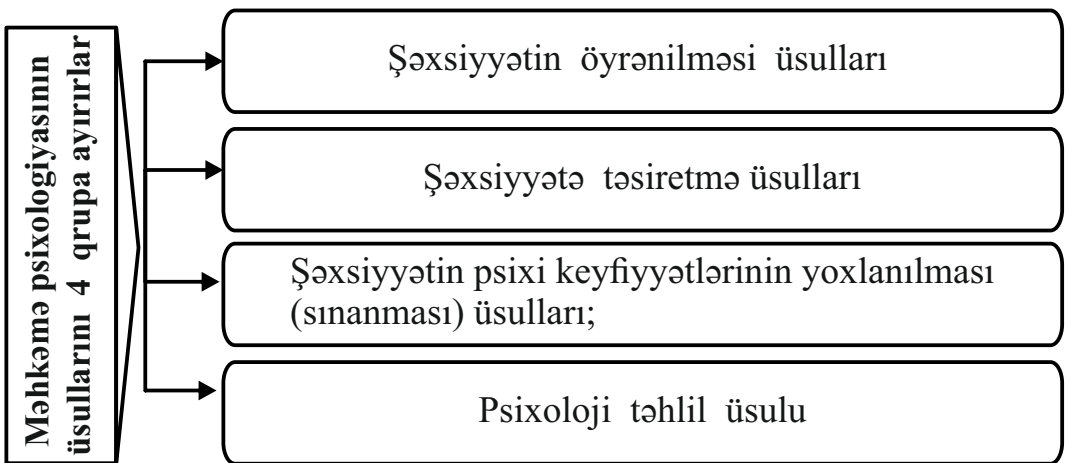
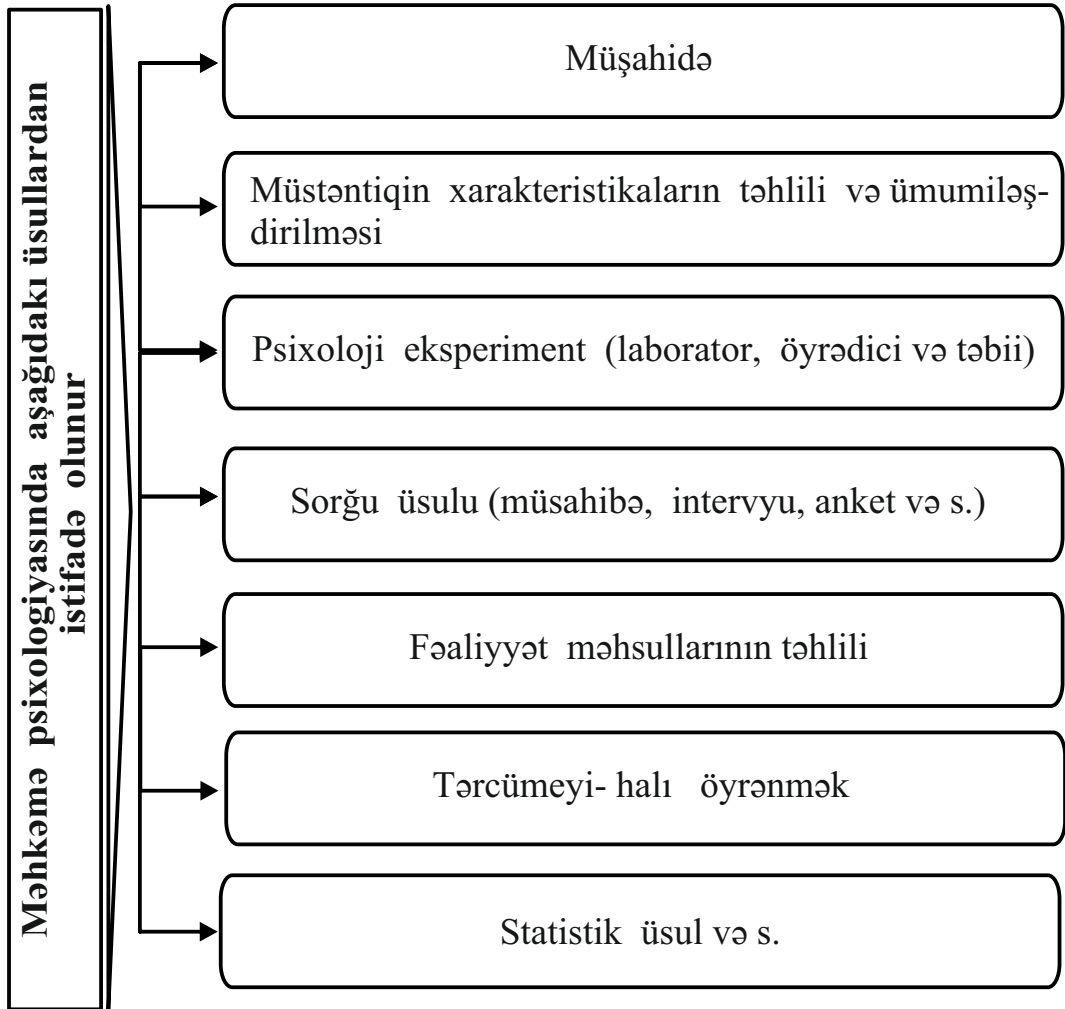
Cinayətkarlar tərəfindən vətəndaşlardan qeyri-qanunimənzil qopardılması zamanı işlədilən əsas variantlar bunlardır:

- 1 mənzil sahiblərinə psixi və fiziki təsir göstərirdilər
- 2 Mənzillərin sahiblərinin ölümündən sonra onların sənədlərindən istifadə edərək mənzili əvvəlki, köhnə tarixli pasportu saxtalaşdıraraq uydurulmuş, qondarma şəxsin adına sənədləşdirir, sonra isə satır və gizlənidilər.
- 3 təşkilatların möhür və blanklarını saxtalaşdıraraq yalandan, saxtakarlıqla mənzili satırdılar və pulları alaraq gizlənidilər;
- 4 Mənzili dəyişdirmək bəhanəsilə həqiqətən yaşayış şəraitinin pisləşdirilməsi ilə dəyişiklik edirdilər, bu zaman boş etibarnamə alaraq mənzilin satışından əldə olunan fərqi özünüküləşdirir və əvvəlcədən sakinləri uydurulmuş ünvanda qeydə aldıraraq gizlənidilər
- 5 Vətəndaşların hüquqi savadsızlığından istifadə edərək onların yaşayış sahəsini dəyişdirmək bəhanəsilə bütün əmlakı idarə etmək hüququ üçün boş etibarnamə alırdılar, bundan sonra mənzil satılırdı, göstərilən mənzilin «saticıları» isə gizlənidirdi

Müxtəlif cinayətkar yeniyetmə qruplarında olan tipləri:

Mövzu:
“DİO əməkdaşlarının fəaliyyətində münaqişələrin qarşısının alınması və peşə adaptasiyası ”

Münaqişə

Rəqabət zəminində bir-birinə əks maraqların (məqsədlərin, mövqelərin, nəzərlərin və s.) toqquşmasıdır; müxtəlif məsələlərə görə kəskin emosional həyəcanlarla əlaqəli qarşılıqlı anlaşmanın yoxluğudur.

Bir sıra psixoloqlar hesab edir ki, münaqişə **xeyirdir**, çünki, o:

→ problem və ona müxtəlif fikirləri, həlli yollarını aşkar etməyə kömək edir

→ fəaliyyətin səmərəsinin artmasına yardım olur

→ bəzən zahiri təzyiqa qarşı kollektivi həmrəy edə bilər.

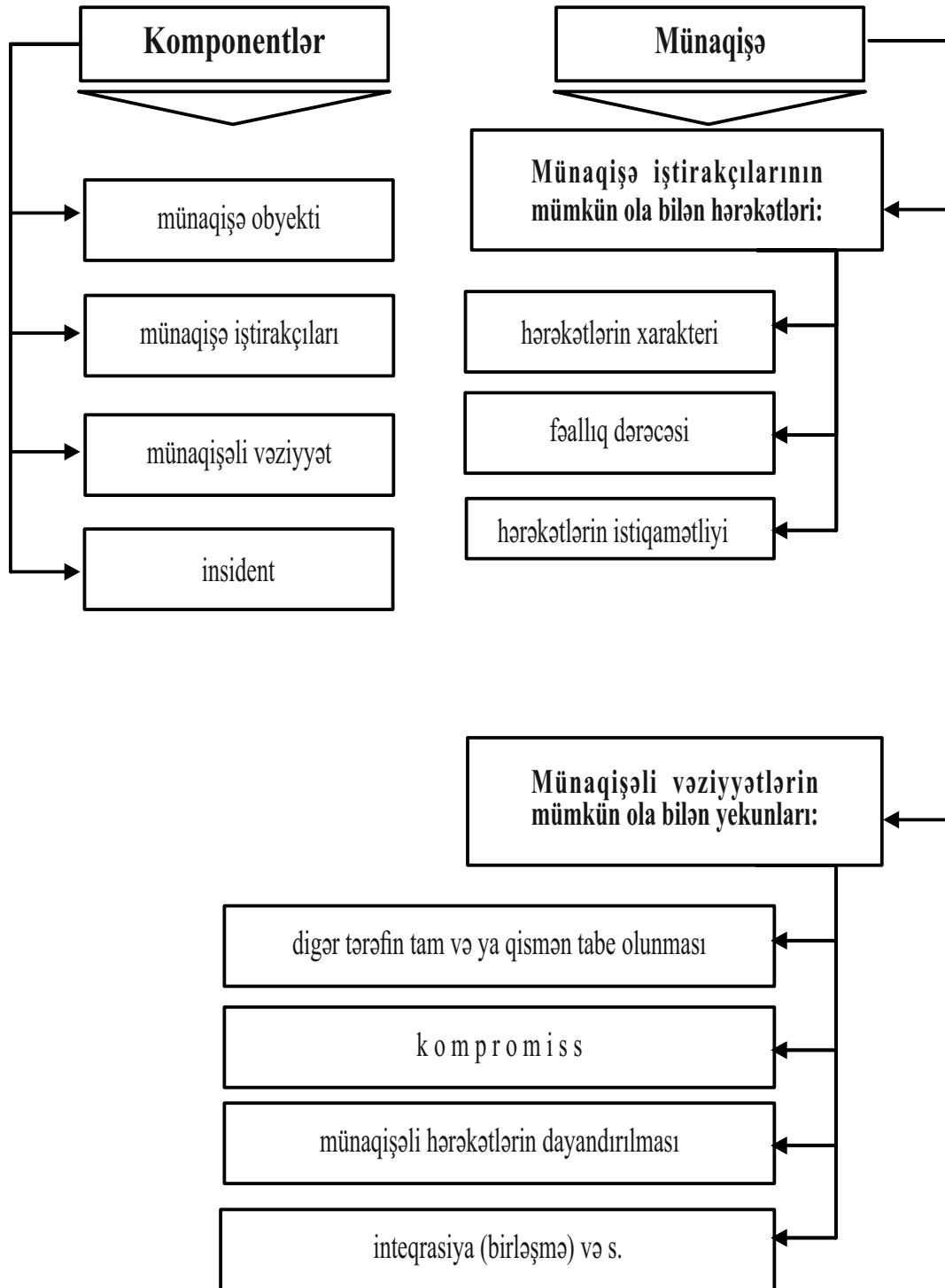
Digər fikrin tərəfdarları iddia edir ki, münaqişə **şərdir**, çünki, o:

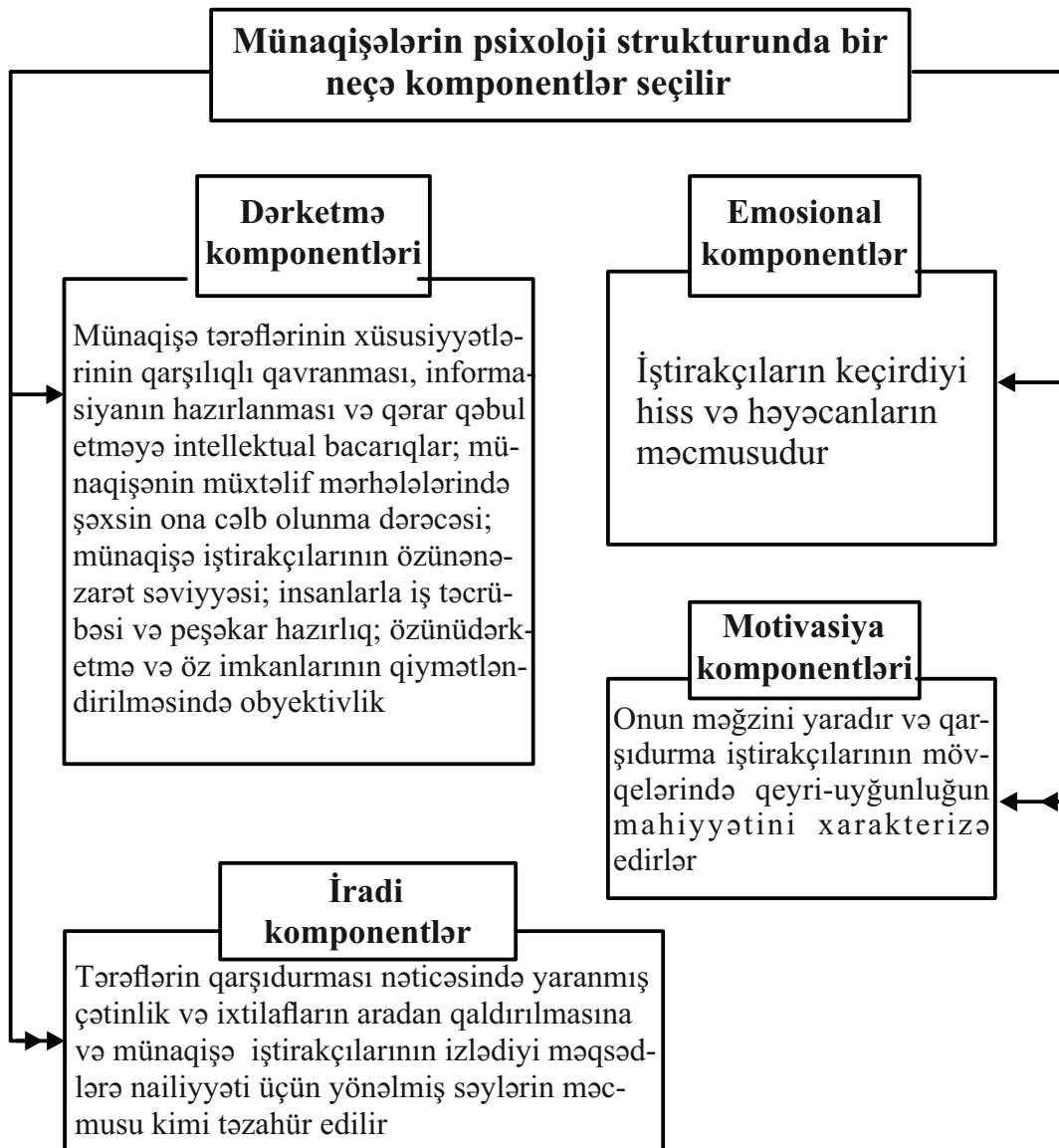
→ bir çox insanları xidməti vəzifələrini yerinə yetirilməsindən yayındırır

→ insanların əsəbiliyini artırır, stresslərə səbəb olur

→ sosial-psixoloji mühitin pisləşməsinə gətirir

Münaqişənin əsas struktur komponentləri

Münaqişələrin tipologiyası.

İstiqamətliyinə görə münaqişələr bölünür

üfüqilərə (yəni bu halda iştirakçılar bir-birinin təbəçiliyində deyil)

şaqulilərə (yəni rəhbərlər və tabelikdə olanlar arasında). Bu cür münaqişələr 70 %-dən 80 %-ə qədəri təşkil edir

qarışıqlara (yəni, birbaşa təbəçilikdə olmayan rəhbər və tabelikdə olanlar arasında sosial statusa görə)

Yaranma mənbəsinə görə adətən seçilir

şəxsiyyət münaqişələri (şəxsiyyətdaxili, psixoloji). Bunlar insanlarda əks motiv, tələbat, maraqların toqquşması zamanı yaranır

şəxsiyyətlərarası münaqişələr. Münaqişələrin bu növü – şəxslərin bir yerə sığmayan məqsədləri izlədiyi problemlə vəziyyətdə yaranır; qarşılıqlı münasibətlərdə reallaşdırmağa cəhd göstərərəkən bir yerə sığmayan dəyər və normalara üstünlük verirlər; eyni zamanda kəskin rəqabət mübarizəsində eyni məqsədə nail olmağa səy göstərirlər

qruplararası münaqişələr. Münaqişə tərəfləri qismində bir yerə sığmayan məqsədləri izləyən sosial qruplar çıxış edir. Çox vaxt münaqişələrin bu növü, şəxsiyyətlərarası münaqişənin nəticəsi olur, bu halda oponentlər həmfikirlərinin dəstəyini qazanırlar.

Münaqişənin dinamikası

Obyektiv ixtilaf- lı vəziyyətin ya- ranması

Bu şəxsiyyətlərəarası və qrupdaxili xarakterli bir sıra konfliktlərin əmələ gəlməsi ilə əlaqədardır. Geniş mənada konfliktli situasiyaya ziddiyyətlərin əmələ gəlməsi və yığılıb qalması kimi baxmaq olar.

Bu vəziyyətin dərk olunması

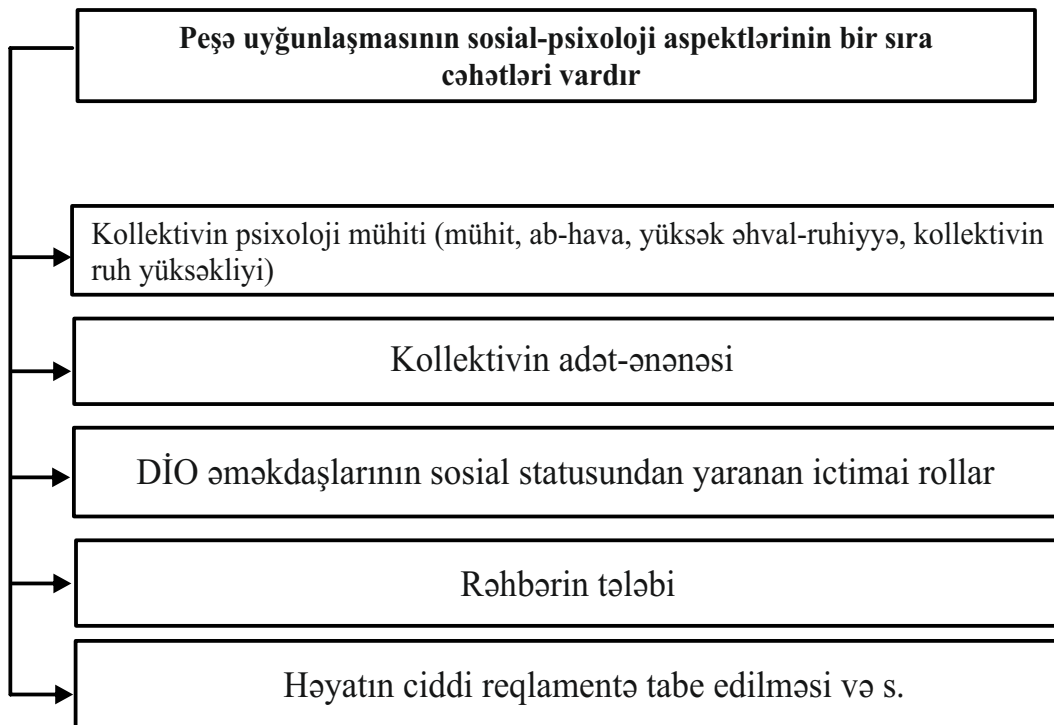
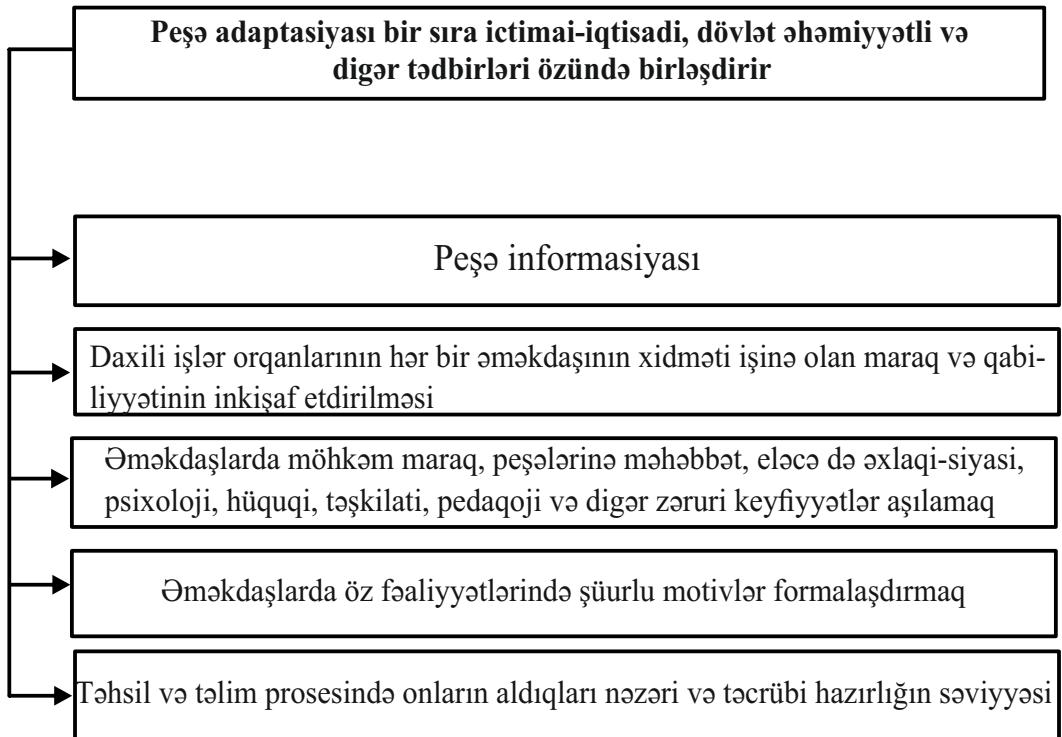
Yaranmış situasiyanın konflikt kimi qavranılması və başa düşülməsi onun ziddiyyətlərinin dərk edilməsi konfliktli davranışı əmələ gətirir.

İxtilafı davranı- şa keçid

Bir tərəfdən qarşıdakı tərəfin hərəkətlərini məhdudlaşdırır, onun məqsədlərinə çatmasına maneçilik törədir, digər tərəfdən isə öz şəxsi məqsədlərinə nail olmaq üçün daha əlverişli şərait yaratmaq məqsədini güdür.

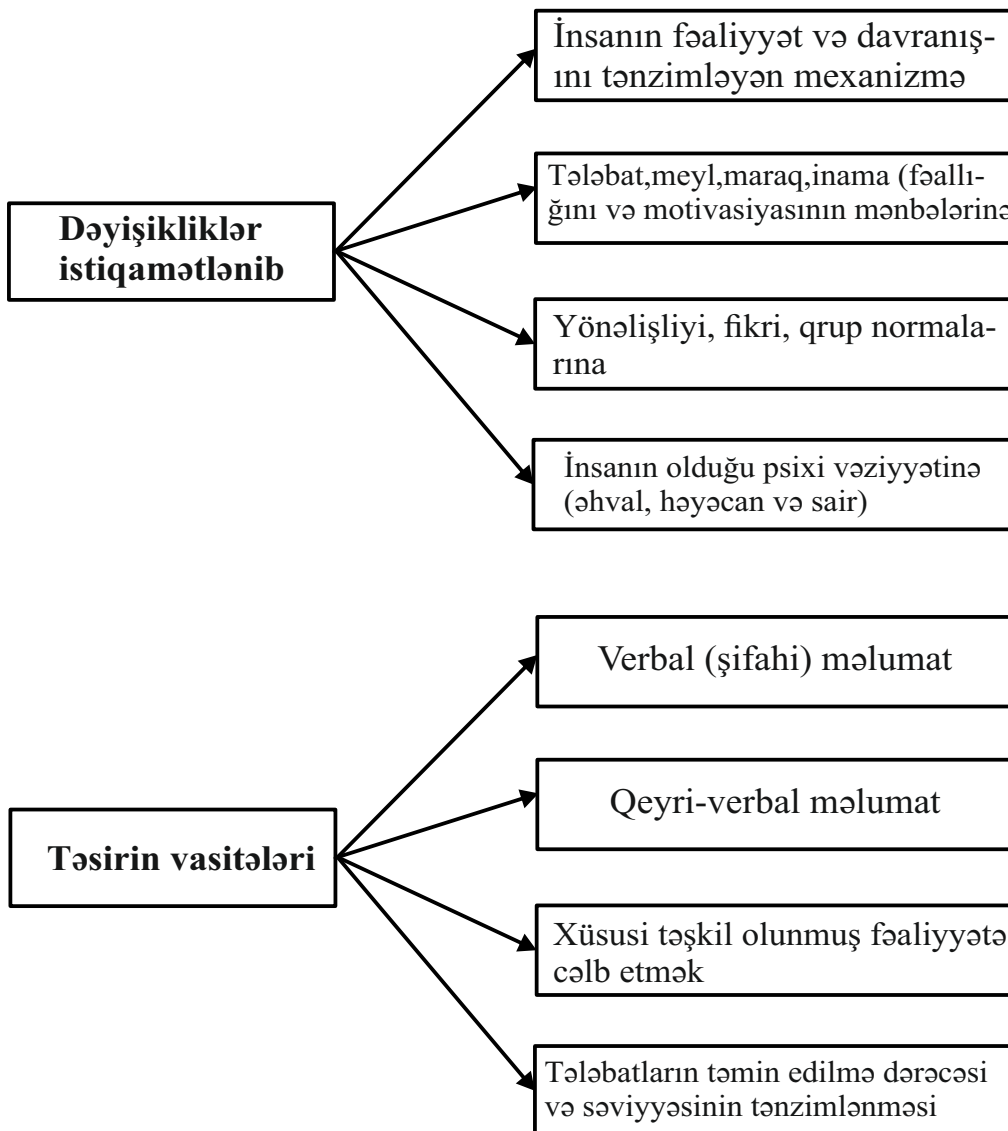
İxtilafın həll edilməsi

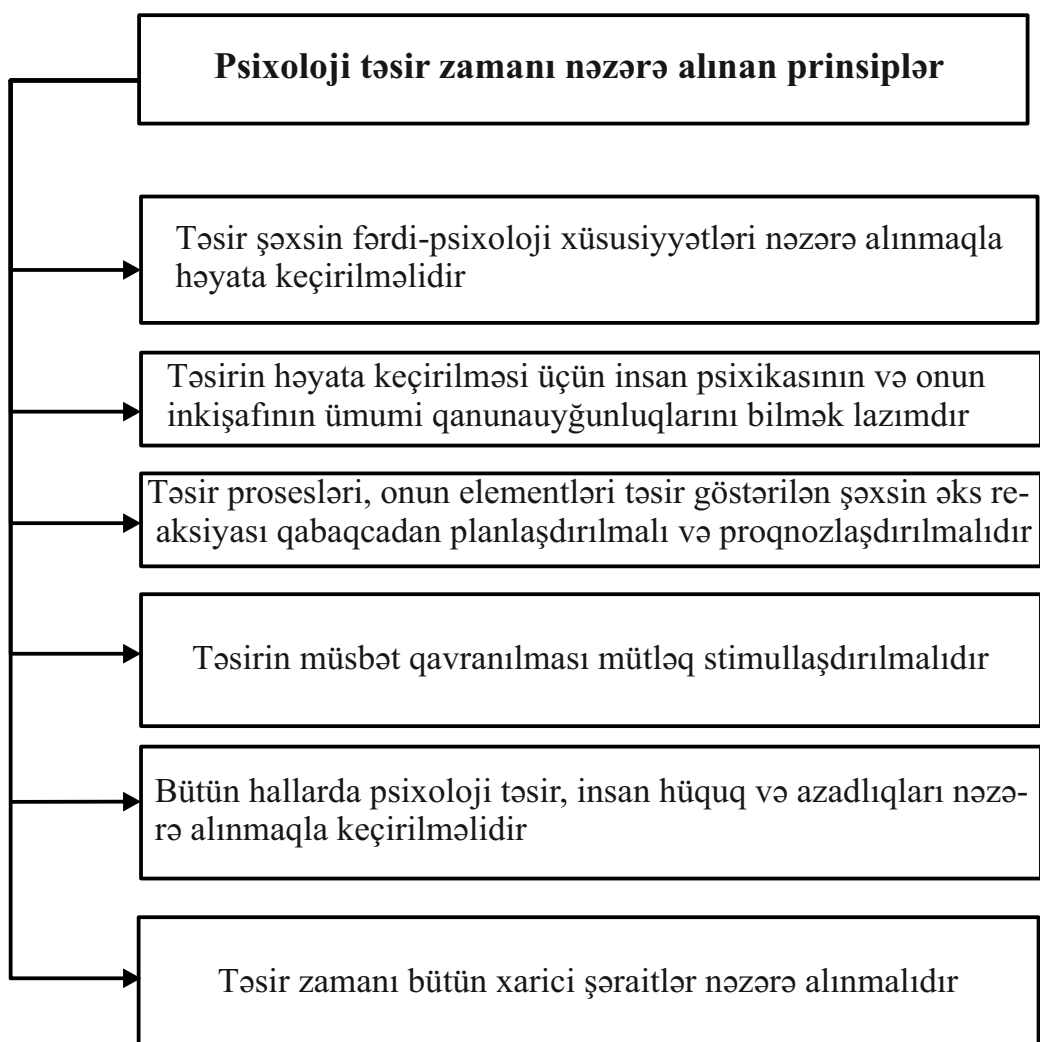
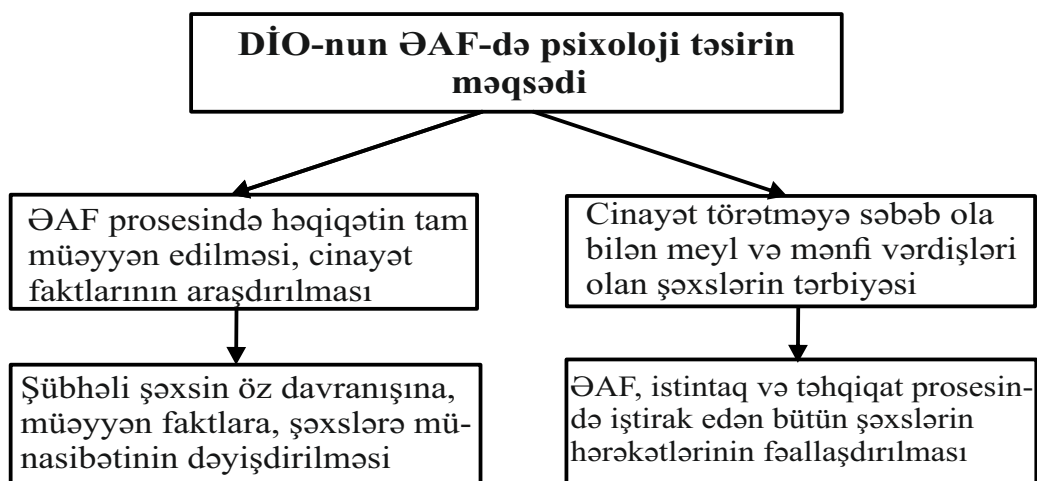
Bu mərhələdə əməkdaşların yetişkənliyindən, onun istiqamətindən, onların emosional vəziyyətindən və intellektual səviyyəsindən asılı olaraq adamlar konfliktin həlli yollarını taparaq ondan çıxıb bilirlər.

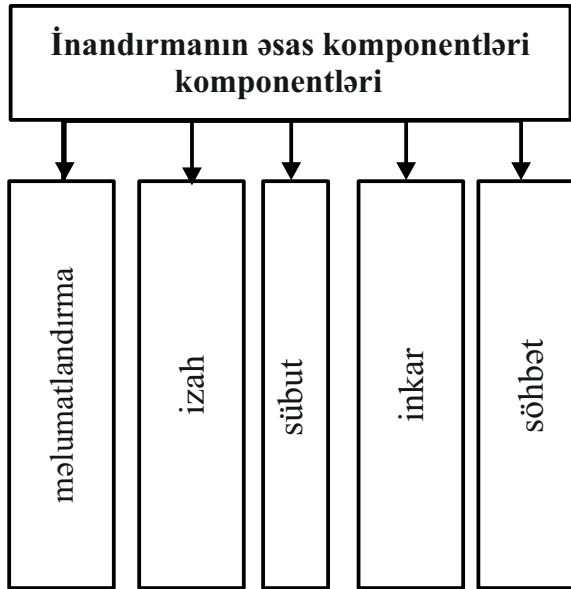
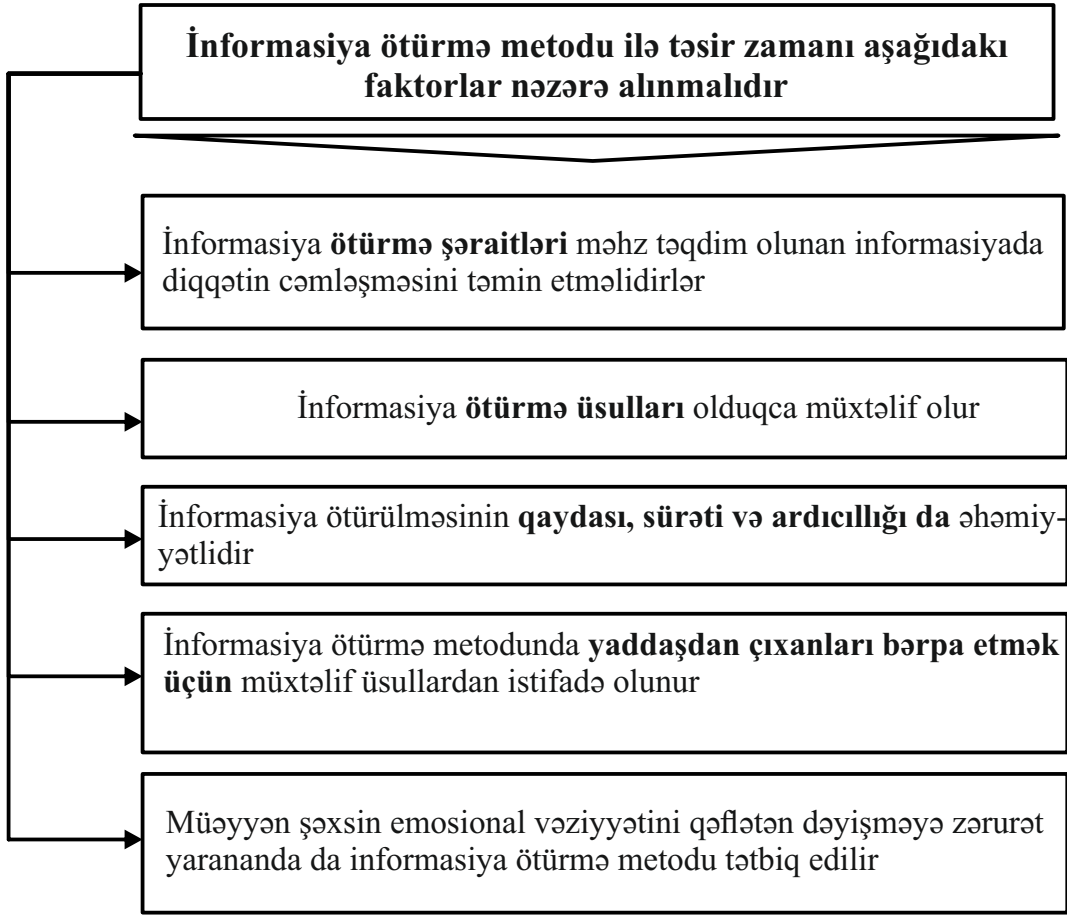

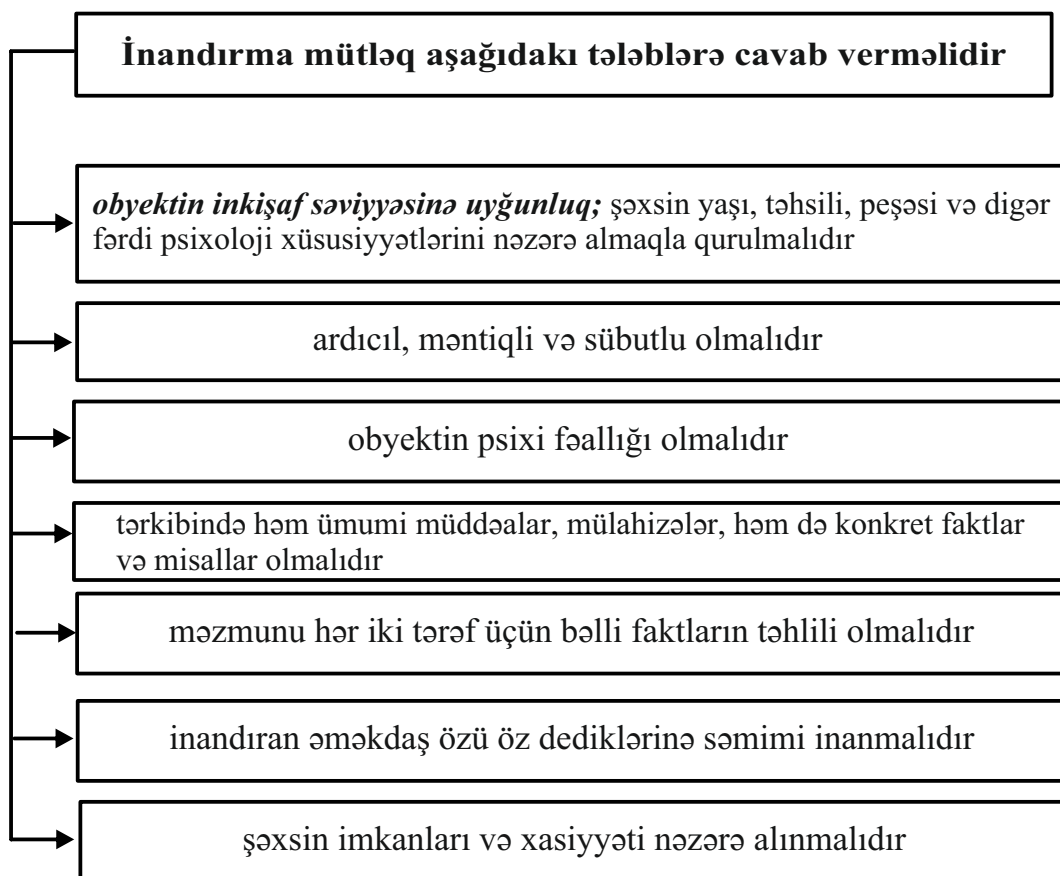
Mövzu:
“DİO-nun ƏAF-da şəxsə psixoloji təsirin və məxfi əməkdaşlığın psixoloji xüsusiyyətləri”

Psixoloji təsir - ünsiyyət və qarşılıqlı hərəkətlər prosesində başqa insana təsir göstərərək onun yönəlişliyini, fikir, meyl, maraq, əhval və davranışını dəyişdirmək cəhdidir

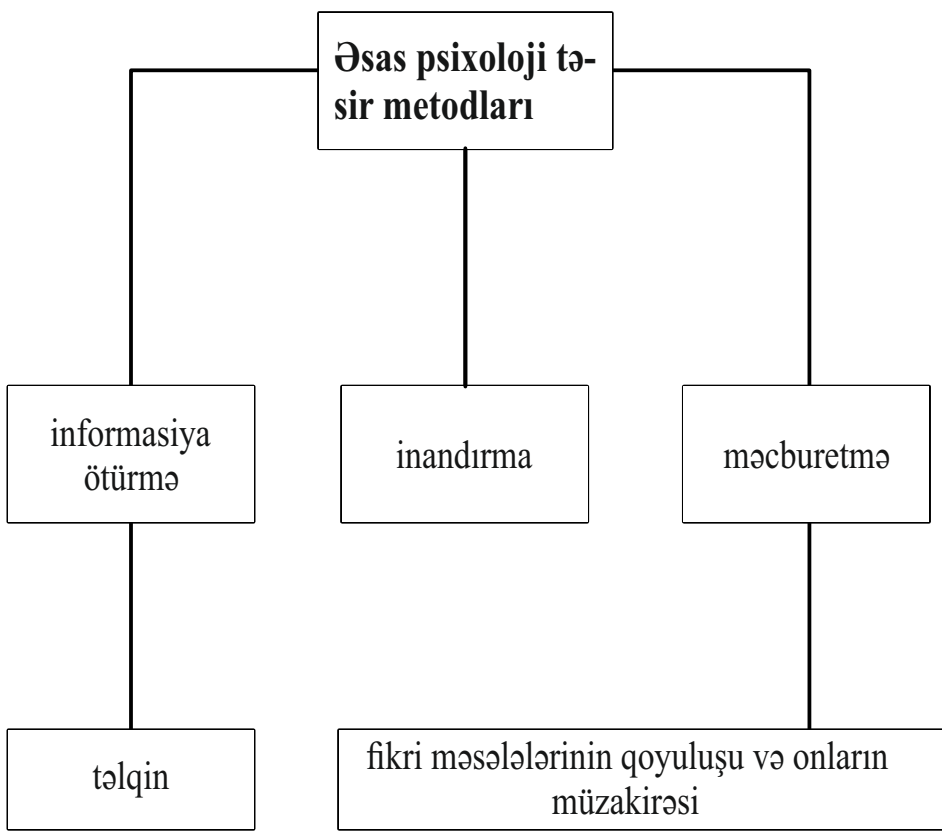

Psixoloji təsir metodlarının hazırlanması aşağıdakı məqsədlərlə yerinə yetirilir

- əməliyyat-axtarış fəaliyyəti prosesində həqiqətin tam müəyyən edilməsi, cinayət faktlarının araşdırılması
- şübhəli şəxsin öz davranışına, müəyyən faktlara, şəxslərə münasibətinin dəyişdirilməsi
- cinayət törətməyə səbəb ola bilən meyl və mənfi vərdişləri olan şəxslərin tərbiyəsi
- əməliyyat-axtarış fəaliyyətində, istintaqda iştirak edən bütün şəxslərin hərəkətlərinin fəallaşdırılması

Əməkdaşlığa namizədin şəxsiyyətinin öyrənilməsində əsas aşağıdakı keyfiyyətlər durur

inamlı ünsiyyət yaratmaq bacarığı

öz gücünə inanmağı, riskə getmək ehtimalının düzgünlüyü

müşahidə etmək qabiliyyəti

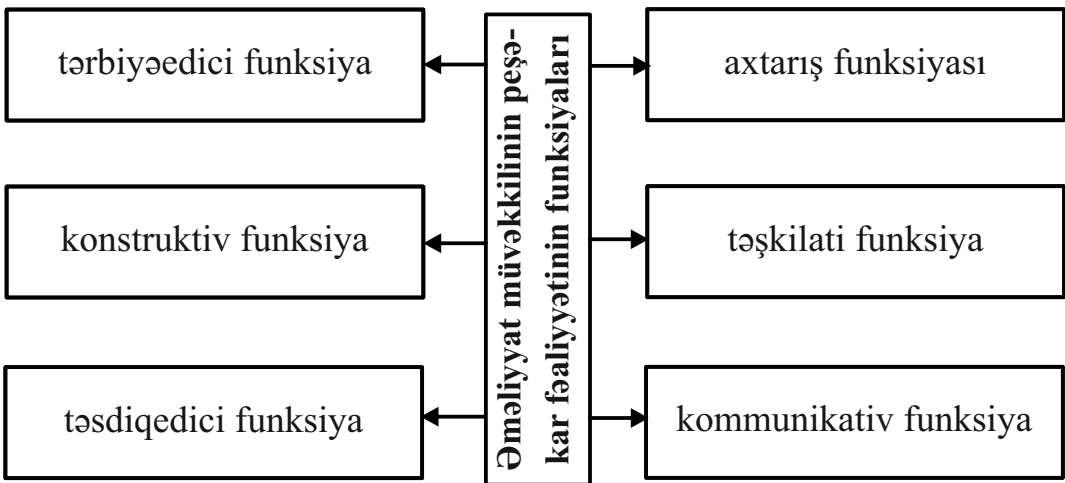
müxtəlif sosial rollara girmək bacarığı

aktivlik, məqsədə nail olmaq üçün inadkarlıq, dözümlülük

şəxsiyyətin emosional dözümlülüyü, səbrli olması, gözlənilməz, çətin və təhlükəli situasiyalarda özünü ələ almaq bacarığı

yaratıcılıq xarakteri, davranış stereotipliyi, şablon, süni hərəkətlərin olmaması

obyektiv, ədalətli, açıq və düzgünlük

Şəxsiyyətin motiv-tələbat mühitinə psixoloji təsirin üsulları

